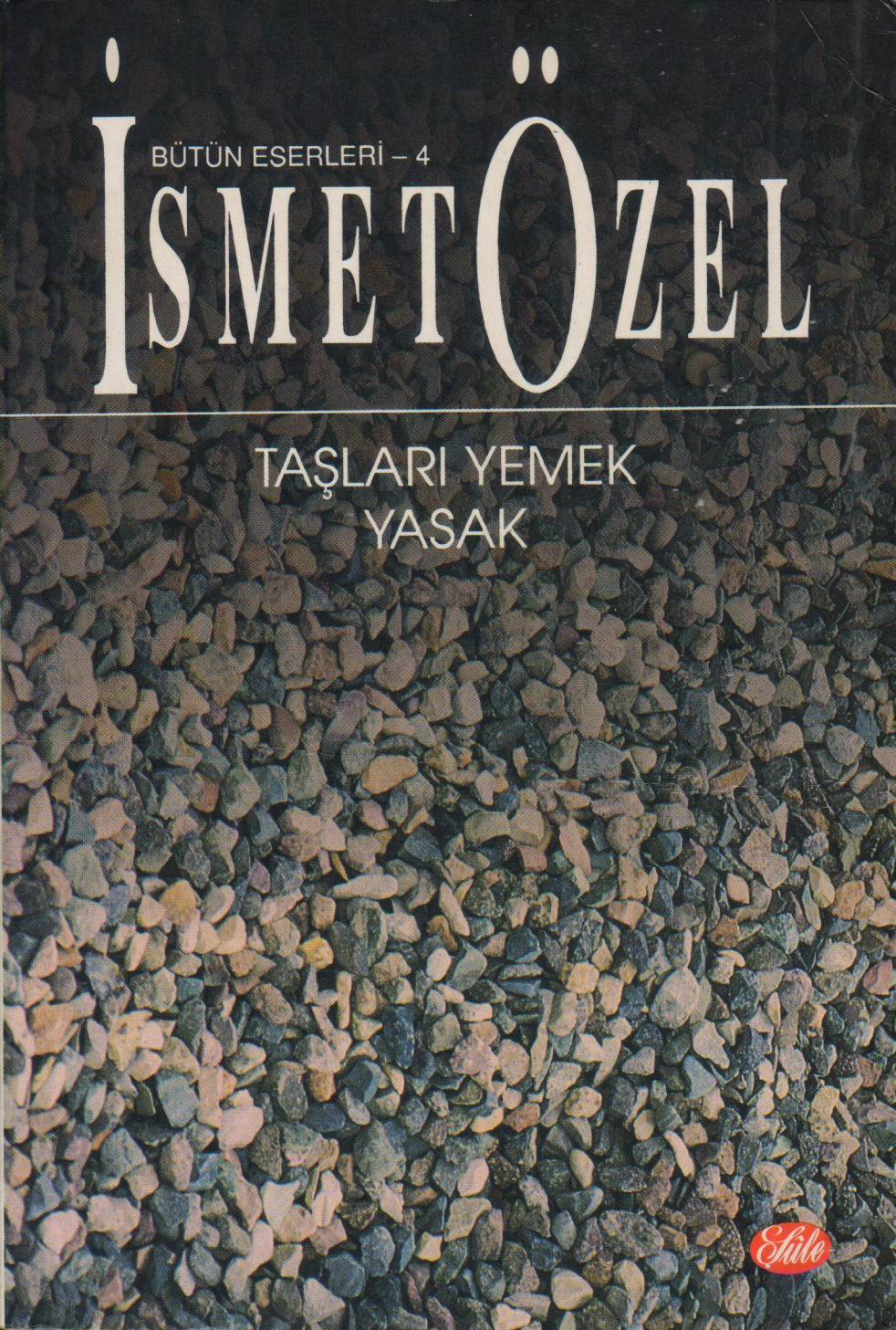
BÜTÜN ESERLERİ – 4

İSMET ÖZEL

TAŞLARI YEMEK YASAK

Stile

İSMET ÖZEL

1944 yılında Söke'li bir polis memurunun altıncı çocuğu olarak Kayseri'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini sırasıyla Kastamonu, Çankırı ve Ankara'da yaptı. Bir süre Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okudu. Daha sonra Hacettepe Üniversitesi'nin Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Halen okutmanlık ve yazarlıkla uğraşmaktadır. Evlidir. Dört çocuğu vardır.

İsmet Özel, 1963 yılında yayımlamaya başladığı ilk şiirinde, öncelikle imge yoğunluğu ve sözcük seçmede gösterdiği titizlikle ilgi çekmişti. Şiiri insan gerçeğini irdelemenin özel bir bilgi alanı sayarak yazdığı bu dönemin ürünlerini *Geceleyin Bir Koşu* (1966) adlı ilk kitabında topladı. Türk şiirinin yenilikçi deneylerini toplumcu bir tutumla bağdaştırabilmekte gösterdiği başarı, ikinci kitabı *Evet İsyan*'ın (1969) büyük yankılar uyandırmasını sağladı. 1970'de **Ataol Behramoğlu** ile birlikte *Halkın Dostları* dergisini çıkardı. Sonraki yıllarda siyasî ve felsefî görüşleri bakımından köklü değişiklikler yaşayan **İsmet Özel**, müslüman dünya görüşüne bağlandı. Üçüncü yapıtı *Cinayetler Kitabı* (1975) şairin sürdüregeldiği şiir serüveninde önceki yazdıklarıyla bağlarını ustalıkla vurgulayan bir uğraktır. Şiir anlayışını ortaya koymak üzere yazdığı *Şiir Okuma Klavuzu* (1980) ve Türk şiirinin günümüzdeki konumu üzerine yazdıklarıyla yankıları devam eden bir tartışma alanına işaret etti. Şiir kitaplarının dördüncüsü olan *Cellâdıma Gülümserken* (1984) şairin şiir evreninin ana hatlarını çizmiş görünüyor. Şiirleri *Şiirler 1962-1984* (1980), *Şiir Kitabı* (1982) ve *Erbain* (1987) de topluca yayınlandı.

İsmet Özel 1977-1979, 1981-1982'de *Yeni Devir* gazetesinde ve 1985-1987'de *Milli Gazete*'de günlük fıkralar yazdı. Gerek bu yazılarda gerekse ilk deneme kitabı *Üç Mesele*'de (1978) İslâm kaynaklarından uzaklaşarak oluşmuş bir sosyo-politik ortamda müslümanların kendi kaynaklarına bağlı kalarak gerçekçi ve haklı bir çıkış yolu arama çabalarını savundu. *Zor Zamanda Konuşmak* (1984), *Taşları Yemek Yasak* (1985), *Bakanlar ve Görenler* (1985), *Faydasız Yazılar* (1986) *İrtica Elden Gidiyor* (1986), *Surat Asmak Hakkımız* (1987), *Tehdit Değil Teklif* (1987), *Waldo Sen Neden Burada Değilsin?*5 (1988), *Sorulunca Söylenen* (1988), *Cuma Mektupları* (1989), *Tahrir Vazifeleri* (1994), *Neyi Kaybettiğini Hatırla* (1995) ve *Ve'l-Asr* (1995) aynı çabaların uzantısıdır. **İsmet Özel** halen *Yeni Şafak* ve *Milli Gazete*'de günlük fıkralar yazmaya devam etmektedir.

Şûle Yayınları: 30
İsmet Özel Dizisi: 4

Editör
A.Ali Ural

Ofset Hazırlık
Şûle

Kapak
Ramazan Erkut

İsmet Özel Fotoğrafı
Senay Haznedaroğlu

Montaj
Hasan Kurt

Baskı
Günay Ofset

Cilt
İstanbul Mücellit

Şûle Yayınları
Piyerloti Cd. Dostlukyurdu Sk.
No: 1/3Yeşil Ap. Çemberlitaş/İSTANBUL
Tel: (0212) 516 82 93 - 638 32 91 - 638 57 54
Faks: (0212) 516 23 36

İSMET ÖZEL

TAŞLARI YEMEK YASAK

-2. Baskı-

ŞÛLE YAYINLARI
1999

İÇİNDEKİLER

Sunuş / 7
Önsöz / 9
Yeni Bir Düşünme Yolu / 13
Özgür Olmanın Bilgisi / 16
Gerekli mi Özgür Olmak ? / 19
Nasıl Özgür Olmalı ? / 22
Akıllı Ama Akılcı Değil / 25
Özgürlüğü Tanımak / 28
Aklımız Nerede / 31
Dünya Düzeni / 34
Hatamızı Görseydik / 37
Batılılılaşmanın İki Yüzü / 40
Herkesin Düşüncesi / 43
Çarpık ve Çarpışan Anlayış / 46
Düşüncenin Şirazesi / 49
Akılcı Genellemeler / 52
Zann'ın Akılcı Mazereti /55
Kitapların ve Mezarların Dışında / 60
İslam Parçalanırsa / 63
Hangi Sisteme Uymalı / 66

Sovyet Şura Demektir / 69
Düşmanın Düşmanı / 72
Aldanmak Ucuz ve Kolay / 75
İslâm Bir Bahane Değil / 78
Önümüzdeki İki Yol / 81
Sonu Beklenen Hikaye / 84
Kılavuzu Karga Olanın / 87
Kendini Seçen İsimsizler / 90
İlerleme, Evrim, Gelişme / 92
Farklı Değer, Değerli Fark / 95
Bazı Değerlerin Korunması / 98
Hayatın Anlamı / 101
Canlıların Kulluğu / 103
Beynimi Ne Yapayım / 106
Müslümanın Kulluğu / 109
Kulluktaki Esrar / 112
Parça Bütünü Yönetemez / 115
İnsanın Şerefi / 118
Düştük, Bari Düşünelim / 121
Taşları Yemek Yasak / 124
Son Söz / 126

SUNUŞ

"İsmet Özel'le tanışmak isteyen bir okur, öncelikle hangi kitabını okumalı?" sorumuzu şöyle cevaplamıştı yazarımız: "İnançlıysa, *Taşları Yemek Yasak*, değilse *Faydasız Yazılar*"

Müslümanın sorumluluğunu temel alıyor *Taşları Yemek Yasak*; duyarlığı azalan bölgelerimize aküpunktür iğneleri batırıyor: "*İslam Bir Bahane Değil*", "*Aklımız Nerede?*", "*Nasıl Özgür Olmalı?*", "*Düştük Bari Düşünelim?*", "*Aldanmak Ucuz ve Kolay*", "*Taşları Yemek Yasak*" bu altın iğnelerden bazıları...

Kitapta sorumluluktan kaçarken kullandığımız tünelleri ve menfezleri kapatmaya çalışan sözler içinde biri var ki bütün bahanelerimizi elimizden alıyor: "*Eğer yaşanan herhangi bir sistemin herhangi bir birimi olmayı reddetmek diye bir meselesi yoksa, müslümanın müslümanlığa ilişkin hiçbir meselesi de yok demektir.*"

Taşları Yemek Yasak levhasını görüp yola çıktınız. Bakalım bu yol sizi nereye ulaştıracak.

Şûle

ÖNSÖZ

Yaşadığımız topraklarda İslâm'a ilişkin düşüncelerin ve müslümanların tutumlarının yeni bir evreye vardıklarını söylememiz mümkün. Siyasi otoriteler bakımından Türkiye'de yaşayan insanların müslüman olduğu gerçeği artık görmezlikten gelinmiyor. Tersine, bir çok siyasi manevra, siyasi gösteriş dinin insanlar gözündeki önemi dikkate alınarak uygulamaya konuluyor. Bizi bugüne ulaştıran değişikliğin başlangıcı olarak siyasi iktidarın teşkili için halkın oyuna başvurulduğu zamanı alabiliriz. Acaba ülke yönetimi sözkonusu olduğunda, yüzyıllar boyunca olduğu gibi halk hiç hesaba katılmamış olsaydı ne olurdu ? Bunu bilemeyiz. Bildiğimiz tek şey bu ülkede yaşayan insanları her hesaba katışta, müslümanlığı daha çok hesaba katmak gereğinin doğduğudur.

Türkiye'deki müslümanlığın yeni evresi bir yönüyle de sosyal değişikliğe bağlantılı. Hızlı şehirleşme, okuma alışkanlığının nisbi yaygınlığı, kitle iletişim araçlarının ortaya çıkardığı meseleler, pazar ekonomisinin yeni boyutları ülkemizde yaşayan insanları bir tür muhasebeye zorluyor. Değişiklikleri hemen özümseyen insanların yanı sıra, değişiklikler karşısında eleştirel bir tutum alan veya değişikliklerin istikameti konusunda düşünmek gereğini duyan insanlar da var. Bu süreç içinde müslümanları iki tipte tasnif etmemiz mümkün. Çoğunlukta olan bir kı-

sım müslüman İslâmiyet'e 1950 yılından bu yana resmi anlayış içinde tanınan meşruiyeti huzurlarının bir dayanağı sayıyorlar. Resmi otoriteler de bu tür müslümanların modernleşmeyi rejim aleyhtarı tezlerle benimsemiş kesimlere karşı bir koz olduğunu kabul ediyor. Diğer bir kısım müslüman ise üzerlerindeki sosyal ve siyasi baskının azalmasıyla birlikte kendilerini bazı sorumluluklarla yükümlü sayıyor. Bu sorumlulukların ne olduğu konusunda henüz bir uzlaşma alanı doğmuş değil.

Eğer müslüman olmanın bize yüklediği sorumluluklar varsa bunlar doğrudan doğruya İslâm'ın kaynaklarından yani Kur'an-ı Kerim'den ve Resulullah sallalahüaleyhivessellem'in sünnetinden öğrenilebilir. Bunu bütün müslümanlar kabul ediyor. Ama müslümanlar arasında henüz kabul görmemiş anlayış kendilerinin diğer müslümanların sorumluluğunu omuzlamaya görevli olup olmadıkları hususudur. Modern hayat ve dünyanın şimdiki durumu hepimize sorumluluklardan kaçmak için bir çok fırsat veriyor. İlk kaçamak kendi gücümüzün önemli işleri başarmaya yetmeyeceği inancında beliriyor. Halbuki gücümüzün yettiği kadarını başarmak yeterince önemlidir. Biz yapabileceğimizi yapmaktan kaçmak için kendimize varamıyacağımız hedefler seçiyoruz. İkinci kaçamağımız sorumlulukları mensup olduğumuz gruba, çevreye, yapıya yıkmaktır. Bu da birinci kaçamağımızın tersine kendimizi gücümüzün altında yükümlülüklerle karşı karşıya bırakarak hayatî davranışları başkasından beklemek tarzında tezahür ediyor. Ve nihayet belli başlı kaçamaklarımızın üçüncüsü beynelmilel İslâmi hareketlerin bize düşen sorumluluğu yerine getireceklerini umduğumuz zaman karşımıza çıkar. Kaçamaklarımızın en netâmelisi budur. Zira bu günümüz dünyasından medet ummaktan başka bir anlam taşımaz.

İslâmi sorumluluklarımızın merkezden muhite yerine getirilmesi inancıyla yazılmış bir metindir elinizdeki kitap. Gücümüzün yettiğinin ötesinde hedefleri önümüze koymadan, ama gücümüzün yettiğini de ifa etmekten geri durmaksızın ve sorumluluklarımızı siyaset şemalarına

hapsederek onları ahlâki özlerinden koparmadan görevlerimizi yerine getirebilirsek bundan Allah'ın rızası umulur.

İSMET ÖZEL
Beylerbeyi 15.8.1985

YENİ BİR DÜŞÜNME YOLU

İslâm yeni bir düşünme yoludur dersek, bu söz bizi önce biraz yadırgatacak. Biz İslâm'ın Âdem aleyhisselamdan bu yana insanlara doğru yolu gösterdiğine, İslâm'ın insanlık kadar eski olduğuna inanıyoruz. Üstelik geçmişin derinliklerinde bir çok değerli düşüncenin saklı olduğunu, bazı perdeleri aralayabilirsek insanlığın gerilerde bıraktığı eski dünyadan bize yolumuzu aydınlatabilecek ışığın ulaşabileceğini de kabul ediyoruz. Öyleyse neden İslâm yeni bir düşünme yoludur demek gerekli olsun ? İslâm eski ve doğru düşünme yoludur desek yerinde olmaz mı ? Bu iki sorunun cevabını kendi tepkilerimizde bulabileceğiz. İslâm yeni bir düşünme yoludur sözü bize bir uyanışı haber veriyor. İslâm doğru düşünmenin yoludur dediğimiz zaman mantıklı bir söz etmiş oluyoruz, ama İslam yeni bir düşünme yoludur cümlesinde bir canlılık, bir parıltı, bir bekleyiş var. Bir müslüman İslâm'ın yeni bir düşünme yolu olduğunu işitince ilk yadırgaması geçer geçmez içinde bir güç kaynağının canlandığını hissediyor. Çünkü bahsedilen yeni yolun biçim değiştirmekten ortaya çıkan yenilikle ilgisi olmadığını, bir yenilenme arınma ve serpilme olduğunu farketmiştir. Tazelenen hayat yenidir. İslâm yeni bir düşünme yoludur, çünkü bu düşünme yolu hayat vericidir. Demek ki İslâm'ın hayat verici özellikleriyle yeni bir düşünme yolu olduğunu kavrayabileceğiz.

Bize hayat verecek. Tedirginliğimizi neden saklayalım? İşte bütün belâlarıyla kâfirlerin şartları hücum ediyor üstümüze. Kendi müslümanlığımıza, İslâmi kaynaklarımıza, atılım gücümüze inanıyoruz. Yine de içinden çıkamadığımız bir bilmece var karşımızda: Eğer bizi kuşatan yaşama şartlarının meşru olduğunu kabul edecek olursak kendimizi kâfirlerden ayıracak özelliklerimizi kaybedeceğiz. Eğer rahatımız müslüman olmayanların rahatlık duyduğu yerlerde bulunuyor, müslüman olmayanların rahatsız olduğu hususlar bizim de rahatsızlığımızın kaynağı ise onların *"necis"* olduğunu söylemek bize düşmez artık. Öte yandan bizi kuşatan yaşama şartlarının meşruiyetini reddedersek ayağımızı basabileceğimiz sağlam bir zemin bulmakta zorluk çekiyoruz. Bize müslüman olarak bir davranış alanı bırakılmamış sanki. Evet dersek kendimizi küçülmüş hissediyoruz. Hayır dersek bizi küçük düşürüyorlar. Boşa koyuyoruz dolmuyor, doluya koyuyoruz almıyor.

Bu durum dünya siyaset sahnesinde de aynı. Müslümanlar iki süper güçten birinin açıkça kazançlı olduğu alanlarda ancak varlık gösterebiliyorlar. Toplum hayatında ise müslümanlığın Polonya'da katolisizmin sahip olduğu yere benzer bir yeri olduğu sanılıyor, yahut katolisizmin Polonya'da oynadığı rolden farklı bir rol düşünülmüyor müslümanlık için. Daha da acısı ABD'de zencilerin müslümanlaşmasının desteklenişinde olduğu gibi birçok yörede müslümanlık çok sayıda insanın oyun kurallarını bozmasını önlemek, çok sayıda insanı ehlileştirmek için elverişli bir yem kabul ediliyor. Müslümanlar küçük, yalnız hayatlarında acımasız çarklar arasında delik deşik olmamaya çabalarken, toplu hareketlerinde de dümene elleri dokunmaksızın dalgalanıyorlar.

Olan bitenin bütün olumsuz görüntüsüne rağmen müslümanlar var ve varlıkları hesaba katılması gereken önemini hiç kaybetmiyor. Bunun sebebi müslümanlığın yokedilmez bir hayatiyeti yapısında taşıyor olmasıdır. Ama bunalımlı bir karışıklık yaşayan müslüman camianın yeni bir düşünme yoluna girdiğini söylemek mümkün

mü? Belki evet, belki hayır. En azından bu yeni düşünme yolunun ürünlerini henüz vermediğini söyleyebiliriz. Nedir öyleyse yeni bir düşünme yolu olarak İslâm ?

Bu konuda ilk öğreneceğimiz husus yeni bir düşünme yolu olarak İslâm'ı dünyanın ve insanlığın yaşadığı bütün değişmelere elverişli çözümler getirebilen esnek bir dünya görüşü, elverişli modeller türeten ilkeler bütünü olduğunu sanmaktan vazgeçmek olacak. Belki son iki yüzyıl içinde müslümanlar arasında hareketli olaylara yön veren düşünceler yeni şartlarda yeni yorumlar getirme iddiaları sonuçta ne aslın korunmasında etkili bir tedbir olabilmiş, ne de beklenen dünyevi imkânları sağlamıştır. İslâm'ı yeni bir düşünme yolu kılan onun değişmez yanıdır, onun nass'ları, değişmesiyle birlikte bütün felâketlerin peşpeşe üzerimize yığıldığı sünnet-i seniyye'dir.

Diyeceksiniz ki bunlar çok tekrar edilen sözlerdir. Üstelik mücerred manada bize ne ifade ederse etsin, ne uykumuzu ne de uyanıklığımızı değiştirdiği kolay kolay söylenemez. Şu da var ki müslümanlar arasında geçerli söz elbet nass'ların değişmez üstünlüğünü, sünnetin yol gösterici önemini vurgulamaktır. Bunlar söz edene itibar kazandırır. Heyecanları körükler, ama yalnızca heyecanları körükler. Zaten insanlar genel doğruların gölgesine sığınıp olmadık yanlışları işleyip durmuyorlar mı ? Bu yanlışlardan biri de kendine *"yeni bir düşünme"* yolu diye bir başlık bulmuş niçin olmasın ? Evet, haklısınız. Yaşadığımız dünyada sözlerin teminatı yok, çünkü sözlerin bizi insan ettiği veya insanlıktan çıkardığı konusunda bilgilerimizi kaybettik ve kaybetmekteyiz. Kaldı ki insan kalmak, insan vasıflarına hassasiyet göstermek anlamlı şeyler midir günümüzde ?

Bütün zorluklara rağmen sizinle yeni bir düşünme yolu olarak İslâm çerçevesinde konuşacağım. Ben sizin içinizdeki güç kaynağına güveniyorum. Bana hayatiyet veren gücün güvenilmeye değer olduğuna da inanıyorum. Ben sizin müslümanlığınıza iltica etmek istiyorum, siz de benim müslümanlığıma iltica etmeye hazırlanın.

Size İslâm'ın yeni bir düşünme yolu olduğundan sözedeceğim, ama önce aramızda bazı sağlam bağların kurulması gerek. Hemen şöyle diyebiliriz: Müslüman olduğumuza göre aramızda bir düşünce alışverişi için en geçerli bağ kurulmuş. Biz inanç bağı ile birbirine bağlı insanlar değil miyiz ? Eğer böyle düşünüyorsanız sizinle aynı görüşte olmadığımı ifade etmek zorundayım. Çünkü bizim müslümanlığımız iki durumun gerektirdiği müslümanlıktı: Ya çevremizden, eğitimimizden gelen etkilerle desteklenen alışkanlıklarımızla ortaya çıkmıştır veya biz kişisel seçmelerimizle müslümanlığa bağlanmışızdır. Her iki durumda da bizi ayıran unsurlar birleştirenlerden fazladır. Siz benim çıktığım çevreden çıkmadınız, dolayısıyla dünyaya bakışınız, dünyayı değerlendirişiniz, özlem ve korkularınız benden farklıdır. Ben de İslâm'ı sizin seçtiğiniz sebepler yüzünden seçmedim. Dolayısıyla benim müslüman olmakla sağladığım yarar, sizin müslümanlıkla elde ettiğinizden farklı. Her ikimiz de aynı nass'lara uyduğumuzu, aynı sünnet'i takip etme azmi taşıdığımızı söylüyoruz, ne var ki bu nass'lara bu sünnet'e öyle farklı anlamlar yüklüyoruz ki herhangi bir şey yapmamız gerektiğinde aynı düşünme ve davranış yolunda olmadığımız ortaya çıkıveriyor. Biz eski hikâyenin tersini yaşıyoruz. Es-

ki hikâye kendilerine bir miktar para verilen dört adamdan söz eder. Adamlardan biri İranlı imiş ve bu parayla Angur alalım demiş. İkincisi Arap imiş ve İnab alınmasını istemiş. Rum olan üçüncüsü alınacak şeyin Stafil olması dileğinde bulunmuş ve Türk olan dördüncüsü de Üzüm almanın gerektiğini söylemiş. Hepsi de aynı şeyi istediklerini bilmeksizin kavgaya tutuşmuşlar. Modern çağın müslümanları olarak bizler ise aynı şeyi söylediğimizi, aynı yolu izlediğimizi öne sürüyoruz. Fakat üzüm deyince kimimiz kuru üzümü kastederken, diğeri bir salkım üzümden bahsediyor, diğeri belki üzüm hoşafını dile getirmek istiyor ve bir başkası üzüm suyunu ifade etmek istiyor. Bütün bunlar hepimizin farklı şartlanmalar altında farklı hedefler belirlememizden doğuyor.

Acaba ortak hedefler sahibi olmak için bizi müslüman kılan şartlanmaları aşıp üzerinde açıkça anlaşmaya varacağımız bir yorumda birleşmemiz mi gerek ? Bu soruya olumsuz cevap vermek yerinde olacak. Çünkü bizi müslüman kılan şartlanmalarımız biraz da bizim kişiliğimizdir. Kişiliğimizi silerek birleşmeyi sağlar isek bir insanlar topluluğu, müslüman cemaati değil, bir yığın, bir otomatonlar sürüsü, bir robotlar ordusu ortaya çıkar ki bu İslâm'ın insanlara ulaşmadığının açık bir delili olabilir ancak. Öte yandan hepimizin ortak bir yorumda da birleşmesi mümkün değil. Zira sabitleştirilmek istenen, bir sistem halinde dondurulma gayretiyle sınırlandırılan bir düşünce her zaman dışında bıraktıkları tarafından kemirilecek ve sonunda benzer veya zıt başka bir sistemin doğmasını gerektirecektir. Nitekim yalnızca dünyadaki İslâmi eğilimler değil, Türkiye'de varlığını koruyan çeşitli İslâmi eğilimler ve gruplar kendi yorumlarını tek geçerli yorum saymakla ve birleşmenin ancak bu yoruma bağlanarak gerçekleşeceğini ileri sürmekle müslümanlar arasındaki farkları derinleştirmekte ve hatta kendi aralarından farklı kesimler türetebilmektedirler.

Kişiliğimize özgü farkları koruyacağız ve birlikte bulunduğumuz müslüman cemaati sabit yorumun sınırları içine hapsetmek gibi bir ısrarımız olmayacak. Peki, nasıl

birleşeceğiz yeni bir düşünme yolu olarak İslâm'da ? İslâm'ın yeni bir düşünme yolu olduğunu anlayabilmek özgür olmaya dayalıdır. İslâm özgür olmanın bilgisidir. Halbuki kişilikleri silmek ve bir yorumla sistemleştirilmiş bir yapıda gerçeği mutlaklaştırmak yalnızca kulun kula kulluğunu getirir ki bu da İslâm'ı kundaklamaktan başka bir şey olmaz.

Nass'lara, yani Kur'an-ı Kerim'in muhkem âyetlerine sıkı sıkıya bağlı kalarak ve Resulullah'ın sünnetinden hiç sapmaksızın özgür olmak nasıl mümkündür ? Bu konuyu müteakip yazılarda açıklamaya çalışalım.

GEREKLİ Mİ ÖZGÜR OLMAK ?

Sanırım yazılarımla İslâm ve özgürlük kelimelerini yanyana getirmem bazılarınızı biraz tedirgin ediyor. Haklı bir tedirginliktir bu. Önce özgürlük kelimesini dillerine pelesenk edenlerin batıcı ve İslam düşüncesine yabancı çevrelere mensup olduğu meydanda. Sonra aklımıza bizzat kulluk anlayışının özgürlükle zıtlaştığı gibi düşünceler takılıyor. Bütün bunlar bizim daha temelli bir tarzda düşünmeye girişmemiş oluşumuzdan doğuyor.

Neden *"hürriyet"* demiyorum da Türkiye'de batıcılaşmış aydınların kullanmaktan hoşlandıkları *"özgürlük"* kelimesini kullanıyorum ? Çünkü hürriyet kelimesi Türkçe'ye batılı bir kavramın tercümesi olarak girmiş: Fransızcadaki liberte veya İngilizcedeki liberty, freedom kelimelerini ifade etmek için *"hürriyet"* demişler 19. yüzyıl Türk aydınları. Hürriyet kelimesinin felsefî ve siyasi bir anlamı var. Bu anlamı itibariyle de İslâmi anlayışa cephe alan bir kavram. Ama benim görüşüme göre hürriyet kelimesini Türkçeleştirmek gayretiyle türetilen özgürlük kelimesi bu nakısadan arınmış. Türkçe konuşmak Türkçe düşünmek demektir. Elbette isteyen özgürlük kelimesine batılı bir anlam yakıştırarak ve onu sanki hürriyet sözünün dile getirdiği çerçevede kalacakmış gibi kullanabilir. Fakat yeni türetilen kelime Türkçedir ve kendi anlamını bize verecektir.

Özgürlük kelimesi bize *"ÖZ"* ün *"GÜR"* lüğünden sözediyor. İnsanlar sözkonusu olduğunda öz dediğimiz zaman, o insanın kendini, zâtını anlarız. İnsanlardan gayrı nesneler için asıl, esas anlamına gelir *"öz"*. Halis olana, cevhere öz deriz. İnsanlar arasında en makbul karakteri *"özü sözü bir"* olmak sayarız. Bir şeyin gür olması demek, onunla bollukla ve güçlü olarak çıkıp fışkırması demektir. Yani özgürlük insan olarak aslımızda, bizim hâlis cevherimizde, fıtratımızda bulunan şeyin fışkırması, serpilip hayat bulmasıdır. Elbette insanın mayası ikilik özellik gösterir. İnsan melekle hayvan arasındadır. Öz-ü-gür-lük insan olmanın bilincine varmak ve melek olma özentisinden, hayvan olma azabından kurtulmanın bir işaretidir.

Kâfirler *"öz"* kelimesinden yalnızca bir şeyi "nefs" kelimesinin anlamını seçiyorlar, yani kâfire göre özgürlük nefsin istediğini ona vermekle gerçekleşiyor. Nitekim ister hürriyet desinler, ister özgürlük sözünü beğenerek kullansınlar onlar için bütün kurtuluş nefsin tatmininden fazlası olamıyor.

Özgür olmak bize insanlığımızı temin eden iç özelliklerimizi, hâlis, katışıksız, arı vasıflarımızı baskılardan kurtarmak demektir. Ancak onların hangi baskılar altında olduğunu anlamak için önce neler olduklarını tanımamız gerekir. İşte Kur'an ve Sünnet bize ne olduğumuzun bilgisini vermesi bakımından özgürlüğümüze engel değil, tam tersine özgürlüğümüzün mümkün olduğunu anlatan kaynaklardır.

Batı medeniyeti insanın ne olduğu, hangi vasıflarla donatılmış olduğunu, ilâhi bilgilerin dışında ve onlara karşı duran bir anlayışla yeniden tanımladığı için özgürlüğe varan yolda ciddi bir engeldir. İşte bu tanımları geçersiz kılmak öz-gür olmanın ön şartı durumuna geliyor.

Çeşitli yollardan müslüman olan bizler özgür olma işaretini almış insanlarız. Ancak bu işareti bulur bulmaz kaybetmek de mümkündür. Eğer dış dünya tarafından belirlenmiş hedefler uğruna özümüzün gürlüğünü feda edersek, bize gösterilen hedefler gerçekleşse bile biz bu

hedeflerin anlamına ve nimetine yabancı kalırız. Çünkü özü gür olmayan insanın hakikatle teması mümkün değildir. O ancak dünya hayatında avunmayı ve dünya hayatı tarafından yüceltilmiş bir tatmin bölgesinde uyuşmayı seçmiştir.

Özgür müslümanlar dünya hayatında kendilerine hareket serbestisi vermeyen, yoksulluk, siyasi baskı ve ideolojik kuşatma karşısında kâfirlerinkine benzemeyen bir hareket yolu seçerler. Nedir bu yol ? Bu yolu anlayabilmek için önce bu yolda birlikte yürüyeceğimiz insanları, müslümanları anlamamız gerekecek. Ben yolumuzun bir düşünme yolu olduğuna, bu yolu yürüyecek olanların da özgür müslümanlar olabileceğine, özgür müslümanların da kendi insan vasıflarını tanıdıktan sonra birlikte yürümeyi düşündüğü veya seçtiği müslümanın insan vasıflarını tanımakla ilk adımını atabileceğine inanıyorum.

Batılı düşüncenin anladığı hürriyet marjinal, müslümanın anladığı özgürlük ise merkezidir. Yani batılılar hürriyeti sınırları olan, sınırları genişleyip daralan bir yapıp etmeler bütünü olarak anlarlar. İnsanlar az hürr veya çok hürr olabilirler, hürriyetlerine sahip çıkabilirler veya bazı hürriyetlerinden fedakârlık ederler. Bu yüzden batılı düşünce içinde siyasi hürriyetler veya iktisadi hürriyetler iki ayrı kategori olarak anlaşılabilir. Müslüman anlayışına çok ters, hatta saçma gelecek bir biçimde sosyalist ülkelerde iktisadi hürriyetin, kapitalist ülkelerde de siyasi hürriyetin bulunduğunu iddia edebilirler. (Çok şükür böyle saçmalıklara rağbet edenlerin sayısı günümüzde iyiden iyiye azalmış görünüyor). Batılı anlayış içinde toplumun yönetim mekanizmasında söz sahibi olanlar hürriyetin kıymetinin bilinmediğini veya bu kadar hürriyetin fazla geldiğini ileri sürebilir, buna karşılık yönetilen durumunda olup da batılı anlayış içinde bulunan kişiler de bu kadar hürriyetin yetmediğini veya tam tersine fazla hürriyetten sıkıldıklarını ileri sürebilirler. Bütün bunlar çarpık kâfir zihniyetinin tezahürleridir. Öyledir ama sonuçları itibariyle herkesin ve çokça da müslümanların canının yanmasına sebep olur.

Müslümanların anladığı özgürlük merkeze, insan oluşumuzun eksenine ilişkindir. Özümüz çürüyebilir, sağ-

lamlık kazanabilir, gürleşebilir veya sönükleşebilir. Lâkin özümüz azalıp çoğalamaz. Bizim özümüz Rabbimiz tarafından bize verilmiş bir cevherdir. Eğer biz onun değerini bilir ve korursak gürleşir. Özgür oluruz. Ama önce özümüzü tanımaz, tanıdıktan sonra da onun sağlığına elverişli tutumumuz olmazsa insan vasıflarımız zaafa uğrar bundan kâinat da zarar görür, biz de zararlı çıkarız. Özümüzü kaybetmek ve onu yeniden bulmak mümkündür, ama birden fazla özümüz olamaz. Halbuki kâfirlerin hürriyet anlayışı böyle değildir. Eğer bir odada yaşamak zorunda iseler daha az hür, iki katlı müstakil evde daha fazla hür olduklarına inanırlar. Uçakla seyahat etmek onlar için at arabasıyla seyahat etmekten daha hür olmak demektir. Daha hür olabilmek için toprağın derinliklerine inmek gerektiğine, gökyüzünün ötesine geçmek gerektiğine inanırlar. Ne kadar alete hükümran iseler o kadar hürdürler. Köpek büyüklüğünde at yetiştirmek veya taneleri ceviz büyüklüğünde olan üzüm salkımları elde etmek onların en çok hür olduklarının delilidir. Kısacası kâfirlerin hürriyeti marjinal, sınıra ilişkin bir hürriyettir ama hangi sınırda durması gerekeceği hususunda onların da bir bilgisi yoktur.

Müslümanlar sınırları ne bir hürriyet, ne de bir özgürlük meselesi olarak anlamazlar. Yani haram ve helâl bize sadece azgınlığımızı zaptetmek için konulmamıştır. Gerçi helâl içinde kalmak ve haramdan uzaklaşmak bizi yoldan çıkarmaktan korur, bizi azgınlıktan kurtarır ama bu bizim elimizin erdiği alanın dışında bir sonuçtur. Biz bize yerilen sınırlar içinde kaldıkça bizim için sağlanan faydalara kavuşuruz. Helâl ve haram sınırları biz yeryüzünde yaşadığımız hayatın anlamını kavrayalım diye mevcudiyetimizin sebebine yaklaşalım diye vardır. Eğer bu sınırları kaybedersek kimliğimizi, kişiliğimizi varoluşumuzun anlamını kaybederiz. Ama bu bizim zalim, cahil, nankör ve günahkâr yaratıklar olmamızı önlemez. Ancak, biz kâinatta tuttuğumuz yerin değerini bize konulmuş sınırlarla kavrayabiliriz.

İşte çok benimsediğimiz örneğin ölçüsünde birer

müslüman olamasak bile bizi özgür kılabilecek husus bizlerin doğru ve yanlış, helâl ve haram, meşru ve gayri meşru olan hakkındaki şuurumuzdur. Önce özgür olmalıyız, yani müslüman olduğumuz ve bizi müslim kılan ayırıcı vasıflar hakkında kesinliklere, sarahate ve vuzuha ulaşmalıyız. Bu bizim özümüzü gür, zihnimizi selim, bedenimizi küfrün tasallutundan bağımsız kılacaktır.

Akıllı Ama Akılcı Değil

Özgür olmak istiyoruz. Bize yaradılışımızdan verilmiş özün değerlerine sadık kalmak ve sadakat içinde özümüzü gürleştirmek dileğindeyiz. Anladık ki hür olma isteği özgür olma isteğinin zıddıdır. Hür olmak isteyen insan, hürriyetini savunan veya daha fazla hürriyet isteyen insan kendini Yaradan'ın verdiklerine değil de yaratılmış olandan eline ne geçirebilirse onlara bağlamıştır, bağlamak dileğindedir. Özgür insan akıllıdır ve akletmeyi bilir, çünkü akletme gücü ona Yaradan'ın verdiği değerlerden biridir. Hürriyetini temin etme peşinde olan insan ise akılcı olmak zorundadır, yani içinde bulunulan şartların akılcı bir tarzda izah edilmiş şekline uygun bir davranış ve düşünme yolunu benimsemek zorundadır.

Akılcılık (rationalism) nesneler arasındaki orantılı bağlar üzerine kurulmuştur. Bu yüzden akılcı bir tutum benimseyen kişi ölçülebilir büyüklükleri esas almak zorundadır. Zenginlik deyince akılcı düşünenler parayı, malları ve rezervler, potansiyel güçler gibi ölçülebilir değerleri anlayacaklardır. Sayıya, hesaba gelmeyen zenginlikleri anlamak akıllı adamın işidir. Sevginin, merhametin, ahlâk bütünlüğünün, vefanın, adalet duygusunun, cesaret ve itikattan fedakârlık etmememin verdiği zenginlik, biri diğeriyle karşılaştırılabilir büyüklüklere sahip değildir. Akılcılık bunları ölçü içine alamadığı için hepten

yok saymasa bile ihmal etmek, ikinci derecede saymak zorundadır. Akıllılık da tersini yapar, ölçülebilir değerleri bütünüyle önemsiz saymaz, lâkin ölçüye gelmeyen hususların önceliğini vurgular, insanın anlam kazanması, insanın şifa bulması gibi konular bakımından ilk sırayı yaradılışımızdan bize verilmiş ölçülemez değerlerin aldığını savunur. Bu zıtlık içinde akılcı adamın ve akıllı adamın zengin kimdir sorusuna verdiği cevaplar farklı farklıdır.

Akıllı ile akılcı arasındaki fark yalnızca mal, mülk karşısında takındıkları tavırla belirmez, onlar aynı zamanda siyasi haklar, yeryüzünde insanlar arasında tuttuğumuz yer hususunda da farklı anlayışlara sahiptir. Tarsus'lu çadırcı ve genç bir haham iken hristiyanlar arasına katılan Pavlus (gerçi Hıristiyan sıfatını da o icad etmiştir) inandığı dava uğruna karışıklık doğuran bir mücadeleye giriştiği sırada Romalı askerler tarafından yakalanınca *"Ben hür olarak doğdum"* diye haykırmıştır. Bu sözün manâsı *"ben bir Roma yurttaşıyım, doğuştan Romalının haklarına sahibim"* demekti. Nitekim bu sözüyle Roma'da Sezar tarafından bir Romalı gibi yargılanmak hakkını eline geçirmiştir. Yalnız Roma yasaları değil, bütün akılcı düzenler yasa koyucuyu, bu ister bir şahıs isterse bir hükmi şahsiyet olsun meşru sayan herkese hür olma hakkını vermiştir. Yani Pavlus Roma'yı meşru saymış, karşılığında Roma ona savunma hakkı tanımıştır. Hürriyet, Roma'nın oyun kuralları kabul edildiği zaman elde edilebilen marjinal bir alandır. Manidar olan şudur ki Pavlus'un hürriyet anlayışı itikadi bakımdan da sonuçlarını verdi. Helen dünyası mü'min, muvahhid insanların sünnet olma ve domuz eti yememe tutumundan nefret ediyordu. Pavlus sünnet olmadan ve domuz eti yiyerek de hıristiyan olabilme yolunu açtı. İnsanlar böylece daha hür kalarak hıristiyan olabildiler ama özgürlüklerinden çok şey kaybettiler.

Akılcılık bize dünya hayatının imkânlarından en fazlasını elde ederek hür olmamızın yollarını gösterir. Akıllılık ise çevremizi kuşatan şartların haklı olup olmadıklarını sorgulamaya götürür bizi. Akıllı adam neyi verip neyi

aldığını bildiği için akıllıdır. Özgürlüğümüzün ne olduğunu bilmeyecek olursak biz de herkes gibi ve özellikle kâfirler gibi hürriyetimizin peşinde ömür tüketiriz. Kaldı ki bizim hürriyetimiz her zaman bir başkasının hürriyetiyle çatışma halindedir. Halbuki kendi özgürlüklerimiz bir başka özgürlüğe engel teşkil etmez.

Özgürlüğü Tanımak

Var olan herşey özgür yaratılmıştır. Yani her şey kendi özünün gürlükle ortaya çıkmasıyla var olabilir. Gökyüzünün maviliği onun özgürlüğündendir. Dağların sabit, denizlerin dalgalı oluşlarında özgürlüklerin işaretleri vardır.

Bizim, canlılar dünyası dediğimiz âlemde de özgürlük esastır. Çam ağaçlarının kışın yeşil durmalarından, baharda çiceklerin açmasından anlayacağımız onların özgür oluşlarından başka bir şey değildir. Hayvanlar beslenme, yaşama, çoğalma şartlarını özgürlükleri içinde bulurlar. Ne var ki insandan başka bütün varlıklar özgürlüklerini yalnızca yaşarlar, tanımazlar. Yahut daha doğru bir ifadeyle insandan gayrı yaratıklar özgürlüklerini ancak yaşayarak tanırlar. Tanımak, bilmek, yaşamak insan dışında kalan yaratıklarda birbirinden ayrılmış değildir. Doğuştan özgürlük bilgisine insan dışında bütün yaratıklar sahiptir.

Âdemoğlu özgürlük bilgisini doğuştan getirmez. Bu yüzden yaşama kavgasında diğer yaratıklardan daha zayıf durumdadır. Ona bütün canlı ve cansız (bu ayrımı anlaşılabilirlik hatırına kullanıyoruz) tabiat içinde yaşama imkânı veren, hatta onu diğer yaratıklardan şerefli kılan yalnızca vahy ile kendisine ulaşmış olan bilgidir. Bu bilgiden mahrum kaldığı, onu inkar ettiği, onu unuttuğu nis-

bette insan kendinden aşağı veya kendinden yukarı yaratıkların vasıflarını edinir. Yani hayvanlaşır veya melekleşir. Hayvanlaşmayı anlıyoruz, fakat melekleşmede ne kötülük var diye sormak geliyor aklımıza. Unutmamak gerekir ki İblis de melâikedendi. İblis ve bütün şeytanlar inkar, nisyan ve isyan ile diğer meleklerden ayrılırlar. İşte insan kendisine insan olabilmesi için verilmiş özgürlük bilgisini inkâr eder, bu bilgiyi unutur, bu bilginin kaynağına isyan ederse şeytanlaşır.

Şeytanlaşmanın büyük avantajları vardır. İnsan şeytanlaştıkça daha hür, daha başarılı daha çok imkânı elinde tutan bir duruma gelebilir. Özgürlük bilgisini unuttuğu için dünya şartlarında kendini daha güvenli, sıkıntılardan ve tehlikelerden salim kabul eder. Kendisine gazab ulaşıncaya kadar. Hayvanlaşmanın da büyük avantajları vardır. Böylece insan daha sorumsuz, dünyadaki tatmin vasıtalarından daha çok lezzet alan, izzetsiz olmayı bir kayıp saymadığı için benzerleri arasında en çok rahat edebilen duruma gelir. Öyle ki mahvoluşunun bile tadına vararak yaşar.

Özgürlüğünü bilmeyen insan şeytani ve hayvani hayatında bir fâsit daire içinde dönüp durur. Oyalanmak için birçok imkâna sahiptir. Hür olma isteği ve ihtimali, hür olmanın avantajları işte bu imkanlardandır. Halbuki özgür olmak sadece bizi insan kılan bilgiden nasibimizi almakla mümkün olabilir. Bizi insan kılan bilgi ise yalnızca vahy yoluyla peygamberlere ulaşmış ve onlar vasıtasıyla bizim istifademize sunulmuş olan bilgidir. Yani biz vahyin temin ettiği bilgi ile aslımızı tanımak, insan olmamızın şartlarını öğrenmek, insan kalmayı başarmak yoluna gireriz. Bu yol bizi asla dünya cennetine götürmez. Çünkü vahy ile öğrendiğimiz hususlar bizim içinde bulunduğumuz şartlarda kurtuluşumuzu temin içindir. İnsanoğlu yeryüzüne inen ilâhi bilgiden istifade eder etmez kurtuluş kapısına varır. Kurtuluşumuz, ne olduğumuzu hatırlamakla, görev ve sorumluluklarımızı yerine getirmekle, kısaca haddimizi bilmekle mümkündür.

Vahy dışında hiçbir bilgi yolu bize aslımızın ne olduğunu, ne yapmamız, neyi yapmamamız gerektiğini, hangi sınırlarda insan kalabileceğimizi söyleyemez. Bu yüzden Kur'an ve Sünnet özgürlük bilgisidir. Aklederek ve akıllıca bir tutumla kendimizi tanıma yolunun muhkem âyetlerden ve sünnet-i seniyye'den geçtiği noktasına varabiliriz. Eğer akılcı davranırsak İslâm kaynaklarının dünya hayatında bize nasıl hürriyet temin edebileceği yolunu araştırırız. Bu tutum da bizi yahudilerin ve hıristiyanların durumuna düşürür.

AKLIMIZ NEREDE?

Bizim için en iyi durumun aklımızın başımızda bulunması olduğu öğretilmiştir. Aklı başında insan denilince dengeli, mantıklı, uyumlu ve davranışlarında aşırılıklar göstermeyen insanı anlarız. Bu haliyle aklı başında adam bulmak zor değildir. Hepimiz aklı başında sayılabiliriz, bu tanım esas alınırsa. Çünkü hepimiz yeryüzünde silahların, tahtların ve borsaların kurdukları denge içinde dengeli, üretim despotluğuyla inşa edilmiş sistemin mantığıyla mantıklı, günlük hayatımızın bizi kıskıvrak sıkıştırdığı ortamda uyumlu ve nihayet boyutları insanın tek başına ulaşamıyacağı ölçüde azgınlaşmış bir yaşama atmosferi içinde aşırılıklardan uzağız. Akılcı bir yaklaşımla da bunun böyle olması gerektiğini ileri sürebiliriz. Ama akıllı bir insan olmaya doğru birkaç adım attıysak görüyoruz ki bize denge diye sundukları yapı ve kuvvetin mutlak hakimiyeti, mantıktır diye yaşattıkları zihni işleyiş bir delilik, uyumluluk diye gösterdikleri yollar kullara kulluk ve aşırılıklardan sakınma diye övdükleri tutum da kendi budalalığımızın haklılaştırılmasından başka bir şey değildir. Bütün bu çapraşıklık aslında bizim de aklı başında yaratıklar olmadığımızı gösteriyor.

Önce aklı başında olmak nedir onu anlayalım. Bu deyimde *"baş"* kelimesi kafa anlamında kullanılmamıştır.

Tıpkı *"kendi başına"*, *"başının çaresine bakmak"* deyimlerinde olduğu gibi baş kelimesi öz varlık, insanın zâtı anlamındadır. Yani aklı başında sözü, aklı ile özü aynı titreşimlerle işlemektedir demeye gelir. Eğer insan kendi öz varlığının gelişme, serpilme, kurtuluş bulması yolunda uygun bir duruma sahipse aklı başında demektir. Böyle bir anlayışa göre günlük hayatta aklı başında sanılan birçok kişinin hiç de öyle olmadığını, tam tersine, aklının başında değil başka bir yerde olduğunu kolaylıkla ileri sürebiliriz.

İnsanın aklını başından alan nedir? Tecrübelerimiz sonucunda bu sorunun cevabını kolaylıkla bulabiliriz. İnsanın aklı başında değilse ızdırap çektiği nesnededir. İnsanın aklını başından alan ızdıraplardır. Dişiniz ağrıdığı sırada yapmanız gereken işe kendinizi tamamen veremeyişiniz bundan değil mi? Öyleyse diyebiliriz ki aklımızı başımıza alabilmemiz için önce ızdırapları dindirmemiz kaçınılmazdır. Elbet bu yaklaşımdaki doğruluk payı inkâr edilemez. Ama bu yaklaşımda özgürlüğümüzü bulma konusunda bir tehlike de gizlidir.

Akılcı insanlar acılara son vermek istiyorlar veya kendi haklılıklarını ancak bu yolla savunabiliyorlar. Diyorlar ki insanoğlu yoksulluğun, hastalıkların, mahrumiyetlerin kıskacında kaldıkça kendisinden beklenen gelişmeyi gösteremez. Bununla zımnen şunu söylemiş oluyorlar. İnsanlar maddi refah içinde olmakla, vücut sağlığını korumakla ve elinin erdiği, gözünün gördüğü, özlemini çektiği nesneleri hizmetine sokmakla kurtuluşa ererler. Yani kurtulmuş olanlar bir bakıma zengin, sağlıklı ve tatmine ulaşmış bulunanlardır. Örneklerini şimdiden gördüğümüz bu tip insanların pek de kurtulmamış olduklarını bildikleri için de refahın, sıhhatin, tatmin vasıtalarının bütün insanlara teşmil edildiği zamanları gerçek hedef olarak gösteriyorlar. Bu akılcı yaklaşımın sonucu aklımız hep ızdıraplara takılı kalıyor ve aklımızı başımıza bir türlü alamıyoruz.

Akıllı insanlar da ızdırabın aklı baştan aldığını bili-

yorlar. Ama onlar aklı başa getirmenin yolunun yoksulluğu, hastalığı ve mahrumiyeti kökten yok etmekle sağlanamıyacağını bildiklerinden yoksulluktan öğrenmek, hastalıktan öğrenmek, mahrumiyetten öğrenmek yolunu benimsiyorlar. Akılcı insanların yoksullukta öğrenilecek bir şey bulamayışları, onların yoksulluk ortadan kalktıktan sonra boşlukta kalmalarını getiriyor.

Aklımızın başımızda olması insanın nihaî iyinin, nihaî doğrunun ne olduğu hususunda yeterli bilgilere sahip olmasıyla mümkündür. İnsanlar hele yoksulluğu, hastalığı, mahrumiyeti geride bıraksınlar, sonra akılları başlarına gelir demek bütün bilgi kaynaklarını yok etmekle âlim olunabileceğini iddia etmek gibidir. Öyle de olmuyor mu zaten?

DÜNYA DÜZENİ

İnsanoğlunun tabiatında yaşadığı ve tanıdığı dünyayı bir düzen içinde kavramak ve açıklamak gibi bir özelliği var. İnsanlar kendilerini çevreleyen nesneler ve düşünceler dünyasını bir düzene sokup anlayamazlarsa yaşayamazlar. Batı medeniyetinin hükümranlığı bütün yerküre üzerinde ihdas edilmeden önce medeniyetler, kavimler, yöreler arasındaki fark büyük ölçüde o insanların dünyayı hangi düşünme düzeni çerçevesinde kavrayıp açıkladıklarına bağlıydı. Çin, Hint, Pers, Mısır, Yunan dünyası bir bakıma evreni açıklama hususunda birbirinden ayrılan insanların dünyasıydı. Gerçi bu kümelerin herbiri diğerinden hatırı sayılır ölçüde etkilenmişlerdi, ne var ki bu etkiler onların temel anlayış biçiminin daha belirgin bir hal almasından başka bir sonuca varmamıştı önceleri. Sonraları Akdeniz havzasındaki anlayış farkları dünya ölçüsünde daha çok önem kazandı. İlk aşamada Roma ile yenilmiş yerli kültürler arasındaki fark olarak göze çarpan ayrım, bir sonraki dönemde mahiyet değiştirerek Yahudi-Hıristiyan kavrayış ve açıklayış biçimi ile İslâm'ın değerleri arasındaki fark biçiminde belirginleşti.

Farklı kültürlerin dünyadaki düzen hakkındaki görüşleri ancak kendi üyeleri tarafından anlaşılabilen, dışındakilere anlamsız ve saçma gelen özellikler taşır. Bir kültür diğerini sadece kendi esasları doğrultusunda anla-

yabilir. Sözgelimi, hayvanları omurgalı ve omurgasız diye ayırmak bize aldığımız eğitim içinde yaşadığımız akıl düzeni bakımından çok yerinde görünüyor. Oysa eski Çin'de bakın hayvanları nasıl tasnif etmişler: 1) İmparatorun hayvanları, 2) Güzel kokanlar, 3) Evcilleştirilmiş olanlar, 4) Süt domuzları, 5) Deniz kızları, 6) Masallardakiler, 7) Başıboş köpekler, 8) Bu sınıflamadakiler, 9) Deli gibi çırpınanlar, 10) Sonsuz sayıda olanlar, 11) Deve tüyünden çok ince fırçayla çizilenler, 12) Vesaire, 13) Az önce testiyi kıranlar, 14) Uzaktan sineğe benzeyenler... Bize belki bütün bütün saçma imiş gibi görünen bu sınıflama hiç kuşku yok ki, böyle bir ayrımı gerekli gören Çinli hayatı içinde son derece anlamlı sayılıyordu. Hatta böyle bir sınıflamayla hayatın pratik işleyişini de sağlamakta idiler. Hayatın pratik işleyişi, hayatın anlamını, yaşamaktan ve ölmekten edinilen değerleri, bireysel ve toplumsal hedefleri de tayin ettiği için barutu bilen, maden işçiliğinde çok ileri bir safhaya varmış olan, mekanizm alanında da çok ince farkları bilebilen Çinlilerin hiç ateşli silâh icadetmemiş olmaları bana kalırsa bireysel ve toplumsal hedeflerin bağlı olduğu ahlâkî değerlerle ve bu ahlâkî değerlerin çıktığı dünyayı anlayış ve yorumlayış biçimiyle açıklanabilir. Bir kültürün diğerini anlayabileceğini kabul etsek bile bu anlayışın ancak anlayan tarafından işine gelen ölçüde bir anlama tarzı olduğunu unutmamalıyız. Her kültür kendi içinde tutarlı olabilen kapalı bir sistemdir. Ama bu sisteme her zaman dışardan müdahale gelebilir. Nitekim Akdeniz havzasında Roma'nın yıkılışından itibaren bir yandan sonu Batı medeniyetine varacak olan Yahudi-Hıristiyan anlayış biçiminin, beri yanda ise İslâm değerlerinin iki ayrı anlayış öbeği oluşturması Yunan, Pers ve diğer mevzi kültürlerin dış müdahaleler sonucu yeni bir yoruma oturmaları yüzündendir.

Dünyayı bir düzen içinde kavramak ve açıklamak biri akılcı, diğeri akıllı düşünce tutumu olmak üzere bizi bugüne getiren olaylar yumağını meydana getirdiler. Yahudi-Hıristiyan düşünce atmosferi İslâm kültürünün Çin, Hint, Yunan, Pers kaynaklarından süzerek su yüzüne çı-

kardığı bilgileri kendi hayat biçiminin gereği olan bir yorum içinde eriterek Batı medeniyetini doğurdu. İslâm, Batı medeniyeti henüz bir çekirdek halinde iken de, büyüyüp dünya hakimiyeti kurma çabalarına giriştiği zamanlarda da toplum hayatının eksenini teşkil eden bir anlayış ve kavrayış biçimi olarak hep vardı. Yani batı medeniyeti bazan gizli, bazan da açık hasmı olarak İslâm'ı hep karşısında buldu. Batı medeniyeti ve İslâm, biri diğerini tehdit eden iki kavrayış ve açıklayış biçimi, evrenin düzeni hakkında iki zıt yaklaşım olarak canlılıklarını korurlarken yerküre üzerinde bulunan bütün diğer yorumlar ölü kültürler haline geldiler. Bu çok açık bir gerçek olduğundan Batı medeniyeti ölülere itibarını iade etmekte hiç sakınca görmedi. Bugün bile gerçek yüzü ile İslâm'ın Batı için ölümcül derecede korkutucu, Budizm, Şamanizm, Taoizm gibi inanışların ise sevimli sayılması bundandır.

HATAMIZI GÖRSEYDİK

Her kültür gibi Batı kültürü de kendi değerleri ile tutarlı bir bütün meydana getiren bir kapalı sistemi yansıtır. Medeniyeti, Batı kültürünün yemişlerini verdiği alan olarak görmek benim anlayışıma göre isabetlidir. Kültür ve medeniyet arasındaki ilişki son derece karmaşık olduğu için geniş incelemelere konu olabilecek bu olayı bir meselenin iki yanı gibi anlamak doğru olur. Burada bir basitleştirme yapalım ve kültüre bir üretme biçimi, medeniyete de bir tüketme biçimi diyelim. Böyle bir ayrım içinde Batı'nın çalışma, öğrenme, ürün verme şartlarının onun kültürüyle; hayatı düzenleme, insan ilişkilerini yürütme, eğlenme ve mevcut ürünlerden yararlanma şartlarını, durumunu da onun medeniyetiyle ilgili olduğunu kabul edelim. Bu kaba ayrım elbette Batı ile müslümanların ilişkilerinde her şeyi tam tamına açıklayamaz, yine de şunu söylemek akıllıca olacak: Müslümanlar Batı'nın çalışma, öğrenme, ürün verme şartlarına yani onun kültürüne husumet duymadıkları halde, Batı'ya mahsus hayat biçimine, Batılı tarzda insan ilişkilerine ve Batı'nın benimsediği eşyaya tasarruf şekline soğukluk, yabancılık ve çoğu kez de düşmanlık duydular. Batılı gibi eğlenmek, Batılı gibi tüketmek kısacası Batılı'nın medeni olduğu gibi medenileşmek ona zor ve bazan da aşağılık geldi. Bu çatallı durumu yıllar boyu şöyle ifade ettiler: Batı'nın bi-

lim ve tekniğini alalım, ama ahlâkını reddedelim. Ne var ki, olaylar bu arzulanan formülün zıddı istikamette gelişti. Türkiye ve bütün halkı müslüman olan ülkeler Batı ile başa çıkabilecek bilim kurumlarını geliştiremedikleri gibi, Batı ülkeleriyle ilişkilerinde onların medeni tutumlarından ahlâkı soysuzlaştıracak türde etkilendiler.

Neden böyle oldu ve görünüşe göre böyle olmakta devam edecek? Çünkü kendi noksanlarının maddi güçsüzlükten ibaret olduğunu sanan müslümanlar kendilerine çeki düzen verme işlemini bu maddi gücü ele geçirme alanlarında başlattılar. Dolayısıyla Batı'nın elinde tuttuğu gücü ele geçirmeye, sonuçta onun gibi olmaya çabaladılar. En az ikiyüz yıl süren bu çabaların sonucu nedir? Halkı müslüman olan bütün ülkelerde dış görünüşü Batılılara benzeyen seçkin bir zümre vardır, bunlar bütün müslüman toplulukların karar mekanizmalarına hakimdirler. Müslümanlığını değerli bir güç sayan kimseler de Batılı hayat biçiminin ürünleriyle insan ilişkilerini düzenlemek zorunda bırakılmışlardır. Bunlara karşılık dünya sisteminin tuzaklarına karşı müslüman yaşama biçimini temin edecek ve İslâmi düşünme yolunun genişlemesine imkân verecek yapılar oluşmamıştır. Açık seçik görülen şudur ki, Batı'nın medeni verimleri halkı müslüman ülkelerde Batı lehine bütün sonuçlarını ortaya sermiştir. Bunun yanısıra Batılı kültür kurumları müslüman ülkelerde kökleşememiştir. İlk dönemlerde heves edilen bilim ve teknoloji donatımı da sağlanamamıştır. Böylesine olumsuz sonuçlardan sonra artık müslüman bir dünyaya adım atılması konusunda, İslâmi bir hayat düzeninin, bir İslâm çağının açılması hususunda bütün fırsatları kaçırdık mı acaba? Acaba hatalardan dönülebilir mi? Veya bütün hataları birer hayırlı başlangıç haline getirebilir miyiz?

Hiç şüphesiz ki evet. Yaradan bizi en uygun zamanda yaratmıştır. Allah'ın bizim için seçtiği şartlar, yer ve zaman en isabetlisidir. Olmamız gereken yerde bulunuyoruz. Öyleyse bunun kıymetini bilmeli, israf etmemeliyiz. Başarabilirsek bizimle birlikte bütün kâinat kârlı çıkar.

Bize verilen imkânları kullanamazsak, bizimle birlikte kâinat da kaybeder.

Öyleyse ilk anlayacağımız şey bizi güçlendirecek şeyin Batı'yı güçlü kılan şeyler olmadığıdır. Özetle söyleyecek olursak, ekonomimizi güçlendirerek kurtulamayız ama kurtulduğumuz için ekonomimizi de güçlendirebiliriz. Kurtuluşumuz ise yaşadığımız ve tanıdığımız dünyaya İslâm'ın bize kazandırdığı ölçüler içinde bir anlam vermemizde, onu bu ölçülerin çerçevesinde düzenli kılmamızda saklıdır.

İslâm ve Batı, Hakk ve bâtıl gibi biri diğerine yaşama alanı bırakmayan iki zıt değer evi manzumesidir. Batı medeniyetinin İslâm dışında bütün geleneksel kültürleri (bunların arasına Yahudilik ve Hıristiyanlık da dahil) ölü kültürler durumuna getirmesi boşuna değildir. İslâm dışındaki bütün geleneksel kültürler Batı ile herhangi bir çatışma alanı ortaya koyamayacak kadar Batı düşünme tarzından kopuk, ona ilgisizdirler. Halbuki İslâm her alanda Batı ile (tabiri mazur görün) polemik halindedir. Bu durumun sebebi her iki düşünme ve davranma biçiminin de insanın yaradılışından bu yana mevcut temel özelliklere dayanıyor olmasıdır. Batı, insanın varoluşunu, bilgi ve görgü edinme tarzını ilâhi kaynağından kopardığı ölçüde Batı olabilmiş, İslâm ise insan davranışlarının, bilgi edinme yollarının, varoluşun bütün tarzlarının Kur'ân ve Sünnet'e bağlı bulunmasıyla İslâm kalabilmiştir. Akılcılığın vardığı nokta Batı medeniyeti, akıllılığın vardığı yer ise İslâm'dır. Apaçık görüldüğü üzere akılcılıkta baskı altına alınmış bir akıllılık, akıllılıkta ise disipline sokulmuş bir akılcılık vardır. Bütün mesele aklın bir şirk unsuru haline girip girmediğindedir.

İslâm ve Batı'nın zıtlık içindeki bu ilişkisi birbirleriyle her karşılaştıkları dönemde bir sonuç vermiştir. Son

iki yüzyılda Batıl usullerle ve Batıcı bir muhteva gözetilerek yapılan eğitim müslüman ülkelerde İslâmın günden güne itibardan düşmesine değil, tersine her akılcı yaklaşımdan bir akıllı sonuç çıkabileceğinin rahatlıkla görülmesi yüzünden İslâm'ın gittikçe güçlenen bir ümit kaynağı olmasına yol açmıştır. Bu yüzden her aşamada Batılılaşma çabaları bir yönüyle *"alafranga"* bir kesimin sathî yaygınlığını temin ederken, bir yönüyle de İslâmi bir hayatın zaruretini de gözler önüne çıkarmaktadır. Müslüman toplumlar Batılı ve Batıcı verimlerle ilişkilerini sıklaştırdıkça, beklentileri ve çözüm yolu arayışlarında o ölçüde İslâmi bağlara eğilim gösteriyorlar. Dünyanın her yerinde modernleşme ve İslâmlaşma atbaşı gidiyor.

Burada bir düğüm var. Batı medeniyeti müslümanların kendi kültürleri, kendi itikadları, kendi yaşama biçimleri konusunda duydukları özlemlere müslümanların *"ileri gelenleri"* vasıtasıyla barajlar koyuyor, bu özlemleri yeniden biçimlendiriyor ve Batı medeniyetinin tehlikelerini savabilmesine imkân tanıyan şekle sokuyor. En küçük müslüman camianın karar mevkiinde olandan, çok büyük sayıda müslümanın bağlı bulunduğu yeri işgal eden kimselere kadar birçok ileri gelen müslüman Batılılaşmanın iki yüzünü yeterince kavramış görünmüyorlar. Batılılaşmanın bir yüzünde medeniyet yani yaşama biçimi var, öteki yüzünde ise kültür yani kavrayış ve açıklama biçimi var. Bizim yapacağımız bu iki biçimden birini benimsemek değil. Yani yüzyıllardır yapmaya çalıştığımızı yeniden denemeye çabalamanın boşuna olduğu, medeniyetin verimlerini *"mübah"* hatta *"nimet"* sayarak kendimize mahsus ahlâkın *"muhafaza"* edilemiyeceği ortada. Tek önemli husus yaşadığımız ve tanıdığımız dünyayı hangi akıl düzeni içinde kavradığımız ve açıkladığımızdır. Eğer kavrayış ve açıklayış biçimimiz de Batı düşüncesinin bir varyasyonu yani Kur'ân ve Sünnet'ten kaynaklanmayan bir biçimi ise yaptığımız şeytanlıktan başka bir şey değildir.

Batılılaşmanın iki yüzünü iyi kavrar isek İslâmi bir davranışın hangi alandan başlaması gerekeceğini de kav-

ramış oluruz. Batı'nın kültür cephesi müslümanların ayık kafayla birçok tercih yapabileceği ölçüde malzeme taşıyor. Batı'nın bir çıkmaz olduğunun en tatminkâr delillerini bu cepheden bulmamız mümkün. Ama Batı'nın bir medeniyet cephesi var ki, sarhoş ediyor müslümanları. Bu cephenin en tesirli iksiri de iktidar sarhoşluğu veriyor. Ayık kafayla kendi kültür dünyamızı kurabilirsek, elbet bizim de içinde güvenlik hissedeceğimiz ürünler doğacak. Belki de başlamamız bunun için yeterli.

HERKESİN DÜŞÜNCESİ

Düşünce dünyasının bazı ifadeleri, hatta bütün ünlü ifadeleri bir belâgat örneği oldukları için kolayca yaygınlaşırlar. Bu kolay yaygınlık onların düşünmeye fazla zaman ayırmayan *"ahali"* tarafından doğru kabul edilmelerine yol açar. Aslına bakarsanız ahalinin doğruyla yanlışla pek alıp veremediği de yoktur. Ahalinin ilk bildiği şey herkes gibi hayatını yürütmek, herkes gibi bu hayattan çekip gitmektir. Hayatın doğru yürüyüp yürümediği bu ahalinin düzenine ayak uyduramayan insanların ilgilendikleri konudur. Hepimiz zorluk karşısında kalan sıradan birçok kişinin kolayca filozof kesildiğini görmüşüzdür. Gerçekten filozof olan insanlar ise bütün insanların karşısında duran, ama herkesin göremediği büyük zorluğu göğüsleyen kişilerdir. İşte bu kişilerin bazı beliğ ifadeleri dünya ölçüsünde yaygınlık kazanır bazan. Descartes'in *"düşünüyorum, o halde varım"* sözü bunlardan biridir. Ahali bu sözü şakalarında kullanır, sudan sebeplerle kolayca zikreder ama ne düşünmek ne de varolmak bu sözü kolayca kullanıveren birçok insanın umurunda değildir. Bir sözün bize ne söylediğini anlamaya çalıştığımız zaman düşünmeye başlamış sayılırız. Gerçek düşünme budur. Oysa ahali, yani insanların çoğunluğu sadece bir güçlükle karşılaştığı zaman düşünür. Onun düşünme olarak bildiği şey bir zorluğu atlatmanın yollarını bulmak

için kafasını çalıştırmaktır. Ahaliden kişiler sadece kendi başlarına bir bela gelince düşünürler. Yalnız kendi canları yandığı zaman haykırırlar, yalnız kendileri zarara uğradıklarında harekete geçerler. Bütün insanların, bir milletin başına gelen belayı düşünmek, insanlığın, toplumun kanayan yarasını görmek, insanlar için insanlardan önce yola çıkmak sadece bilginlerin, sanatçıların, düşünce ve aksiyon erlerinin payına düşmüştür. Filozoflar da bunlar arasındadır.

Sanmayın ki insanlığın kurtuluş umudu filozofların, sanatçıların, düşünce ve eylem adamlarının veya bilginlerin ele aldıkları meselelerde veya getirmeye çalıştıkları çözüm yollarındadır. Hayır, bu insanların değerli çabalarıyla, bu çabaların isabeti arasında bir münasebet yoktur. Esasen birbirini kolaylıkla nakzeden, birinin yaptığı ile diğerinin bambaşka şekil aldığı bütün bu düşünce ve eylem erleri bütün üstünlüklerini ahaliden biri olmamaya borçludurlar. Ahaliden biri olmak, yani avam sayılmak günlük hayatını olduğu kadar bütün insan ilişkilerini yerinde ve uygun kabul etmek, kendini bu akış içinde rahat hissetmek veya rahat hissetmeye çabalamaktır. Düşünce adamları ve sanatçılar kendilerini akıntıya gönül rahatlığı içinde bırakmadıkları için ahaliden, avamdan ayrılırlar. Onlar olup bitenlerin mahiyeti hakkında bir kesinliğe varmaya çabalamaktadırlar. Bu çabalarını da eserleri olarak diğer insanlara yansıtırlar. Sanat, düşünce ve bilim eserlerinin insanlığın acılarına bir çare olup olmadığı ciddi bir sorudur. Bence bu eserler istifade edilebilir olmakla birlikte *"çare"* ve *"çıkış yolu"* olarak hiçbir değeri bünyelerinde taşımazlar. Düşünce ve sanat eserleri yoluyla insanlığın acılarını tanımak, zorluklardan haberdar edilme imkânına sahip oluruz. Böylece avamî düşünce tarzını, ahalinin konformist tutumunu geride bırakırız. Herkesle birlikte bulunmakla birlikte, herkesten biri olma mecburiyeti taşımadığımızı anlarız. Yani her kim söylenen sözün özünü kavramaya çalışır, verilen değer yargılarının isabetli olup olmadığını tartar, yaşanılan hayatın, insan ilişkilerinin haklı olup olmadığını sorgulamaya baş-

larsa o kimse artık avamdan biri olmaktan yavaş yavaş çıkacaktır. Ahaliyi meydana getiren *"sürü"*nün sürüklenen bir birimi durumundan çıkacaktır. Ancak bu yükselişin bir ön şartı var: Meselelerin hakikatine ulaşma çabası gösteren kişi artık başının çaresine paçasını kurtarmak üzere değil, zâtını, özünü, kendi özünün bağlı olduğu öz bütününü korumak üzere bakan kişidir. Bilgiyi dönen çarkın uygun yerine yerleşmek için öğrenen kişi, öğreniminde hangi yüksek seviyeyi tutturmuş olursa olsun, hangi makamı işgal ederse etsin sıradan, avamî bir kişidir ve diğerleri ile birlikte sürüklenmektedir.

Öyleyse sözlerin bize ne söylediklerini anlamaya çalışmak, bu söylenenlerin bizim hakikatimizi ifade edip etmediğini bilmeye yönelmek düşünmenin ilk adımı olduğu gibi, sürü ile sürüklenmekten kurtuluşun da ilk işaretidir.

Çarpık Ve Çarpışan Anlayış

Düşünce dünyasına girmenin iki yolu var: Düşünen, düşüncelerini dile getiren ve düşündüklerini başka insanlarla paylaşmak üzere çaba harcayan, bu yüzden de düşündüklerinin ortaya konulmasına elverişli bir biçimi arayıp bulan insanların yolu. Bu yolu bilginler, sanatçılar, filozoflar takip eder. Onları eserleriyle ve eserlerinden tanırız. İkinci yol düşünen ama düşüncesini bilginlerin, sanatçıların, filozofların biri veya bir öbeğiyle paylaşmayı seçen, kendi düşüncelerinin dile gelmesine yarayacak özgün biçimler aramayan, bunun yerine özgün biçimi bulmuş düşünce erlerinin ortaya koyduklarıyla ilişki kuran insanların yolu. Yani düşünce dünyasına ya eserler veren bir kimse olarak veya eserleri izleyen bir kimse olarak girebiliriz. Her iki durum da düşünen, akleden kişi olmayı gerektirir, her iki durumda da ahali olmaktan çıkarız. Düşünce dünyasına girmiş kimseler eğer eser veren kısımdan biri iseler aynı zamanda eser izleyenler kısmına da dahildirler. Bir bilgin başka bilginleri, sanatçıları, filozofları izleyerek özgün biçimini bulabilir, özgünlüğünü de bu ilişki içinde koruyabilir ancak. Aynı olay sanatçılar ve filozoflar için de geçerli.

Demek ki düşünce dünyasında düşünceleri dile getirmenin özgün bir biçimini bulmak merkezî bir yer tutuyor. Düşünce dünyasının izleyicileri olduğumuz zaman bi-

zim önümüzde iki seçenek var: Birincisi sunulan düşüncenin özgün biçimine bağlanmak, özgün biçimini benimsemek, düşüncenin sunuluş biçimini kendimizin kılmak... Düşünce dünyasının izleyicisi olarak önümüzdeki seçenek izlediğimiz düşüncenin kendi özgün biçimimizde bir yere yerleştirilmesidir. Bu ikinci seçeneği kullanabilmemiz ancak bizim özgün bir ifade biçimine önceden sahip olmamızla mümkündür.

Türk düşünce hayatının günümüze kadar uzanan sönüklüğünün ilk ve temel sebebi onun Batı düşünce hayatı karşısında tâlî bir yeri kendine yakıştırmış oluşunda bulunabilir. Yani Türkiye'de Batı düşüncesi ne temessül edebilmiş, ne de özgün yapı içinde bir yere oturtulabilmiştir. Fakat bu asıl sebebin yanısıra veya onu en çok besleyen tutum olarak Türkiye'de insanların düşünce dünyasında kendilerinin nasıl bir yer tuttuklarını bilmek istemeyişleri, bildikleri zaman da kabullenmekten ve belirtmekten kaçınmaları gösterilebilir.

Türkiye'de düşünceleri dile getirmenin özgün biçimini bulmak onun İslâm'la ilişkisini keşfetmekle mümkündür. Bu ilişki onunla zıtlaşmak biçiminde dahi olsa bir düşüncenin Türkiye'deki özgünlüğünü temin edecektir. Türkiye düşünce hayatının sahteliği en başta Batı ifade biçimlerinin alabildiğince özgün olduğunun kavranamayışındadır. Son yirmi yılda Batı düşünce hayatında bilimin ne ölçüde o bilimi yapan kişiye bağımlı olduğuna dair tartışmalar (Thomas Kuhn, Michael Polanyi ve Gerald Holton'un çalışmaları) Türkiye'deki aydına ulaştığı zaman bile yeterli uyarıcı etkiyi yapamıyor. Çünkü bugüne kadar Türkiye'de düşünce dünyasının iktidarını ellerinde tutan zümre ikinci sınıf düşündüğü halde, yani Batı karşısında bir düşünce uşaklığı içinde olduğu halde ülkesi halkı önünde birinci sınıf olma imtiyazını maddî ve manevî boyutlarıyla yaşamıştır. Şimdi efendisinin düşüncesinin *"keyfî"* olduğunu anlamak ona zor geliyor. Bizim patronun bir bildiği var mutlaka diyerek avutuyor kendini.

Türkiye düşünce dünyasına uşak olarak değil de öğ-

renci olarak girebilmiş olsaydı hem öğrenciliğin sona erdiği bir zaman gelecek, hem de bütün öğrendiklerini kendi özgün düşünce sistemi içinde bir yere oturtabilecekti. Kendisi özgün olamayan başkalarının özgünlüklerine de bir değer biçemiyecektir. Batılı düşünceye katkıda bulunan, ama Batı'nın ekseninde yer almayan milletler (Almanya, İtalya, Rusya, İspanya, Macaristan ve diğerleri) Batı kökenli düşünceleri yerli kılan veya yerli değerlerle oranlayan yorumcular yetiştirmişlerdir. Meselesini seçebilen meselesini seçemeyenlere nisbetle değer ve güç kazanmıştır. Türkiye'nin düşünce hayatı kendine mesele seçmemiş, bu yüzden ucuz, ucuz olduğu için de çarpık ve çarpıtıcı bir düşünce hayatıdır. Günlük tedbirlerle idare edilmeye çalışılan bir düşünce dünyasıdır bu. Eğer düzeltilmezse sürüp gidecek böylece, çünkü uşaklıkta ne kadar kıdemli olursanız o kadar iyi bir uşak olursunuz. Çok uşaklık ettiğiniz için bir efendi olma ihtimaliniz yoktur. Ama iyi öğrenci olursanız öğrendiklerinizin kullanılma alanına hakimiyetinizin artma ihtimali fazladır.

Türkiye'deki çarpık ve çarpıtıcı düşünce ortamının genel bir düzelme şansına ulaşmasını beklemek bir sonuç verecek değildir. Bu düzeltmeyi küçük birimlerde, dar çevrelerde kendimiz başarabiliriz. Bunun için yapılacak şey önce bilgilenmek istediğimiz kaynakların özgün biçimine bağlanmak, kendi düşüncemizde özgün bir ifade biçimi ele geçirmek ve temas ettiğimiz her düşüncenin kendi özgün düşünce alanımızda hangi yeri işgal ettiğini veya kendi düşünce alanımızın neresinde kaldığını bulmaktır.

DÜŞÜNCENİN ŞİRAZESİ

Felsefe, sanat ve bilim dünyasında olup bitenlerin değerini bilmek gerektiğini düşündüğüm halde, insanın kurtulması, değer kazanması için ne filozof, ne sanatçı, ne de bilim adamı özelliklerini kazanmanın şart olmadığı, hatta bu meşguliyet alanlarında yer almanın hiç de gerekli olmadığı görüşündeyim. Felsefe, sanat ve bilim alanında ister izleyici, isterse işleyici olsun herkesin avamdan ayrılacağını, ahalinin sürüklenen özelliklerinden sıyrılacağını öne süren de benim. Düşünce dünyasını hem değerli buluyorum, hem de düşünce dünyası insanı kurtarmaz diyorum. Felsefe, sanat ve bilim alanında çalışanlar avamdan üstün bir yerdedirler ama bu yer hiç de makbul bir yer olmayabilir. Kısacası modern dünyada bilgi ile doğruluk, ehliyet ile hakikat birbirinden kopmuş durumdadır. İnsanlar bilen ama dürüstlükten uzak, başarabilen ama yanlışa saplanmış halde bulunabilirler. Bunun sebebi modern çağda düşünce alanının davranış alanından ayrı kabul edilmesi ve bütün düzenlemenin bu ayrımı yerleştirecek şekilde yapılmasıdır.

Düşüncenin davranışla aynı alanda yer aldığı dünya hangisi öyleyse? Bu, inancın hayat bulduğu dünyadır. Her türlü inancın dünyasını aynı değerde saymamız mümkün mü? Değil elbet. Ama yine de bütün inanç sahiplerinin müşterek bir noktası olduğunu kabul etmemiz

gerek. Düşünceleri ve davranışları aynı noktaya yönelmiştir onların. Yani inanç sahibi kişi, inancı batıl bile olsa inandığı ile yaşadığının bir olması için yaşar. Ne kadar inanç sahibi olduğu düşüncelerinin davranışlarına, davranışlarının düşüncelerine ne oranda uyduğuyla anlaşılır.

İşte bu insanlar hangi seviyede bilgi sahibi olurlarsa olsunlar, hangi gelir grubu içinde yer alırlarsa alsınlar, toplum içinde mevkileri ne olursa olsun yalnızca düşünce-davranış birliğini gerçekleştirmekle avamdan üstün olurlar, sürüyle sürüklenmekten kurtulup bir yeni değerler alanına sahip olurlar. Bu insanlar filozoflardan, sanatçılardan, bilim adamlarından daha önce kurtuluşu tadmaya adaydırlar. Çünkü bu saydıklarımız, yürüttükleri çalışmalar sebebiyle önemli bir riziko yüklenmiş haldedir: Ya çalışmalarının vardığı nokta onları her insanın sahip olmaya muhtaç olduğu tutarlılık, bütünlük ve haklılık alanına götürecek veya aksi istikamette bir mesafe katetmelerine yol açacak. Yani uzmanca yapılan her işin tehlike ve kazanç mikyası da uzmanlık nisbetinde büyümektedir. Bu yönüyle düşünce dünyasının dikkate değer kişilerinin ne kadar avantajlı, ne kadar dezavantajlı oldukları-nı kestirmek zordur. Bununla birlikte yalın bir çevrede düşünce ve davranış birliğini kurmaya çalışan her insan teki berrak bir sudan içmektedir. Müslümanların yüzyıllar boyunca bütün diğer inanç sahiplerinden üstünlükleri düşünce ve davranış birliği kurmada önlerinde hiçbir engelin bulunmayışından doğmaktadır. Yani İslâm, muhkem âyetler ve sünnet-i seniyye aracılığıyla düşünce-davranış birliğini sağlayacak güzergâhı çok belirgin bir çizgiyle gözler önüne sermiş haldedir. Günümüzde Müslümanların bütün meselesi zaten belli olan güzergâhın önündeki engellerin, çerçöp veya kuburun yolu yürünmez hale getirmesinde toplanıyor.

Müslümanlar dışındaki bütün inanç sahipleri yollarının nereye varacağı konusunda peşin tedbirleri alacak güçten mahrumdurlar. Çünkü yalnız Müslümanlık bilmek ve yapmanın müşterek alanına sevkeder insanları. Bu sebepten Hint, Çin ve diğer medeniyetlerin inancı ölü

inançlar haline gelmiş, bu sebepten Yahudi-Hıristiyan anlayışın Avrupalı yorumu Batı medeniyetinin azgınlığına varmış ve bu sebepten İslâm yaşanabilir tek hayat yolu olarak gücünden bütün tahribatlara rağmen hiçbir şey kaybetmemiştir. İslâm dışında kalan inançların düşünce ve davranış birliğini teminat altına alacak bir şirazesi yoktur. İslâm'da ise muhkem âyetler ve sünnet-i seniyye bizim davranışlarımızın olduğu kadar düşüncemizin de şirazesidir.

Madem İslâm düşünce ve davranış birliğini Müslümanlığın tecelli ve tezahür etmesi için vazgeçilmez kabul ediyor, öyleyse yeni bir düşünme yolu olarak İslâm'dan sözetmek yeni bir davranış tarzından da sözetmek anlamı taşımayacak mı? Kuşku yok ki öyle. Ama düşünce-davranış birliğini öngören yalnızca İslâm mıdır? Başka dini tutumlar da sözle özün birliğini beklemez mi sâliklerinden? Din-dışı inanışlar ve felsefi yaklaşımların da teoriyle pratik arasında uyum aradıkları, düşünceyle eylemin kaynaştığı durumları ideal saydıkları bilinmiyor mu? Bütün bu soruların zihnimizde açık cevapları var gibi. Yine İslâm'daki düşünce-davranış birliğinin başka inanışların aynı istikametteki tutumlarından, başka düşünce biçimlerinin yaklaşımlarından farklı olduğunu sezdiğimizin farkındayız. Bütün büyük düşünce adamlarının nihai safhada aynı şeyi düşündükleri, bütün dinlerin aşkın bir alanda müşterek sayılmaları gerektiği ortaya atılabilir. Ne var ki bu iddialı görüşler kitap sayfaları arasında, sınırlı sohbetlerde kalmaya mahkûm. Çünkü yaşamak çeşitlilik demektir. Yaşayan her şeyde artma vardır. Artan her şey de farkları doğurur. Gerek günlük hayatımızda gerekse hayatın genel akışı içinde farkları duyup ona göre bir yön tespit ediyoruz, etmek zorundayız.

İslâm'ın düşünce-davranış birliğinden anladığı diğer düşünce ve dinlerin teori-pratik beraberliğinden hangi

noktalarda ayrılır? Ne gibi özellikleri var İslâm'daki tevhidî tutumun başka görüşlerdeki birlik ve aydınlıklardan? Bunu anlamak için önce bizi modern çevremizde şartlandıran bazı düşünme kalıplarını kırmamız gerekecek. Ancak ondan sonra İslâm'ı kendi bünyesindeki özelliklerle tanıyabilir ve benimseyebiliriz. Öyleyse ilk yapacağımız iş bizi modern şartlanmalara götüren yaklaşımların bir eleştirisini yapmak, onlardaki mantık zincirine bağlı kalmamak, daha doğrusu onların mantık zinciriyle bağlı olmamak zorundayız. Bunu da onların tutundukları esaslara biz tutunmayarak başarabiliriz.

Akılcı düşünce genellemeler yapmakta pek cimri davranmaz. Bu genellemelerin parlak olanları kolayca yaygınlaşır ve yaygınlaştıkça da özünü boşaltır, sözden bir eşya, bir konuşma taşıtı haline gelir. Konumuz bakımından bizi ilgilendiren Hegel'in bir cümlesi işte bu genellemelerdendir. *"Gerçek olan aklîdir ve aklî olan gerçektir."* Hegel'in bu ünlü formülü düşünce dünyasının birçok ünlü ibareleri gibi hem bir belâgat örneği hem de beliğ olmasının gücüyle kendini kabul ettirme şansını elinde tutuyor. Nitekim ilk duyduğumuzda hepimize: Burada bir şey söyleniyor dedirtecek parlaklıkta olduğu için doğru bir söz işittiğimiz sanısıyla hareket ediyoruz. Akılcı düşüncenin bütün genellemeleri böyledir. Bizi mevcut zihni yapımızın direklerini güçlendirerek kendine çeker. Gücünü yaşadığımız dünyanın devamına destek oluşundan alır. Yürürlükteki düşünme biçiminin pekişmesine hizmet ettiği kadar, bu sözü işitene kadar hep doğru düşündüğümüz inancını bizde kökleştirdiği için gururumuzu da okşar. Zaten bildiğimiz bir hususun yerinde ve isabetli bir ifadesini bulduğumuzu kabul ederiz.

Bize uyanmamızı söyleyenler zımnen uyuduğumuzu da dile getirdikleri için bizim için pek sevimli olmazlar. Ama bize düşüncelerimizin uyanık, kendimizin de aydınlanmış bulunduğunu ima eden veya açıkça söyleyen herkes hoşumuza gider. Çünkü önümüzde girişmemiz gereken bir zahmet, çekmemiz gereken bir sıkıntı yoktur. Doğrusu elimize geçmiştir artık. Buna karşılık birisi kal-

kıp bugüne kadar yanlış düşündüğümüzü, boşuna hayat geçirdiğimizi söylese kendimiz huzursuz olduğumuz gibi, bunu söyleyene de husumet duyarız.

Çünkü eğer söylediğini kabul edersek yeni çabalara atılmamız, kollarımızı sıvayıp bazı işleri başarmamız gerekecektir. Üstelik yanlış içinde olmak duygularımızı zedeler.

İşte böyle mülahazalarla akılcı genellemeleri çabucak kabul eder, akıllı nasihatları kulak arkası ederiz. Hegel *"gerçek olan aklîdir, aklî olan gerçektir"* dediyse bu, mevcut varlığımızı hem maddi, hem manevi yönüyle pohpohlar. Acaba uyandırır mı bizi? Hiç sanmam.

ZANN'IN AKILCI MAZERETİ

Hegel'in *"gerçek olan aklîdir ve aklî olan gerçektir"* sözü ilk bakışta son derece tutarlı, açıklayıcı, doyurucu bir formül gibi görünse de, bu sözün anlayana göre çok çeşitli anlamlarla yüklü olduğu, birçok şeyi açıklamak yerine birçok şeyi karışıklığa sürüklediği daha Hegelci düşüncenin büyük etki uyandırdığı Berlin Üniversitesi ortamında ortaya çıkan ayrım da belirginleşti.

Sağ Hegelciler sözün birinci kısmına ağırlık verdiler. Onlara göre *"gerçek olan aklîdir"*, öyleyse aklî olanı gerçek olanın dışında aramak doğru değildir. *"Gerçek"* kelimesini *"yürürlükte olan"*, *"güncel olan"*, *"hükmünü yürüten"* anlamında aldılar. Madem ki Prusya devleti vardır, yürürlüktedir, gerçektir öyleyse aklî olan da mevcut rejimdir, gibi bir sonuca vardılar. *"Gerçek olan aklîdir"* sözünü kurulu düzenin teorik dayanağı yapmayı doğru buldular. Buna karşılık Sol Hegelciler zikrettiğimiz sözün ikinci kısmını ön plana çıkarıyorlardı. Onlara göre ancak *"aklî olan gerçektir"*. Oysa Prusya devleti despotik karakteri yüzünden, protestan miras üzerine kurulmuş olması sebebiyle aklî sayılmazdı, öyleyse gerçek de olamazdı.

Görüldüğü üzere her şeyi açıklıyormuş gibi görünen bir genelleme kelimelerin nasıl anlaşılması gerektiği sorgulanınca sadece bazı niyetler için uygun bir mazeret durumuna geçiyor ve açıklayıcı olma vasfını bütün bütün

kaybediyor. Genellemeler herkese doğru imiş gibi görünürken insanların anlaşmalarını kolaylaştıran ortamın birer birimi haline gireceklerine, tam tersine insanların aynı kelimelerle birbirlerine saldırdıkları bir kargaşalığın başlangıcı olabilmektedirler. Nitekim Sağ Hegelcilik Faşizme, Sol Hegelcilik de Komünizme varan gelişmelerin ilk merhalesi sayılmalıdır. Bu yönden bakıldığında modern dünyada birbirinin gırtlağına sarılan iktidar odaklarının aslında müşterek bir zemini pay edemeyişlerinden doğan bir kavga içinde olduklarını söyleyebiliriz.

Hegel'in sözü yalnız siyaset felsefesi alanında bir zıtlaşmayı veya müşterek tabanlı bir çatışmayı dile getirdiği için değil, modern insanlar olarak hepimizin dünya düzenine bakışımıza etkisi bakımından da dikkate değer. Modern insanlar Hegel'in *"gerçek olan aklîdir ve aklî olan gerçektir"* sözünü işitmemiş bile olsalar bu formüle sığacak bir anlayıştan güçlü bir biçimde etkilenmektedirler. Bu etki de onları hangi etiket altında olurlarsa olsunlar *"sağcı"* veya *"solcu"* kılmaya yetiyor. Sağcılar her zaman mevcut şartlar arasında kendilerine en uygun ortamı kollarken, solcular da en uygun ortamın yeniden konulacak şartlarda ellerine geçeceğini umuyorlar.

İnsanların sağcı mı solcu mu olduğunu anlamak için onların kendilerine hangi ismi verdiklerine bakmayın. Hatta başkalarının onları sağcı veya solcu diye adlandırmalarına da aldırmayın. Sahici sağcı veya sahici solcu, o kimsenin gerçeği ne olarak gördüğünde, aklî olanın nerede bulunabileceğine dair inancındadır. Elbette bu zihni çerçeve dışında kaldığı için Müslümanları (ve yalnızca Müslümanları) sağcı ve solcu kavramları ile damgalamak imkânsız oluyor. Zihni Hegel sonrası siyasi felsefe ile tahdit edilmiş kimseler de müslümanları nasıl sınıflandıracaklarını bir türlü anlayamıyorlar zaten.

Her kim dünya sisteminin yürürlükteki işleyişini makûl, yerinde ve isabetli sayıyor, hayat biçimini bu ölçüler içinde rasyonalize ediyorsa o kimse hangi maskeyi takmış olursa olsun sağcıdır.

Yine her kim dünya sisteminin muhtemel bir işleyişinin rasyonel olduğu ve gerçeğin ancak onun öngördüğü bu aklî sistemde yerini bulabileceğini ileri sürüyorsa üzerinde taşıdığı etikette ne yazarsa yazsın o kimse solcudur.

Müslümanların sağcı da solcu da olmayışları bu iki kutbun paylaştıkları tabanda yer tutmayışlarındandır. Sağcılar sözkonusu tabanda rahat edenler, solcular ise aynı tabanda rahatlarını arayanlardır. Müslümanlar her iki tarafın bir leşi paylaşmaya çabaladıklarını görme imtiyazını ellerinde tutanlardan oluşur.

Müslüman olmanın sağladığı teyakkuz durumunu terkedersek Hegel'in afirmasyonu bizim anlayış çerçevemizde de bir düzlem, bir satıh, bir perde meydana getirir. *"Gerçek olan aklîdir ve aklî olan gerçektir"* sözü dünya hakkında edineceğimiz bütün bilgilerin deneye konu olan maddi ortamdan edinileceğini ve dünya hakkında sahip olabileceğimiz bütün tasavvurların zihnimizin işleyiş mekanizması içinden doğacağını kabul etmek anlamına gelir. Hegel'in serdiği taban üzerinde kalırsak yaşadığımız hayat içinde bize acı veya haz veren bütün kuvvet odaklarını gerçek saymak zorundayız. Yani bizim saadet ve felâketimizin bankalardan, piyasadan, eğitim kurumlarından, yönetim biçiminden, yetişme şartlarımızdan, geçim kaynaklarımızdan, sosyal çevremizden geldiğini kabul edeceğiz. Bizi çevreleyen güçleri (ilâhları) gerçek sayacağız. Yahut gerçek bunlardan ibarettir diyeceğiz. Hegel örtüsü bizim sağcı veya solcu olmamızı peşinen şart koşmuyor, ama bir kez Hegel örtüsünü hakikatin üstüne örttük mü önümüzde sağcı veya solcu olmaktan başka tercih kalmıyor.

Tercihimizi sağcı olma istikametinde yaparsak yürürlükte bulunan geçim vasıtalarının, düşünme biçiminin, üretme ve tüketme yollarının saadet temin ettiğini savunuruz. Saadetimiz gerçeği kabul etmededir, deriz. Hükümran olan yaşama biçiminin akla uygun olduğunu, doğru davranmak isteyen herkesin gerçek içinde kendini rasyonalize etmesi gerektiğini savunuruz. İnsanların yü-

rüttükleri ve insanları yürüten kurumların işleyişlerinden (yeterince rasyonel olmadıkları için) şikâyetçi olabiliriz. Bu bizim sağcılığımızı engellemez. Ama ne zaman ki yürürlükteki kurumların yerini yeni kurumlar alması gerektiğini, üretim ve tüketim mekanizmasının yerini rasyonel başka bir mekanizmaya terketmesinin zorunlu olduğunu, olan biten insan ilişkilerinin aklî olmadıklarını ileri süreriz, işte o zaman solcu bir çerçeve içinde buluruz kendimizi. Solculuk aklî olanın ancak gerçek olabileceğini savunur. Bu yüzden de zihni mekanizma içinde türetilmiş bir dünyayı, hali hazırda hükümranlığını sürdüren dünyanın yerine geçirmeye çalışır. Solculuk mevcut durumun aklî olmadığı, dolayısıyla gerçek olmadığını savunurken, gerçeğin aklî bir beşeri tasavvurda bulunduğuna inanır. Sağcılık da aklî olanın şimdiki halde hayatımızı belirleyen şartlarda mevcut olduğunu, gerçeği kabul etmemiz, onun rasyonalizasyonunu benimsememiz gerektiğine inanır.

Müslümanların ne sağcı ne de solcu olmayışları Hegel'in perdesini yırtmaları yüzündendir. Dış görünüşe bakılırsa müslümanlar bazan sağcıların davranış ve tutumlarına benzer bir durumu aksettirirken, yine görünüşe göre bazan da solcuların yaklaşımlarına benzer tutumlar takındıkları gözlemlenebilir. Bütün bu yanılsamalar modern dünyanın Hegel'in yanısıra birçok akılcı düşünce otoritesinin insanların bakış tarzına daha çocukluğun ilk devrelerinden itibaren etki etmiş bulunmaları, eğitimin bütünüyle akılcı esaslar üzerine bina edilmiş olması ve akıllılığın insana ancak müslümanca bir uyanma halinden sonra ulaşması sebebiyledir.

Müslümanlar bilginin insanın zihni mekanizmasının bir türevi olmadığını bilmekle Hegel'in perdesini yırtarlar. Bilgi, Yaradan'ın insana ulaştırdığıdır. Bunun ötesi zann'dan ibarettir. Dolayısıyla gerçek ve akıl arasındaki ilişki, gerçeğin algılanış alanında değil, daha ötede gerçeğin kavranış alanında kurulur. Gerçeğin kavranış alanı tasvir edilemez çünkü sabit, statik değildir. Kavrayan ve kavranılanı bu alan içinde tefrik edemeyişimiz yüzünden

müslümanlar dış dünyada donuk, ölü, üzerinde deney yapılabilen ve ondan etkilenmeksizin istifade edilebilen bir *"gerçek"* görmezler. Müslümanlar için gerçek kendini gösteren, canlı ve ilişkiye müsait ve müstahak bir yapıdadır. Gerçeği böyle gördükleri için müslümanlar sağcılar gibi yürürlükte bulunanı mutlak anlamda aklî saymazlar. Hükümranlığını yürüten yaşama yollarını elde ettikleri kesin bilgiye göre hakk veya batıl sayarlar. Elde ettikleri kesin bilgi onların solcu olmalarını da imkânsız kılar. Çünkü insanların geçim yollarının, yaşama biçimlerinin, yönetim ve hukuk işlerinin ancak bu kesin bilgi yardımıyla doğru yürüyebileceğine, insanın heva ve heveslerine dayalı rasyonalizasyonların zulmü ve şiddeti insanlar arasında kökleştireceğini bilen yalnızca Müslümanlardır. Neyin meşru, neyin gayri meşru olduğu muhkem âyetler ve sünnet-i seniyye ölçülerinde anlaşılır. Yoksa ne aklî midir diye gerçeğe bakabiliriz, ne de gerçek midir diye aklî olana.

Modern medeniyetin sağ ve sol kavramlarıyla İslâm'ın nerede olduğu anlaşılamıyor. Müslümanları sağcı veya solcu olarak görmek isteyenler her yeni durumda görüşlerinde bir düzeltme yapmak zorunda kalıyorlar. Hatta kapsamlı bir teorik yapı içinde müslümanların belli özellikleriyle sağda, belli özellikleriyle ise solda yer alabileceklerini iddia etmeye yeltenenler bile kurdukları teorik yapının müslümanların kendi kaynakları doğrultusunda benimsedikleri her tutum yüzünden çatladığını görmekte gecikmiyorlar. Çünkü müslümanlık, hayatını modern medeniyetin yürümesine elverişli araçların gölgesinde devam ettiren bir anlayış, bir eyleyiş yolu değil. Yine müslümanlık modern medeniyetin etkisiz bırakmak suretiyle yolu üzerinden kaldırdığı ölü dinlerden biri değil. Canlı ama hayatını bugünün şartlarına borçlu olmaksızın canlı, eğer etkisi azalmışsa bu İslâm düşmanlarının başarısı yüzünden değil, müslümanların kendi yetersizlikleri yüzünden. Netice şu ki, İslâm modern medeniyet karşısında bir tehdit olma özelliğinden bir şey kaybetmiş değil. Lâkin özelliğini kaybedenler modern medeniyetle İslâm arasındaki bağıntıyı anlama gücünü gösterememiş müslümanlardır.

Bu durum *"İslâm kitaplarda ve müslümanlar mezar-*

larda" hükmüne hak verdiriyor. Öyleyse neden İslâm'ı ölü inançlar arasında saymıyoruz? Çünkü İslâm'ın kitaplarda, müslümanların mezarlarda olduğunu bilip görenler kâfirler değil. Bizzat İslâm'ı ve müslümanlaşmayı arayanların meselesi bu. Kitapların ve mezarların dışında bir hayat tarzı, bir düşünme yolu, bir faaliyet alanı arıyor müslümanlar. Eğer insanların *"mânevi"* cephesinde durdurulabilen bir inanç haline sokulabilseydi, İslâm için diğer dinler hakkında söylenen her şey söylenebilirdi. Ama öyle olmuyor günlük davranışlardan kâinatın açıklanmasına, en yakınlarımızla kurduğumuz münasebetlerden bütün insanlarla kurduğumuz bağlantılara kadar her alanda İslâm'ın hükmü önem kazanıyor gözümüzde. Ailenin düzeninden toplum düzenine kadar her yaşama biçiminde İslâmi olanın değeri tartışma konusu olmadan İslâm'dan söz edilemiyor. Bütün fıkhî ve itikadi mezheplere rağmen, yüzyıllar boyunca şartlar karşısında tahrifata konu edilmeye çabalanmasına rağmen İslâm bir bellilik ve belirginlik gücünü elinde tutuyor. Günümüzün hakim unsurları bu gücü kendi lehlerine kullanmak için ellerinden geleni ardlarına bırakmıyorlar. Hâlâ bir sonuç alabilmiş değiller.

Alabildikleri tek sonuç, İslâm'ın özgün yapısıyla yeryüzünde bir kez daha belirmesini önleyebilmekten ibaret.

Demek ki İslâm'ın kendine mahsus yapısıyla yeniden yaşanması, yeniden hayat veren bir güç olarak insan hayatında yer tutması mümkün. Bu imkânın hiç kullanılmaması için yapılanlar İslâm'ı bir yönüyle ele alıp bütün olarak kurucu vasfını gizlemeye matuftur. Yaradılış itibariyle zayıf olan insan yeryüzü hayatı içinde birer oyalanma, birer avuntu olabilecek hedefleri zaman zaman İslâm'ın hedefleriyle karıştırıyor olabilir. Her ne kadar bu aldanış devamlı olmasa da hepimize vakit kaybettirir, kuşaklar boyunca birçok acıya sebep olabilir. O halde ilk yapacağımız iş, İslâm'ın gerçek hedeflerini yani yaradılışımızın, insan oluşumuzun sebeplerine matuf hedefleri tanımak olacaktır. Kulluk konusunda bize düşenin ne olduğunu anladığımız zaman İslâmın hedeflerini de açık seçik

görebileceğiz.

Zorunlu ve kaçınılmaz olan bu görev dile geldiği kadar kolay sayılmaz. Hepimiz biliyoruz bunu. İşimizi bir ölçüde kolaylaştırmak için konuya menfî tarafından başlayalım. İslâm'ın hedefleri neler olamaz? Önce bunları anlayalım. Bu anlayış süreci içinde gerçek hedeflerin neler olduğu da netlik kazanabilecektir. Bir kez İslâm'ın hedefleri hakkında sarahate vardık mı, nasıl olup da kulluk edebileceğimizi bildik mi, yaşamak kadar ölmek de kolaylaşacak bizim için. Hiçbir işi yarım bırakmış saymayacağız kendimizi, gözümüz açık gitmeyeceğiz. Az şey mi bu?

İslâm'ı kendi öz değerleriyle, kendine mahsus çerçevede kabul etmek istemeyen herkes onu sanki bütünlükten mahrum bir anlayış imiş gibi bir veya birkaç hükmüyle mutlaklaştırmak, böylece İslâm'dan ayrı başka bir bütünde eritmek, gayri İslâmi bir yapıya monte etmek dileğindedirler. Bunun en basit ve göze batan örneği her türlü insanın bulunduğu, daha çok orta ve alt tabaka insanların çoğunlukta olduğu *"genel"* yerlerde gördüğümüz *"temizlik imandandır"* ibaresidir. Böyle bir ibareyi yazıp asma emrini veren yetkilinin meselesinin hiç de *"iman"* olmadığı, sadece bu sözü geçen alanda temizliğe riayeti temin gayretinde olduğu besbellidir. Yani amaç temizliktir, iman değil. Öyleyse temizliği iman yardımı olmadan sağladığı yerde artık temizlik imandandır demek gereğini duymayacaktır. Bu küçük örneğin gösterdiği İslâmi bir mazeret ve gayri İslâmi bir yapı arasındaki ilişki bütün insan faaliyet alanlarında ve her mikyasta kendini gösterebilmektedir. Böylece İslâm parça parça, dağınık, tutarsız hükümler topluluğu imiş gibi, kendi tutarlı bütününü kurmuş her yaklaşımın işine gelecek biçimde devreye sokulmak istenir. Bunda da pek başarısız sayılmazlar doğrusu. Ama nedense başarı hiçbir zaman istenilen oranda gerçekleşemez. Yani İslâm'ın bir hükmünü, bir parçasını amaçları için işe koşmak isteyen insanlar her zaman o

parçadan ileri gidilmemesi için büyük bir titizlik ve çaba göstermek zorunda kalırlar. Bu sebepten İslâm'ı tümüyle reddedip kendi hedeflerini kendilerine mahsus ideolojik araçlarla temine çalışanlar öteki *"oportünist"*lerden daha rahat bir çalışma ortamına sahip olurlar. Nitekim Türkiye'de İslâm'a cephe alan siyasi gruplar kendi etkinlikleri bakımından daha mütecanis ve mustakar oldukları halde; İslâm'ı siyasi hedeflerine alet etmek isteyenler kararsız ve çözülen özelliktedir.

Son iki yüzyılda İslâm'ın gayri İslâmi amaçlar uğruna parçalanma gayretlerini gördü müslümanlar. Ama her mü'min içinde parçalanamaz bir bütünü taşıdığı için olan bitenden fazla bir şey anlamadı. Kayıplar olmadı değil, çok şey kaybedildi. Yine de hiçbir şey ne tam kötü ne tam iyidir. Bir şeyler kaybediliyorken, bir şeyler kazanılıyor demektir. Yani bugün de dünkü gibi İslâm'ı daha da parçalama gayretlerine karşı elimizdeki güç İslâm düşmanlarının hangi komplo ve düzenlerle çalıştıkları konusundaki bilgilerimizdir. İslâm'ı kitaplara müslümanları mezarlara sürgün etmeye çabalamış bulunanlar şimdi kitaplardan ve mezarlardan çıkmaya hazırlanan yani kitapların ve mezarların dışında da hayatiyetini gürleştirmek isteyen mü'minlerin zaaflarını tanıyamaz haldedirler artık. Müslümanlar neye karşı zayıf neye karşı bağışık? Bu soruyu halkı müslüman ülkelerin geleneksel yapıya sadık kaldıkları dönemlerde kâfirlerin anlamaları kolaydı. Ama şimdi parçalanmış bir İslâm var. Kâfirler hangi parçayla uğraşacaklarını bilmiyorlar bu bir. İkincisi parçalanmışlık büyük bir bütünleşme özlemini kamçılıyor. Bütün bunlar İslâm düşmanlarının huzur içinde kendilerine mahsus hayatın tadını çıkarmalarına yaramadığı gibi kendilerine mahsus hayatı korumak gayretiyle çırpınmalarını da zorunlu kılıyor. Müslümanların parça parça olmalarını sağlayanlar kendi güçlerini de bölmüş oluyorlar. Kısacası, müslümanların huzurunu kaçıranlar kendi huzurlarını kaybetmiş oluyorlar.

Bu söylediklerimiz ne kadar isabetli acaba? Müslümanların yaşadıkları musibetlerden istifade etmiş olarak

geçtiklerini, buna karşılık İslâm düşmanlarının ne kadar görünür başarılar elde etseler bile dengesiz bir zaferin mümessilleri olduğu kolayca söylenebilir mi? Kendimizi avutmak için bir yol mu arıyoruz? Durum çok berbat olduğu için, borç bini aştığından ötürü bal börek mi yemeye başladık? Belki... Ama belki de değil. Müslümanların yakın veya uzak bir gelecekte kendi dinlerinin serpilip hayat verdiği bir ortama varmalarının asgari şartı benim kanaatimce İslâm'ın hiçbir sistemle uzlaşacak bir anlayış olmadığını, kendi fikriyatı, kendi yaşama biçimi, kendi bilimi, kendi teknolojisi, kendi insan tipiyle yerküre üzerinde bir kurtuluş çığırı açabileceğini anlamalarından geçer. Eğer günümüz medeniyetine kendimizi adapte etme gayretlerimizi, İslâm'ın günümüz medeniyetine varmamak için Allah'ın lütfu olarak verildiği anlayışıyla yer değiştirebilirsek gözümüzün göreceği, kulağımızın duyacağı günler çok yakın demektir.

HANGİ SİSTEME UYMALI ?

Batı medeniyetiyle yüzyüze gelip sert ve acımasız çatışmalara girişmeden önce de İslâm'ın dünya güçlerine uyması, uyarlanması meselesi yaşanan bir meseleydi. Ne var ki bu dönemlerde dünya düzeni insan rububiyet iddiasının mutlak hakimiyeti altına alınamadığı için gerek müslüman gerekse diğer geleneksel inanç sahipleri kendi atmosferlerini kurabilecekleri küçük sahalar ele geçirebiliyorlar, toplumun genel yapısına entegre olmadan değerlerini yaşatmak imkânını bulabiliyorlardı. Ama günümüzde iki şıktan birini tercih mecburiyetindeyiz: Ya müslüman kalmayı yahut yürüyen herhangi bir sistemin bir birimi olmayı seçeceğiz. Fiilen ikinci şıkkı yaşamak zorundayız bir bakıma. Mesele olarak önümüze koyduğumuz ise bu mecburiyeti kaldırma gereğinden ibaret. Eğer yaşanan herhangi bir sistemin herhangi bir birimi olmayı reddetmek diye bir meselesi yoksa bir müslümanın, müslümanlığa ilişkin hiçbir meselesi de yok demektir.

İslâmiyet'i geçmiş çağlara ait bir düşünme ve davranma yolu olarak görenler modern çağda yürürlükte olan toplum hedeflerinden biri için İslâmiyet'in nasıl devreye sokulabileceğini düşünüyorlar. Buna karşılık sayısı az da olsa bazı müslümanlar Allah'ın kendilerine tevdi ettiği emanetin kıymetini bilmeden yaşamanın şerefsiz bir hayat olduğunu biliyor ve ancak İslâm'ın özgün kuruluşu

vasıtasıyla kurtuluşun mümkün olduğunu ileri sürüyorlar. Kurtuluşun nasıl anlaşılması gerektiğinde ise temel ayrım beliriyor: Kimileri milli varlığın diğer milliyetler karşısında üstün bir duruma ulaşmasını kurtuluş sayıyor, kimileri bütün müslüman toplumların müşterek bir kuruluş yapısında kurtulaşa ereceklerini öne sürüyor. Bazıları komünizm tehlikesi bertaraf edilirse bunun bir İslâm zaferi olacağını düşünüyor. Bazıları ise kapitalizmin belâlarını defetmekle İslâm'ın başarı kazanacağı fikrinde. Bir kesim insana göre İslâm, kalkınmanın sağlanabileceği bir ideoloji sunuyor insanlığa, diğer bir kesim sosyal adalet için İslâmi bir ideolojinin en elverişli olduğunu kabul ediyor. Irkçılığa ve sömürgeciliğe karşı veya emperyalizme ve istilacılığa karşı başvurabilecek bir inanış manzumesi sayanlar var İslâm'ı. Aynı zamanda işlenen birçok haksızlığın meşru mazeretini İslâm'da arayanlar da var. Velhasıl insanların kendi heva ve heveslerinden türemiş birçok hedefin elde edilmesini sağlayacak bir güç olarak İslâm önemli bir yer sahibi. Yerinin önemli olması İslâm'ın bir türlü ölü inanç haline getirilemeyişinden dolayı. Madem bir hayatiyet taşıyor bu müslümanlar, öyleyse çarkını çevirmek isteyenlerin değirmenine su taşısın deniliyor.

Doğrusu İslâm'ı olduğundan farklı göstermek ve olduğundan değişik bir çehreyle benimsetmek, Allah indinde tek din olarak yaşayan İslâm'ın özünü dile getirmekten, aslını ileri sürmekten daha kolay. Yani yeryüzündeki düşünce ve davranış sistemlerine müslümanımsı bir edayla uymak, bu sistemlerin dışında bir gerçeği yaşatmaktan daha az zahmetli. Müslümanların faziletlerini istismar etmek, bu faziletleri geliştirip bütün kâinat için besleyici bir duruma getirmek kadar fedâkarlık gerektirmiyor.

Önümüzdeki birkaç yazıda İslâm dışı gayeler için müslümanlığın geniş hazinesinden nasıl *"İstifade"* edilebileceğini göstermeye çalışacağım. Göreceksiniz ki hurafeler yoluyla insanları hem kandırmak hem de zapt-u rapt altına almak, onları sorumluluklarıyla, halis tavırla-

rıyla, güzelliklerin nimetleriyle karşı karşıya bırakmaktan çok daha etkili ve avundurucu birçok imkân barındırmaktadır.

SOVYET ŞÛRA DEMEKTİR

İslâmiyetin yeni zamanlarda bir amaç uğruna *"kullanılmasını"* başlatanlar bolşevikler oldu. Gerçi Fransız İhtilâli'nden sonra her geleneksel inanış *"yeni"* fikirlere ve dinsizliğin *"yeni"* şekline karşı din ve devlet otoriteleri tarafından uyarılıyordu. Ancak Fransız İhtilâli'nin yaydığı düşüncelere karşı İslâmiyeti yardıma çağıranlar İslâm'ın nasıl anlaşılması gerektiği hususunda bir yorum getirmekten daha çok halkın itaat ve düzen duygularına hitab ediyor, örf ve adetin bina ettiği kurumların korunması sağlamaya çalışıyordu. Yani İslâmiyeti müesses nizam namına savunanlar kendileri için kalkış noktası olarak ilkeleri değil vakıaları alıyor, yürürlükte olanı din kabul ettiklerinden her yeni eğilimi dinsizlik olarak göstermeye çabalıyorlardı. Oysa bolşevikler doğrudan doğruya İslâmi ilkelere atıfta bulunuyorlar, ajitasyon ve propagandalarında dinin esaslarına matuf sloganlar kullanıyorlardı.

1917 ihtilâlinin getirdiği rejimi Orta Asya'da savunmak için *"Şûralar iyidir çünkü Allah da Adem'i yaratmadan önce meleklerle meşverette bulunmuştur"* diyorlardı. Müslüman halkın inancına bağlılığının istismarı Rus işgali altında bulunan topraklarda mahsur kalmadı, bolşevikler Hindistan'da, Ortadoğu'da, Kuzey Afrika'da da politik hedeflerinin gerektirdiği kışkırtmaları müslüman

halkın duygularını okşayacak biçimde yaptılar. Nitekim bolşeviklerle aynı hedefleri paylaşan ve faaliyeti o yıllarda Anadolu'ya kadar uzanan cemiyetin adı kızıl ordu değil *"yeşil ordu"*dur. Bütün bu sözlere bakıp da sosyalist ve komünistlerin her çeşit ideolojik faaliyetlerini İslâmi bir kisve altında yürüttükleri ve kendi hayat biçimlerine uygun fikri yayılmayı geri bıraktıkları sanılmamalıdır. Elbet sol görüşlü hareket odakları bütün insanlar arasında olduğu gibi müslümanlar arasında da Batılı bir düşünme ve davranma tarzını yerleştirmek ve yaygınlaştırmak isterler. Esasen sol görüşlü faaliyet unsurlarının İslâmiyet'i kullanmaya yeltendikleri zaman dilimleri ya sıcak savaşın devam ettiği zamanlardır veya seçim gibi, referandum gibi, iktisadi bir tedbirin tasdikini sağlamak gibi kritik zamanlardır.

Solcuların İslâmiyet'i istismarında asıl felâket onların kendi hedeflerini İslâmi imiş gibi göstermelerinde değil, müslümanların kendi itikadlarının solcu hedeflerle çatışma halinde olmadığını kabul etmeleri ve hatta bunu bir övünme vesilesi kılmalarındadır. Yani *"eğer sosyal adalet ve sosyalizm istiyorsanız asıl sosyal adalet ve sosyalist ilkeler İslâm'dadır"* denildiği zaman artık İslâm'dan vazgeçilmiş ve başka bir hedefe bel bağlanılmış olur. Solcuların müslümanlara kendilerini beğendirmek için İslâm ilkelerini keyfi olarak yorumlamaları bir aldatmaca teşebbüsüdür, lâkin müslümanların sosyal hedeflere İslâm ilkeleriyle daha etkin, daha verimli olarak varılabileceğini söylemeleri onların artık itikadlarının özünü boşalttıklarını ve kendilerine ortamdan telkin edilen değerlerin hayatlarını tamamen yönettiğini gösterir.

Eğer içinde bulunduğumuz ortamın insani hedefleri bizim dünya görüşümüzün tamamına hakim olmuşsa artık İslâm bir etiketten, yaftadan, bir kuru ifadeden ötede bir yer tutmaksızın bizimle olacaktır. Çünkü İslâm emekten yanadır, İslâm anti-emperyalisttir, İslâm bilimin ilerlemesini savunur gibi ifadelere başvurmak, hayatımızı yöneten değerlerin emekten yana olmak, anti-emperyalist olmak, bilimin ilerlemesini savunmak tarzında değerler

olduğunu, yaşama amacımızın ne olduğu hususunda İslâm'ın bize hiçbir şey öğretmediğini gizlice itiraf etmek demektir.

Birinci Dünya Savaşı sonunda müslüman halk İngiliz ve Fransız hakimiyetine karşı bolşeviklerin kışkırtmalarına muhatap oldu. Amaç müslümanları kendi dini dürtüleri yardımıyla *"emperyalizm"* ile çatışmaya sokmak ve sonra İslâm'ı gerici ilan ederek, mücadeleye katılmış unsurların bolşevizme bağlanmalarını temin idi. Buna benzer bir girişim de İkinci Dünya Savaşı sonunda karşı kampta görüldü. Anglo-Amerikan iktidar odakları müslümanların dini duygularını okşayarak onların *"komünizme"* karşı bir siper oluşturmalarını sağlamaya çalıştılar. Bir kez bu siper oluştu mu, bu siperi oluşturanların sermaye hakimiyetine dayalı bir hayatın bekçileri haline getirilmeleri işten bile değildi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan nüfuz sahalarını artırarak galip çıkan iki güç ABD ve SSCB idi. Rusya artık bir müesses nizamın temsilcisi olması yüzünden müslümanlara dini duyguları okşayıcı bir kışkırtma uygulamayı tehlikeli buldu. Tehlike hem kendi hakimiyeti altındaki müslümanların yeni haklar isteme ihtimalinden, hem de dünya müslümanlarının ABD'yi olduğu kadar SSCB'yi de bir kâfir güç olarak görmelerinden doğuyordu. Soğuk savaş boyunca İslâmiyet Amerika'nın anti-komünist tezlerine malzeme sağladığı nisbette müsamahaya mazhar sayıldı. Değişme özlemlerini önlediği oranda korundu, iktisadi ve

sosyal dengesizlikleri ört-bas ettiği gerekçesiyle desteklendi.

Her çağda ve her kültürde ideolojik savaşın dine ilişkin bir anlatım yoluyla yürütülmesi kolay olmuştur. Çünkü her toplumda din çoğunluğun değerlerini belirleyen, yabancılık çekilmeden anlam verilebilen bir unsurdur. Savunulan tezlerin tanıdık bir yüze sahip olması için, tespit edilen düşmanın öteden beri bilinen düşman olarak kabul edilebilmesi için *"din"* en elverişli kaynaktır.

Kapitalizm ve sosyalizm aralarındaki ideolojik mücadelede gerektiği oranda dine yer ayırmışlardır. Belki Akdeniz havzası dışında kalan inanışlar bu ideolojik mücadelede kolay yer tutamadılar ve belki Hıristiyanlık Batı kültürünün oluşumunda her zaman taraf olma zorunluğu sebebiyle 60'lı yıllara kadar yeterli esneklikle ideolojik savaşın her iki cephesine malzeme taşıyamadı; ama İslâmiyet hem düşünüş tarzı bakımından bu ideolojik savaşı doğuran ortama yakın, hem de sözkonusu ideolojik savaşın doğduğu ortamın dışında kalması yüzünden sosyalistlerin ve kapitalistlerin çekinmeden el atabilecekleri bir birikimi temsil ediyordu.

Halkı müslüman olan ülkelerin iktidar odakları, İslâmiyetin hangi ideolojik kampa malzeme temin edeceğini belirler oldular. Suriye, Cezayir gibi ülkelerde daha çok sosyalizan tezlere mesned kılınmak istenen İslâm, Türkiye, Fas, Tunus gibi ülkelerde kapitalist gelişmenin ve anti-komünist hissiyatın beslendiği bir dağarcık durumuna getirilmek istendi. Mısır, Endonezya ve İran gibi bazı ülkelerde ise münâvebeli olarak gerek sosyalizme gerekse kapitalizme eğilim gösteren rejimlerin halkın gözünde sevimli gösterilmeleri için başvurulan kaynak hep İslâm oldu.

Günümüze kadar uzanan bu kargaşalığın temelinde bir yanda müslümanların her hal ve şartta kendi inançlarından kopmayan bir direnç göstermeleri, bir yandan da bizzat İslâmiyet'in modern dünyanın insan meselelerini soktuğu çıkmaz karşısında sarih ve anlaşılır çıkış yol-

larını bünyesinde taşıyor olması yatıyordu. Yani İslâm ne ölü bir inanış, ferdi bir avuntu durumuna düşürülebiliyor; ne de tam olarak modern hayatın biçtiği kalıba sığacak ölçülere sokulabiliyordu.

Batı medeniyetinin kapitalist ve sosyalist formlar altında insan türüne karşı bir komployu tezgâhladığının anlaşılması üzerine (bu anlayış meselelere dürüstçe yaklaşan küçük bir azınlığın imtiyazı olsa bile) İslâm dünyanın gündemine geldi diyebiliriz. Artık dünya güçlerinin çatışmasında bir bahane olarak değil, yürürlükteki sistemin yerini alabilecek, daha doğrusu yürürlükteki sisteme karşı varlığını hissettirebilecek bir hayat yolu olarak İslâm sözkonusu edilebiliyor. İslâm'a bağlananlar kendilerini yaşatacak değerler sistemini taşıdığı için, İslâm'a düşman olanlar da kendilerini silecek bir gücü dışa vurduğu için önemsiyorlar onu.

ALDANMAK UCUZ VE KOLAY

Sosyalist veya kapitalist hedefler uğruna müslüman halkın duygularının sömürülmesi geçmişte olduğu gibi günümüzde de yaşanan olaylardandır. Bunda şaşılacak bir yan da yok. İslâm'a karşı olanların soğukkanlılıkla yürütebilecekleri bir faaliyet bu. Ama ya bizzat bazı müslümanlar bu hedefleri *"İslâmi"* sayarlar ve kendi müslümanlıklarını da bu hedeflere olan bağlılıklarıyla anlamak isterlerse? Yani müslüman olmayan zümre ve çevrelerin bir manevrası değil de bizzat müslüman davranışları gösteren kimselerin bütün öteki müslümanlara getirdikleri bir programla karşı karşıya isek ne yapacağız?

Günümüzde artık yabancıların müslümanlar için çizdikleri rotayı değil, çeşitli müslüman kümelerin *"İslâm"* anlayışlarını tartışmak gerekiyor. Çünkü bir hayat tarzı olarak İslâm'ı gözönüne almanın mümkün ve muhtemel olduğu gün geçtikçe daha fazla dikkati çeker oldu. İşte bu noktada sosyalist ve kapitalistlerin İslâm'ı *"kullanmaları"* önlenmek istenirken, sanki İslâm'ın doğrudan doğruya müslümanlar tarafından kullanılması gibi bir mesele çıkıyor karşımıza. Müslümanlar yürüdükleri yol itibariyle insanlar arasında İslâm'ın temellerini pekiştirecek bir tercih yapmaktansa, İslâm'dan bir kalkınma yöntemi, bir ideal toplum düzenine varma imkânı, modern çağın getirdiği değişikliklere sancısız bir

adaptasyon gücü olarak yararlanmak istiyorlar. Yani gayri müslimler İslâm'ı kullanacağına, biz inananlar kullanalım daha iyi, der gibidirler. Doğrusu müslümanların İslâm'ı bir araç gibi görmeleri yabancıların müdahalelerinden daha etkili sonuçlar verebilir. Dolandırıcılıkta, dolandırılan kimsenin hileyi sezmesi gibi bir tehlike vardır. Ama insan kendi kendini kandırmayı seçmişse bu aldanışın ucuz ve kolay yolunda aldanan ve aldatan aynı tarafta olacak, sonuçtan sorumlu olan da aynı taraf olacaktır.

İslâm'dan bir kalkınma yöntemi olarak faydalanılabilir. Bunu kalvenizme benzer tezlerle yürürlüğe koyabileceğiniz gibi, devlet ağırlıklı bir yoğun yatırım programının ideolojisi olarak da yürürlüğe koyabilirsiniz. Büyük müslüman kitlelerden fedakârlık *"İslâm"* adına istenir. Programı aksatacak bütün unsurlar yine İslâm adına ortadan kaldırılabilir. Kalkınmanın vardığı sonuçlardan kimlerin faydalanacağını da İslâm adına belirleyebilirsiniz.

İslâm'dan ideal bir toplum düzeni şeması çıkarmanız mümkündür. Böylece hem diğer ideolojilerle muhalefet bazında yarışabilir ve bu yarışmadan kazançlı çıkarsınız hem de diğer ideolojilerden daha büyük avantajlarla bir toplum düzenlemesine gidebilirsiniz. Çünkü toplumun ideal ölçülerini belirlerken kendinize en müsait verileri hesaba katmak şansını daha başından elinizde tutuyordunuz.

İslâm'ı modern dünyanın şartlarına adaptasyon sağlama için elverişli bir ideoloji olarak kullanabilirsiniz. Faizsiz bankalar, cinsiyete göre ayrılmış plajlar, namaz vakitlerini hatırlatan aygıtlar, abdest almayı kolaylaştıran buluşlar ve nihayet her hal ve şartta müslüman kalmayı mümkün kılan bir içtihatlar ve fetvalar silsilesiyle gönül rahatlığı içinde değişen şartlara uyabilirsiniz.

Kısacası, eğer İslâm'ı olduğundan farklı bir tarzda anlamak isteyen, bir *"müslüman"* ise önünde kendini kandırmak için yeterince imkân ve malzeme vardır. Ama

İslâmiyet'in insanın yegâne kulluk biçimi olduğunu, bize dünyanın telkin ettiği tasarılar yardımıyla İslâm'a anlam veremiyeceğimizi, tersine hayatımıza vereceğimiz anlamın Kur'ân ve Sünnet'ten edinilebileceğini anladık mı, o zaman kendimizi aldatmaktan kurtulabileceğimiz gibi, diğer müslümanlarla olan münasebetimizde kaybedilmeyecek bir değeri de ele geçirmiş olacağız.

İSLÂM BİR BAHANE DEĞİL

İslâm'ı modern dünyanın sağı ve solu dışında anlayabilmek için önce müslümanlığımızın bir adaptasyon vesilesi olmadığını kavramamız gerekiyor. Eğer modern dünyanın müesses nizamlarının korunması, yürürlükte bulunan hayat tarzının pekişmesi, insanların dünyayı anlama biçimlerinin olduğu yerde sabitleşmesi, insan ilişkilerinin bugün tanıdığımız ölçüler içinde güçlenmesi uğruna İslâmi bir ideoloji benimser isek sağcı olmaktan kurtulamayız. Tersi de doğrudur: Modern dünyanın sahip olduğu imkânların yeni ve arzulanan müesseselere dönüştürülmesi, bugünün imkânlarını nimet bilerek ideal bir yaşama tarzının elde edilmesi, bugün dünyayı anladığımız tarzın yanlışlardan arıtılarak onarılması, günümüzün şartları uyarınca insan ilişkilerinin daha güçlü (veya İslâmi) kılınması gibi bir hedef benimser, böyle bir ideoloji türetirsek nev'i şahsına münhasır bir solculuk içine girmekten kendimizi alıkoyamayız. Kısacası, İslâm'ı mevcut şartlara adapte etmek İslâm'dan uzaklaşmaktan başka sonuç vermez.

İslâm'ın bir uyarlanma yolu olup olmadığını söylediğimiz zaman bazıları bir açmazla karşı karşıya olduğumuzu kabul edecek. Öyle ya, müslümanlar olarak bizler ne dünyanın aldığı şekli bir veri kabul edeceğiz, ne de yeni bir şekle varmaya çabalayacağız. Öyleyse ne ya-

pacağız? Bu sorunun cevabını bulmak için İslâm'ın hayattan bir istifade yolu değil, hayata bir anlam verme yolu olduğunu bilmek gerekir. İslâm'ın emir ve nehiyleri insanların ve insanlar dışındaki kuvvetlerin zapt-u rapt altına alınmaları, onların bir sistem içinde dondurulmaları için değil, insanların ve insan dışındaki kuvvetlerin mahiyetlerinin ne olduğu, ne için mevcut oldukları, neye yaradıkları, ne anlama geldikleri konusunda birer açıklamadır. Dolayısıyla İslâm insana bazı sınırlar çizerken onu bir kalıpta dondurmak amacını gütmekten çok uzakta, onun bu sınırlar içinde bir hazineye kavuşacağını müjdelemektedir. İstifademize açık olan şey ibadetlerimiz, kulluğumuzdur, kulluğumuzu dünyada karşılaştığımız imkânlardan istifade için kullanmaya başladığımız zaman kendimizi İslâm'a kapatırız.

Müslümanlar yüzyıllar boyunca bu gerçeği içlerinde taşıyarak günümüze kadar bize bazı değerlerin ulaşmasını sağladılar. Yani onlar (ki hemen hepsi adı sanı bilinmeyen kişilerdi) dünyanın aldığı şekil ne olursa olsun sadece kullukta tükenmez bir varoluş gücü saklı olduğunu bilerek ibadet ettiler. Parayla, şöhretle, zorbalıkla temin edilen kuvvetin sahtelikle malûl olduğunu bildiler. Bilgileri İslâm'ın ölü bir inanç olmasını engelledi. Halbuki Yahudilik ve Hıristiyanlık aynı kültür atmosferinde ölü inançlar haline kolayca geldi. Çünkü bu iki din de şartlara uymak suretiyle varlıklarını korumayı gözettiler sürekli olarak. Hıristiyanlık hangi topraklarda yayılmışsa o toprakların özelliklerini Hıristiyanlık imiş gibi kabul etti. Ortodoks ve Katolik kiliselerinin arasındaki fark bir bakıma Doğu ve Batı arasındaki farklara dayalıdır. Protestanlık bütün mezhepleriyle kapitalizmin şafağının ideolojisidir. Son derece de bariz bir gerçektir ki, Avrupa Hıristiyanlaşmamıştır, Hıristiyanlık Avrupalılaşmıştır. Bu bakımdan Yahudilik Hıristiyanlıktan bir derece avantaj sahibidir çünkü Yahudiler dinlerini değil, kendilerini adapte etmişlerdir. Yani Musevilik, normları ve iç işleyişi itibariyle sabit kalmış, buna karşılık ve bir bakıma bunun temini uğruna Yahudi ferdler ve

gruplar yeni doğan şartlara uyum sağlamışlar, kendi konumlarıyla Yahudiliklerini birbirinden ayrı telakki etmişlerdir. Netice itibariyle Yahudilik ve Hıristiyanlık yeryüzünde yalnızca birer mazeret ve bahane olarak varlıklarını korumaktadırlar. Bir din ve inanç olarak bütün canlılıklarını kaybetmişlerdir.

Eğer biz de İslâm'ı yeryüzündeki istifadeye açık imkânlar için bir mazeret ve bahane olarak algılayacak olursak dinimizin canlı özelliklerine darbe indirmiş oluruz. Gerçi İslâm'ı ölü bir din durumuna geçirmeye hiçbir mahlûkun gücü yetmez. Biz İslâm'ın hayatiyetine bağlanamaz isek, Allah bu bağı ika edecek yeni müslümanlar halkeder.

Hıristiyanlık ve Yahudiliğin birer ölü inanç haline gelmelerinde, her iki inanışın da yayılış safhalarında Allah'ın insan için indirdiği bilgiyi ikinci plana atıp, kendi dünya hayatlarına yarayacak olanı öncelikle seçmeleri belirleyici rol oynamıştır. Yahudiler Îsâ aleyhisselâmı kabul etmediler. Çünkü onlara Roma'ya vergi vermelerini önleyecek, Roma hakimiyetine karşı bir savaş bahanesi olarak bir *"mesih"* gerekliydi. Halbuki Îsâ'nın havarilerinden Matta, Roma'nın bir vergi memuruydu. Daha sonra Hıristiyanlık da Avrupa'ya alternatif hakimiyet yolunu temsil etmek suretiyle yayıldı. Öyle ki Avrupa'da özü boşalmış bir Hıristiyanlık hüküm sürmekteyken Orta ve Güney Amerika yerlilerini, zenci köleleri ve Afrikalıları hıristiyanlaştırmak bir inancı yaymak amacını gütmeksizin yalnızca Beyaz Batı'nın boyunduruğunu sağlamlaştırmak için bir mazeret ve bahane olarak kullanıldı. Oysa müslümanlık yayılırken olduğu kadar, günümüze kadar uzanan varlığı sırasında da insanın dünya üzerinde bulunuşunun anlamını açığa çıkardığı için, insanları kendi varlıklarının sebebine kavuşturduğu için kabul görmek rahatlığını elinde tuttu.

Yahudiler İslâm'a bile bile direndiler. Yani Rasulullah sallallahu aleyhi vesellem'in Adem aleyhisselâm'dan

bu yana yaşayan bilginin temsilcisi olduğunu biliyorlar ama bu bilginin kendi tekellerinde kalmasını, kendileri için bir iktidar ve imtiyaz vesilesi olarak kullanılmasını istiyorlardı. Halbuki İslâm bir Arap dini olmadı, bir Pers, bir Türk, bir Hint, bir Afrika dini olmadı. Hiçbir kavmin üstünlüğünün timsali kılığına sokulamadı. Balkanlarda Pomaklar, Boşnaklar, Arnavutlar kitle halinde müslüman olduklarında ne kendilerinden önce müslümanlaşmış kavimler karşısında statü kaybını yaşadılar ne de bu yeni kimlikleriyle diğer müslüman kavimlere üstün bir durumu ele geçirdiler. Müslümanlık her müslümana dünya hayatının gerekleri karşısında bir tarağın dişleri gibi benzerlikler sağladı. Benzerlik *"tektipleştirmek"* değildi İslâm'a göre. İç dünyanın zenginliğini, her müslümanın bir iç *"makam"* sahibi olmasını temin eden ve ilâhi bilgilere nüfuzu mümkün kılan zahirdeki koruyucu benzerlikti. Ama adına Batı medeniyeti dediğimiz ve bir kabadayılık felsefesinden fazlasına sahip olmayan hayat tarzı müslümanların duygu ve düşünce atmosferini parçaladıktan sonra, müslümanların bir kısmını kendi müttefiki haline getirdikten sonra İslâm kritik bir durumla karşı karşıya geldi. Çünkü zalimlerin tek boyutlu eşitlikçi tutumu müslümanların iç dünyalarındaki makamları silmeye, bunun yerine zahirdeki çeşitliliğe ve tabakalaşmaya matuftu.

İki yüzyılı aşkın bir süredir müslümanlar politik, iktisadi, kültürel baskıları başlarından defetmenin, Batılı kabadayıya haraç vermemenin bir yolunu arıyorlar. İşte bu noktada İslâm'ın itikadi boyutuyla müslümanların iktidar ve imtiyaz özlemleri karmaşık bir ilişkiye yol açıyor. İslâm bir direnişin mazereti veya bahanesi mi, yoksa İslâm'ın bize temin ettiği düşünme ve davranma yolu zaten bir direnişi de intac eder mi? Politik, iktisadi, kültürel baskılardan kurtulmak için İslâm'a muhtacız diyenler bir kampta, eğer İslâm'ın hepimize ebedi hayatı sağlayacak damarına yaklaşabilirsek evleviyetle politik, iktisadi ve kültürel yozlaşmadan kurtulacağız diyenler öteki kampta yer alıyorlar. İtiraf etmeli ki halkı müslüman olan bütün

ülkeler İslâm'ı herhangi bir dünyevi hedef için araç olarak almak isteyenler sayıca kalabalık ve maddi güç itibariyle avantajlıdırlar. Hatta diyebiliriz ki bu kamp verdiği savaş uğruna müslümanları ve İslâm'ın bazı değerlerini işe koşmakta ikincisinden önde gider. Çünkü müslümanlar kendi dinlerinin hayrına olduğu söylenen alanlara girmekte hiç de nazlı davranmazlar. Ama ben kendimi İslâm'ın ana damarına yaklaşmakla bütün tali neticelerin elde edilebileceğine inananların kampında kabul ederim. İslâm'ı politik, iktisadi veya kültürel bir hedef olarak görmem, bununla birlikte müslümanlar arasında ahiret yurdunu kazanmak üzere yapılacak bir ahitleşmenin öngörülen diğer dünyevi hedefleri peşinen geride bırakacağına inanırım. Bu inanç beni yeni bir düşünce yolu olarak İslâm'dan sözetmeye götürüyor.

Batı medeniyeti 19. yüzyılda yerküre üzerinde mutlak hakimiyetini tamamladı. 20. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı bu hakimiyete Avrupa topraklarında doğan reaksiyonların izalesini temin amacını güdüyordu. Yani mutlak Batı medeniyeti bazı pürüzleri temizlemek ihtiyacındaydı. I. Dünya Savaşı Batı medeniyeti'nin bazı kalıntı biçimlerini, siyasi teşkilatlanma tarzı olarak Batı'ya adaptasyonu zorlaştıran Rus Çarlığı, Alman ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu gibi Batı medeniyetine ayak bağı olabilecek unsurları kuvvetler arenasında silip süpürdü. Temizliğin daha ileri safhalara vardırılması için II. Dünya Savaşı gerekliydi. Bu savaş Batı geleneğini kuran ve devam ettiren güçlerle (İngiltere, Fransa, Amerika ve Rusya) gecikerek Batı'yı izleyen ve bu yüzden Batı'ya alternatif olabilecek yollar arayan güçler (Almanya, İtalya, Japonya) arasında cereyan etti. Batı medeniyeti her iki savaştan da güçlenerek çıktı. Bugün bütün dünya homogenize ve standardize edilmiş bir siyasi iktisadi-kültürel taban üzerinde yaşamak zorunda bırakılmıştır. Günümüzdeki Batı hakimiyeti bir zapt etme hakimiyeti değil, bir düzenleme, ayarlama, yola sokma hakimiyetidir.

Batı medeniyeti günümüzdeki *"barışçı"* düzen koyucu üstünlüğünü elde etmeden önce hakimiyetini zora başvurarak tesis etmişti. Geçtiğimiz yüzyılda Batı bir toplumu kıskıvrak yakalayabilmek için önce o toplumun yöneticilerini ve ileri gelenlerini Batılı değerlerle donattı. Bir toplumun yönetici kesimi Batı'ya ruhen köle olduktan sonra toplumun diğer kesimlerini Batı çıkarları doğrultusunda *"kullanmak"* zor değildi. Böylece Batı davet edildiği her bölgeye rahatlıkla yerleşti, nüfuz etti. Ama Batı asıl gücünü kültürel cazibesinden almıyordu. Batı'ya tartışmasız üstünlüğünü sağlayan unsur onun ateşli silahlarla desteklenmiş ticari yağmacılığıdır. Bu ticari yağmacılık iştihasıyla Batı davet edilmeden girdiği her yerde kendine bir hayat sahası açmaktan geri durmadı. 19. yüzyıl boyunca dünyanın dört kıtası Batı medeniyetinin ajanları tarafından kandırmaca, tehdit, yerli halkın birbirine kırdırılması, katliamlar yoluyla ve çoğu zaman silah zoruyla yağmalandı. Dünya edebiyatının *"roman"* zevki Batılının yağmalama zevkine çok şey borçludur.

Roman yazmayan ve roman okumayan milletler Batı tehlikesi ile yüzyüze geldikleri zaman önlerinde iki yol vardı: Boyun eğmek veya karşı koymak. Boyun eğenleri iki kısma ayırmak mümkündür.Bir kısım insanlar Batı medeniyetiyle menfaat birliği içindedir. Bunlar şu veya bu sebeple Batı'yı davet etmiş olabilir veya gelen batılıyla anlaşıp menfaat teminini uygun bulmuştur. Boyun eğenlerin ikinci kısmı Batı'nın hakimiyetinden menfaat sağlamayan, hatta bilakis zarar gören insanlardan oluşabilir. Bunlar dünyanın aldığı yeni şekli kaçınılmaz gören, gerekli sayan, yerinde kabul eden insanlardır. Yani Batı medeniyeti bir ileriliği temsil ettiği için onunla birlikte olmak gereklidir. Eğer Batı hakimiyetinin yerli topluma zarar veren yönleri varsa bunlar, yerlilerin uzun vadede Batı medeniyeti içinde erimeleri sonucunda ortadan kalkacaktır.

Müslümanların yaşadıkları ülkelere Batı müdahalesinin siyasi sonucu olarak Avrupa'dakinden farklı bir sağ ve sol ortaya çıkmıştır. Batı medeniyetine boyun eğen

zümreler arasındaki menfaat farkı bu görüş ayrılığının temelidir. Sağ Batı'ya boyun eğmenin kısa vadeli çıkarlarını temine gayret ederken, sol aynı teslimiyetin uzun vadede doğacak menfaatlerine taliptir. Nitekim son iki yüzyılın Türkiye'sinde siyasi zıtlaşmalar bu minval üzere cereyan etmiştir.

Peki, Batı hakimiyetine karşı koyanlar? Onlar ya Amerika Kızılderilileri veya Afrikalı Zulu'lar gibi beyazlar tarafından tamamen yok edilmişler ya da Batı'ya boyun eğen yerli güçler tarafından bastırılmış ve etkisiz hale getirilmişlerdir. Müslümanların hikâyesi bu karmakarışık romanın en önemli bölümü sayılır. Hele bu romanın son cildinin henüz yazılmadığını düşünürsek.

Batı medeniyeti ile İslâm arasındaki ilişkiyi birkaç soyutlama ile dile getirmek kolay değildir. Çünkü Batı medeniyeti müslümanların yaşadığı bölgeler dışındaki kara parçalarına kendi oluşumunu esas unsurları itibariyle tamamladıktan sonra ve mutlak hakimiyeti kurabilecek maddi güce eriştikten sonra nüfuz etmiş, oysa Batı'nın İslâm'la ilişkisi çok erken başlamıştır. Anlaşılırlık adına bir basitleştirme yaparsak Batı kendini toparlayabilmek için birçok yönden müslümanlara avuç açmış, ama gücünü ele geçirir geçirmez alicenap komşusunun mahvına yolaçacak bir hakimiyet sistemi tesis etmiştir. Ya da hakimiyet sistemini komşusunu mahvedebilmek için tesis etmiştir. Halbuki dünyanın diğer kültürleri Batı'yı sadece bir kabadayı olarak karşılarında bulmuşlardır.

İslâm toplumlarının gerek maddi refah, gerekse askeri güç ve bilgi ve anlayış bakımından Batı'dan üstünlüğü çoğu zaman vurgulanmıştır. Ancak burada bir noktanın açıklığa kavuşturulması gereklidir. İslâm ortaçağı o dönemin en zengin kültürünü temsil eder, bu zenginlik bütün Akdeniz havzasında yeni gelişmelerin başlamasına sebep olmuş ve günümüze kadar uzanan bilim anlayışının temellerini atmıştır, ama Batı'nın üstünlüğü ile İslâm'ın üstünlüğü birbirleriyle karşılaştırılabilir, aynı

türden üstünlükler değildir. Batı bütün üstünlüğünü kaba kuvvete borçludur. Buna çağımızda *"teknoloji"* adı da verilebilir. İslâm toplumları güçlerini yalnızca hayata verdikleri anlamdan ve bu anlamın uzantısı sayılan insan ilişkilerinden almışlardır. Batı medeniyetinin İslâm'la ilişkisi teknolojinin temsil ettiği ahlâkla, İslâmi nass'ların temin ettiği ahlâk arasındaki çatışmada düğümlenmiş ve çözülecekse bu noktada çözülecektir.

Batı ile müslüman toplumların ilişkisindeki karmaşıklık onlar arasındaki tepkinin de basite indirgenmesini zorlaştırıyor. İstanbul ve Kahire'de başlayan Batılılaşma çabalarının günümüze bıraktıkları miras gözler önünde. Sonuçları itibariyle her iki Batılaşma gayreti karşısında farklı bir tutum temsil eder görünen Vahhabi hareketinin mirasını da diğer ikisinden ayırmak günden güne zorlaşıyor. Batı'ya üstünlüğünü temin eden teknolojik donatım başlangıcından bugüne kesintisiz bir çizgiyi oluşturuyor. Müslümanları denetim altında tutan iktidar odaklarının, Batı medeniyetine adapte olma tavırları da buna paralel bir çizgi olarak devam ediyor. Gün geçtikçe halkı müslüman olan ülkeler politik, iktisadi ve kültürel bir iktidarsızlığın sahnesi oluyorlar daha çok. İçine düştüğümüz batak insan yutan kumlar gibi: Her huruç hareketinde biraz daha kuma gömülüyoruz. Acaba bundan bir kurtuluş yok mu? Bu sorunun cevabını şimdiye kadar denediğimiz yolun çıkar yol olup olmadığını anlamakta bulacağız.

Şimdiye kadar denediğimiz yol Batı'yı muktedir kılan usül ve hayat biçiminin bizi de güçlü kılacağına inanmamızdı. Yani bir bakıma biz Batı'nın tasallutundan kurtulmayı değil, onun gibi icbar edici bir kuvveti elde bulundurup muktedir olmayı hedef olarak seçtik kendimize. Bu yüzden Batı bir şey yaparken, ona bakarak bir şey yaptık biz de. Yaptığımızın aynı şey olması mümkün değil. Ancak, onunkine benzer bir şeydi. Bu yönüyle değerli olması mümkün değildi. Batılılaşma çabasına ilk adım atanların safiyane bir hülyaları vardı. Bazı tedbirler alarak dünya hakimiyetini paylaşanlar arasına katılmak. Bu hülya bugün bizim dünyadaki güçler merkezinden daha çok uzak-

laşmamızı temin etti. Eğer amacımız şahsiyetimizi kazanmak, müslüman hüviyetimizin değerine kavuşmak ise bu yolla bir kurtuluşun kurtuluş olduğuna inanıyorsak iki yüzyıl boyunca yapmaya çalıştığımızın dışında bir şeyler yapmamız kaçınılmaz.

Batı hakimiyetinden kurtulmak başlıbaşına bir hedef gibi görünüyor. Eğer böyle ise bu boşuna bir çabadır. Batı hakimiyeti gururumuzu incittiği için, maddi refahımıza engel olduğu için, dünya karşısında itibarımızı zedelediği için düşman olduğumuz bir hakimiyetse, hemen hatırlayalım ki, Batı hakimiyetini kabul ederek daha mağrur, daha müreffeh, daha muteber olabiliriz. Batılı bir çerçeve içinde *"güçlü"* olabilmek için sağcı veya solcu herhangi bir starateji bulmak hiç de zor değildir.

Batı'ya alternatif ama ancak onunla varolan bir gücü ele geçirmek değil, Allah'a teslimiyetimizin bir gereği olarak karşı duruyorsak mesele çok farklı bir açıdan ele alınmak gerekecektir. İslâm acil ve ebedi bir hayatiyet imkânı olarak görülebiliyorsa, bizi hemen ve kesintisiz bir özgürlüğe ulaştırıyorsa artık onu bir dünyevi hedef için *"araç"* kılamayız. Bu anlayış içinde Batı'yı yalnızca bir zorbalık, bir tahakküm sistemi olarak değil, aynı zamanda insanın yeryüzünde bulunuşunun yanlış yorumu olarak, şeytani bir heves olarak görebilmek zorunludur. Günümüz Batı dünyasını ne arkaik çağların Babil'iyle ne de antikitenin Roma'sıyla karşılaştırmak doğru değildir. Bugün artık Firavun yoktur, ama sıradan insanların firavunlaşmasına müsait bir sistemin kıskacı vardır. Anladığım kadarıyla günümüz Batı sistemi ağlarını herkesi tek tek ilgilendirecek kadar ince örmüş, günlük hayatımızın

her basamağına inecek kadar derinlere dalmıştır. Batı sistemi aşırı derecede gelişmiş bir sistemdir ve bu yüzden çok kolaylıkla işlemez hale sokulabilir. Ama insanların iktidar tutkusu Batı sisteminin işleyişini bozmak şöyle dursun, tersine onun pürüzlerden arınarak daha etkili işlemesini artırmaktadır.

Müslümanlar açısından Batı'yla hesaplaşma kendi değerlerini yıpratma, hatta ortadan kaldırma pahasına bir iktidar temini şeklinde olduğu için bugüne kadar ardı arkası gelmez bir hezimete yol açmıştır. Yıprattığımız değerlerin başında müslümanların tek vücud olduğuna dair toplum içinde yaşayan güçlü duygu gelir. Müslümanlar arasındaki sağlıklı ilişkileri kundaklayan sarayın ve saraydan beslenen okumuşlar taifesinin samimiyetsizliğidir. Yıllar geçtikçe bu samimiyetsizlik biraz öne çıkmış, herhangi bir sebeple sivrilmiş her *"müslüman"*ın adeta ayrılmaz bir vasfı haline geldi. Dolayısıyla son iki yüzyıl müslümanların tarihi, oyuna gelenler ve oyuna getirenler tarihinden başka bir şey sayılmaz.

Müslümanları oyuna getirmenin en kestirme yolu gayri İslâmi bir hedefi, İslâmi olanı saf dışı bırakacak hal ve tavırları en gerekli, kaçınılmaz İslâmi hedefmiş gibi, zorunlu hal ve tavırlar imiş gibi göstermektir. Müslümanlara önce *"ideal"* bir tablo çizilir. Bu tablo içine girebilmek için *"mevcut"*un bütün imkânlarından sonuna kadar istifade etmekten geri durmazlar. Kısacası yerinde sayanlar ve yerinde emir verenler yürüyenlerden çok fazla gürültü yaparlar. Üstelik toz da kaldırırlar.

Peki yürüyenler kimlerdir? Onlar yüzyıllardır oyuna getirilmiş olanlar, bugün bile oyuna getirilmesi mümkün görünenlerdir. Onlar aldanarak dahi olsa bir sonraki kuşağa İslâm'ın *"halis"* değerlerini aktarırlar. Sivrilmeye, önde görünmeye hevesleri olmadığı için de kolaylıkla farkedemeyiz kim olduklarını. Yalnız Türkiye'de değil, müslümanların yaşadıkları bütün ülkelerde İslâm'ı canlı, dinamik, kâfirlerin korkulu rüyası haline getirenler varsa yalnızca bunlardır.

Geçtiğimiz yüzyılda Batı medeniyeti yeryüzü hakimiyetini ateşli silâhların gücüyle elinde tutuyordu. Batılılar zorla, zorbalıkla dünyaya hakim olmaya hakları olduğuna, çünkü Batı medeniyetinin insanlığın en ileri, en mükemmel, en gelişmiş safhasını temsil ettiğine inanıyorlardı. Batılılar bu inançlarında yalnız da değildiler; hakimiyetleri altına aldıkları ülkelerde Batı eğitimi görmüş zümreler, Batı'ya hayran olan, onun gücü karşısında yılgınlığa uğrayan veya onlar gibi güçlü olmak isteyen insanlar da Batılılarla aynı inancı paylaşıyorlardı. Sık sık görüldüğü üzere yüzünü Batı'ya dönmüş aydın (!) lar kraldan çok kralcı idiler. Müslüman ülkelerde hem hümanistler hem de modernist islâmcılar Batılı değerleri dokunulmaz kılma konusunda kendi usüllerince yarıştılar. Yani geçtiğimiz yüzyıl batı üstünlüğünün cismen ve ruhen kabul edildiği, hem müstevlilerin, hem de istilaya uğrayanların kendilerini tek yönlü bir yol karşısında buldukları bir yüzyıldı.

Günümüzde Batı medeniyeti kendi üstünlüğüne dair inancını kaybetti, ama bu üstünlükten elde ettiği kârları elinde tutmak istiyor yine de. Buna karşılık hakimiyeti

altına aldığı ülkelerde geçen yüzyıla ait inançlar çoklukla gücünü koruyor. Çünkü Batı hakimiyeti altındaki ülkeler Batı'nın elde ettiği kârların peşine düştüler. Yani günümüzde bir bakıma Batı medeniyetini Batılı olmayan kavimler korur ve savunur duruma geldiler.

Nedir Batı'da modası geçen ama esir milletlerin benimsedikleri bu inançlar? Bu inançların başında insanlığın bir ilerleme içinde olduğunun kabulü yer alıyor. Batı'yı Batı yapan temel anlayış tabiatta ve insan toplumlarında basitten mürekkebe, ilkelden mükemmele, kötüden iyiye, felâketten saadete, karanlıktan aydınlığa doğru kaçınılmaz bir ilerleme olduğu anlayışıdır. Batı medeniyeti bu ilerlemenin son safhası olduğuna göre henüz karanlıkta ve ilkel olan bütün diğer kültürler Batı üstünlüğü karşısında önemsiz bir yere sahiptir. Bu inanç içindeki insanlar kendi kültürlerinin tahribine, yaşama usüllerinin yok olmasına direnmedikleri gibi, ilerleme adına yangına körükle gittiler.

Batı'nın dünyaya hakim olurken savunduğu inançların ikincisi evrimin yani bir evreden başka bir evreye geçişin tek çizgi üzerinde olduğudur. Bu anlayışa göre insanlık tarihi tek ve düz bir çizginin devamından başka bir şey değildir. Marksistler buna tarihin akışı adını verdiler ve bu gidişin motorunun sınıf mücadelesi olduğunu ileri sürdüler. Geçen yüzyılda Batı kültürel ve sosyal gelişme bakımından sürekli hamleler yaptığına, genç, diri ve yüce değerler yarattığına inanıyordu. Görülen bütün aksaklıklar arızi sayılıyor, bir sonraki safhada her şeyin daha iyi olacağı kabul ediliyordu. Bütün bu Batı hesabına iyimser görüşler iki dünya savaşını yaşayan sıradan halkın ve Batı medeniyetinin hedeflerini sigaya çeken aydınların katında değerden düştü. Ama Batı medeniyetini savunmak siyasilerin ve stratejistlerin vazgeçemediği bir tez olageldi bugüne dek. Gerçek tabanı itibariyle ticaretin silah zoruyla korunması demek olan Batı medeniyetinin kendi vatanında bile itibardan düşmesinde şaşılacak bir şey yok. Asıl şaşılacak şey nasıl olup da itibar sahibi durumunu elde edişidir.

Batı medeniyetini muteber kılan ve dünya üzerinde kolayca yayılmasını temin eden inanç insanoğlunun rasyonel yani aklî bir varlık olduğuna dair inanç idi. Toplum aklı başında kararlar alabilen, en doğru kararları alabilecek yeterlikte olan ferdlerden oluştuğuna göre bu ferdler insanlık için en iyi olanı seçebilirlerdi. Nitekim bu ferdler bilim gibi bir gerçek bulmuşlardı ve toplumun yararına bilgileri biriktiriyorlardı. Buna karşılık da menkıbeleri, efsaneleri geçersiz kılıyor, batıl itikatları geride bırakıyorlardı.

Müslümanların yaşadıkları ülkelere Batı medeniyeti iki koldan hakim oldu. Bir kısım insan Batı'yı laik, bilimci, hürriyetçi esaslarıyla doğrudan doğruya benimsedi ve büyük insan kalabalığına karşı müdafaa ettiler. Diğer bir kısım insanlar da Batı'ya güç kazandıran değerlerin İslâm'da bulunduğunu veya Batı'nın ulaştığı hedeflere İslâm içinde kalınarak da varılabileceğini ileri sürdüler. Böylece müslümanların yaşadıkları ülkelerde Avrupa ülkelerindekine hiç benzemeyen (ama boşuna bir gayretle hep benzemeye çalışan) bir sağ ve sol ayrımı doğdu. İslâm'ı bu iki yaklaşım dışında ve aslî karekteriyle benimseyen müslümanlar seslerini daha yeni duyurmaya başladılar.

FARKLI DEĞER, DEĞERLİ FARK

Yeni bir düşünme yolu olarak İslâm'dan söz ederken temel endişem şu noktada toplanıyor: İslâm dünyası elinden kaçırdığı konusunda yeterli bilgi ve şuura sahip olmadığı için eline geçirmek istediği konusunda da bir türlü isabetli karar alma imkânına ulaşamıyor. Benim görüşüme göre müslüman toplumlar olarak kaybettiğimiz değerler geçmişte yaşanılan cihangirlik, debdebe ve ihtişamla ilgili değildir. Bizim asıl kaybettiğimiz veya tam tamına kaybetmesek bile günden güne daha büyük bir hızla kaybetmekte olduğumuz değerler bizleri Batı dünyasının bütün azgınlığına rağmen günümüze ulaştıran, günümüzde bile bütün müslümanları kâfirler gözünde heybetli kılan değerlerdir.

Eğer İslâm dünyasının eksiği onun eskiden olduğu kadar cihangir, müreffeh ve muhteşem olmayışından geliyorsa, çabamızı dünya üzerinde sözü geçen bir devlet kurmaya, ferd ve toplum olarak daha çok zenginleşmeye, parlak zaferler kazanmaya harcamamız gerekli. Bu durumda Batı medeniyetiyle aramızdaki farkın modern silahlar, gayri safi milli hasıla ve altın madalya, akademik ödüller gibi hususlara bağlı olması gerekir. Halbuki bir ferd olarak da, toplum olarak da kâfirle müslüman arasındaki farklar bu konularla ilgili değildir. Ama kâfirlerin kendi aralarındaki farklar bilhassa bu konulara taalluk eder ve unutmamak gerekir ki gerek or-

taçağda, gerekse kapitalizm sonrasında başkasının zenginliği ve ihtişamına göz dikerek yağmacı seferler düzenleyen yalnızca Batı olmuştur.

Öyleyse bir düşünelim nedir müslüman ile kâfir arasındaki fark? Müslüman, dünyada niçin bulunduğunu ve dünya hayatının neye yaradığını bilir ve kabul eder; kâfir ise dünya üzerindeki mevcudiyetine bir anlam veremez veya bu anlam kendisine ifade edildiği zaman onu reddeder. Şuna dikkat edin: Batı medeniyeti ilk fikri temellerini miladi onuncu yüzyılda atmaya başladı, bu temel onikinci yüzyılda yerine oturdu, onyedinci yüzyılda meyvelerini verdi, onsekizinci yüzyılda yayılacak güce erişti ve ancak ondokuzuncu yüzyılda dünyada bir güç olarak belirebildi. Oysa bütün bu zaman dilimi boyunca Batı için İslâm bir hasım, ortadan kaldırılması gereken düşman bir güç idi. Oryantalistler ne kadar böbürlenseler de İslâm'ın yeryüzündeki kuvvet kaynağını ortadan kaldıramadılar. Bu kadar uzun süren İslâm düşmanlığı Batı'yı yorgun düşürdü ve Batı dünya üzerinde kendi yaşama biçiminin hakimiyetini kurduğu günümüzde bin yıldan beri ne kadar gereksiz bir zahmete girdiğini anladı. Çünkü başından beri dünyada niçin bulunduğunu bilmeyerek çabalamıştı ve her çağda karşısında dünyada neden bulunduğumuzu bilen bir cemaat (müslümanlar) vardı. Bugün sayıları çok azalmış bile olsa dünyadaki mevcudiyetimizin şuuruna sahip müslümanlar var. Bunların sayısı da artık azalmıyor, artıyor. Batı hakimiyeti açık ve sinsi yollarla gücünü koruma stratejileri peşindeyse, yalnızca bu sebeptendir.

Acaba Batı medeniyeti ile müslüman camia arasında maddi imkânlar dışında kalan bir *"fark"* yok mu? Evet, var. Bu farkın çok ciddiye alınması gerekli. Batı medeniyeti yani bu medeniyetin işleyişine etkide bulunan insanlar kendi akıbetleri hakkında düşünüyor ve düşündükleri nisbette tedbir alıyorlar. Buna karşılık İslâm camiası çoğunluk itibariyle kendi akıbetinin insanlığın (ve bu arada Batı medeniyetinin) akıbetiyle olan ilintisi üzerinde hassas değil. Bu duyarsızlık Batılıların bize hâlâ *"geri kalmış"* gözüyle bakmalarına sebep oluyor. Batı medeniyeti

bütün cehaletine rağmen baskın bir unsur olarak yer sahibiyse bunun mümkün olmasını sağlayan İslâm camiasının sorumluluk yüklenmekten kaçınır olmasıdır. Bütün insanlığın sorumluluğu neden benim omuzlarımda olsun diyeceksiniz, ben de sizi müslüman olarak hesaba katmamız nasıl mümkün olacak diyeceğim.

Bazı Değerlerin Korunması

Modern yaşama biçiminin dünyadaki yaygınlığı geleneksel değerleri korumak isteyen kimseleri korkutuyor. Çünkü bu insanlar modern yaşama biçimi ile birlikte modern düşünme biçimlerinin de yaygınlaştığını kabul ediyorlar. En azından hızlı şehirleşmenin ve hayatımıza giren cihazların, bu cihazları kullanırken hayatımızda yaptığımız değişikliklerin büyük insan yığınlarında bir ruhsal dağılma, şaşkınlık ve giderek yozlaşma doğurduğu gerçek. Ama birisi kalkıp da modern yaşama biçimi ile birlikte ortaya çıkan yozlaşmanın aslında hayatımıza giren cihazlardan değil de bu cihazların gerçek fonksiyonlarını anlama seviyesine gelmemiş insanların bilinç seviyelerinden doğduğunu söylerse büyük bir yanlış yapmış olmaz. Gerçekten, günümüz dünyasındaki kargaşa Batı medeniyetinin ticari imparatorluğu ile neyi verip neyi aldığını bilmeden bu ticarete yol açan insanlar arasındaki boşluktan doğan kargaşadır.

Eğer insanların yozlaşması onların yüzyüze geldikleri medeniyetin temel karekteristiğini kavramamış olma-

larından doğuyorsa doğrudan doğruya *"modernizme"* saldırmak bir fayda vermez. Yani insanlar traktör yerine karasaban kullanırlarsa geleneksel değerlerine daha çok sahip çıkarlar sanmak yanlıştır. Çünkü bu taktirde karasabanla birlikte geleneksel değerlerin ortadan kalktığını kabul etmemiz gerekir ki böyle olmadığını görüyoruz. Ama bir ayrım yapmak zorundayız yine de: Maddi şartların değişmesiyle değişen manevi değerler var, buna mukabil maddi şartların durumuna bağlı olmadan hayatını devam ettiren manevi değerler var. Eğer geleneksel değer dediğimiz şey bizim bu dünyada rahat yaşamamız için kendi türettiğimiz ruhsal alışkanlıklarla ilgili ise bunlar kendilerini doğuran maddi şartlarla birlikte ortadan kalkıyorlar. Buna karşılık eğer bizde yaşayan bazı manevi değerler bizim yeryüzünde niçin bulunduğumuza dair bize bir açıklama sunan ve insanların türettiği değerlerden farklı, insanüstü bir kaynaktan aldığımız değerlerse bunlar üstümüzden gök, altımızdan toprak yok olmadıkça yok olması imkânsız değerler olarak yaşıyorlar.

Müslümanlığın insan yapısı değerlerle ayakta duran bir din olmadığı için bütün değişmelere rağmen özündeki dinamizmi koruduğunu, bu yüzden kolaylıkla temel değerlerini yaygınlaştırabildiğini biliyoruz. Modernizmin yaygınlaşması İslâm'a bağlılığın sadece hayatı kolay geçirme yolu olarak benimsenmiş bütün çevrelerde yeni dinlerin, lira, mark, dolar, riyal dinlerinin ortaya çıkmasını kolaylaştırabilir. Eğer siz bana elektrik, basınçlı su ve asfalt yol gelmeden önce köyümüzün insanları dinlerine bağlılardı, ama elekrikli ev aletleri, otomobiller ve televizyon dindarların sayısını azaltıyor derseniz, ben de size modern müdahaleden önce de bu köyde dinin doğru anlaşılmadığını, bir alışkanlık olarak sürüp geldiğini söylerim. Ama bütün müdahalelere rağmen diriliğini koruyan, insanların var oluşlarını kendilerine açıklayan ve vazgeçildiği zaman insanları insanlıktan çıkaran değerler varsa bunların kısa zamanda bir sağlıklı çevre yaratabileceğini, geçmişte yaşanan hataları kavrayabilecek, geleceğe sağlam esaslar taşıyacağını söylerim.

Modern yaşama biçimi küfr ile iman arasına çizgi çekmeyi bilen hiçbir müslümanı yozlaştıramaz. Yozlaşanlar modern yaşama biçimiyle karşılaşmadan önce de böyle bir çizgiyi hayatlarında önemli saymamış olanlardır. Bazı değerleri korumak insanların ihtimamını ister, bazı değerler ise insana ihtimam gösterirler. Birincisini insanlar korur, ikinciler insanı korur.

HAYATIN ANLAMI

Müslümanlar dışında hiç kimsenin hayatın anlamını bilmediğini, yalnızca müslümanların hayata bir anlam verdiğini söylüyoruz. Bu söz bazılarına kuru bir böbürlenme gibi gelebilir. Halbuki müslümanlar hayatın anlamını bilmekle başka insan üzerinde baskı kurabilecek bir güce eriştiklerini veya yaratılmış olan diğer mahlûklara hakim olma hakkını ellerinde bulundurduklarını iddia etmiyorlar. Müslümanlar Allah'a teslim olunmakla hayatın anlamının kavrandığını, çünkü böyle bir kavrayışın insana şeref kazandırdığını söylüyorlar. Müslüman olmayan insanlar ve insan olmayan yaratıkların her biri Allah'ın kulu oldukları halde, bu kulluklarının bilincine sahip olmadıkları için hayatın anlamına da yabancı kalıyorlar.

Hayatın anlamının kullukta bulunduğunu söylediğimiz zaman böyle bir kavramla ilk karşılaşanlar neyi açıkladığımızı bilemiyorlar. Çünkü modern toplum içinde aldığımız resmi ve gayri resmi eğitim insanın özüne yönelmeyi değil, kabuğunu korumayı gözetiyor. Bir bakıma böyle sağlam kabuklu insanlar *"hayatın anlamı"* gibi bir meseleyi kulak arkası ederek yaşamanın mümkün, giderek kaçınılmaz olduğu görüşündeler.

Biz müslümanlar kâinatta bulunan her nesnenin Allah'a kulluk etsin diye yaratıldığını Kur'ân-ı Kerîm'den öğreniyoruz. Yani var olan her şey Allah'a kulluk etmek

üzere, kulluk ettiği için *"var."* Kulluğun hiçbir tartışmaya yer vermeyecek bir tarzda yürürlükte olduğunu en kaba gözlemlerimizle bilim dilinde inorganik veya cansız madde dediğimiz yaratıklarda görüyoruz. Arapça'da *"cemadât"* adı verilen cansız varlıklar bütün hareketlerini kendi dışlarındaki kuvvetlerin etkilerine borçludurlar. Yüksek bir yerden bırakılan taş düşer, belli ısı sağlandığı zaman maden erir, duman yükselir, su akar, dalgalar yayılır ve ilâhire... Cemadâtın yapısında kendisi için konulmuş şartlara müdahale edecek hiçbir özellik yoktur. Cansız adını verdiğimiz varlıkların en belirgin özelliği Allah'ın kâinatın deveranı için koyduğu kurallara mutlak manada itaattir. Allah'a kul olmalarından sapmaları için küçük bir ihtimal dahi yoktur. Hava hava olmakla, ateş ateş olmakla, toprak toprak olmakla, su su olmakla şahadetlerini eksiksiz yaparlar. Bütün yönetimlerini Allah'ın kendileri için koydukları kurallara bırakmışlardır. İsyan ve inkâr etmeleri veya asıllarını unutmaları biz insanlar tarafından düşünülemez. İstikametlerini şaşırmaları diye bir olay sözkonusu olamaz. Cemadât aralıksız ve katışıksız ibadet halindedir.

Demek ki kulluğu, yani ibadeti Allah'ın bizim için koyduğu kanunlara mutlak itaat biçiminde anlamamız gerekiyor. Hayatın anlamı kullukta bulunuyorsa bizim *"cansız"* dediğimiz yaratıkların anlamı kendi varlıkları içinde bulduklarını söyleyebiliriz. Cansızların varlıkları anlamlarından ibarettir. Bir taşın varlığı kaybolmadıkça anlamı da kaybolmaz. Bir taş kulluğunu terkedemez, çünkü anlamını terkedemez.

Kulluktan uzaklaşabilmek için bir yaratığın kendi mevcudiyeti içinde varlığını temin edecek bir kanun koyabilmesi gereklidir. Doğmak, büyümek, döl bırakmak ve ölmek hayatın kanunudur. Nasıl doğacağı, büyüyeceği, nasıl döl bırakacağı ve öleceği konusunda konulan kurallara mutlak manada uyan canlıların kullukta en ileri olanları bitkilerdir. Arapça'da onlara *"nebâtât"* adı veriliyor. Bitkiler de cemadât gibi kul mudur? Önce onu görelim.

CANLILARIN KULLUĞU

Bitki, hayvan ve insan diye bildiğimiz canlıların ortak ve temel özelliği bünyelerinde taşıdıkları bir güçle doğum, büyüme, döl bırakma ve ölüm çevrimini tamamlamalarıdır. Canlılar da tıpkı cansızlar gibi belli dış kuvvetlerin baskısı altında belli hareketlere zorlanabilirler, ama onların dış kuvvetlere bağlı olmayan, yapılarından gelen bir hareketleri daha vardır: Kendi hayatlarını devam ettirmek. Bu hareketleri dolayısıyla canlıların kendi hayatlarına kendileri anlam veriyorlarsa kulluk etmeden de yaşayabilecekleri düşünce alanımıza girebilir. Cansız varlıkların ibadet etmeksizin varolmadıklarını çünkü bütün hareketlerinin (ve hareketsizliklerinin) *"bağımlı"*, sıkı ve değişmez kurallara bağlı olduğunu söylemiştik. Halbuki canlılar içlerinde taşıdıkları gizli güç aracılığıyla bağımsızca hareket edebilme fırsatına sahiptir. Bununla birlikte canlıları da kulluktan koparmayan *"bağlar"* vardır.

Bitkilerin ibadeti onların toprağa bağlılıklarıyla kesin biçimini kazanır. Yani onların kendi hayatlarını devam ettirmek tarzında beliren *"serbest"* hareketlerinin açıklaması, nebâtâtın toprakta kök salmalarında bulunur. Bitkiler yalnızca ışığa ulaşma, boy atma, meyva verme gibi hareketlerde bulunmazlar, aynı zamanda böcek avlamak için bir çok eylem *"yapabilen"* bu yaratıklar bütün bu yaptıklarında kul kalırlar zira onları

değişmez kanunlara, Allah'ın kendileri için verdiği hayat hakkına bağlayan toprakla ilişkilerini hiç kesmezler. Cüretimi bağışlarsanız bitkilerin Kur'ân-ı Kerîm'i toprak-tır diyebilirim.

Hayvanlar hareket serbestisi bakımından bitkiler-den çok üstün durumdadır. Onların kök salarak hayati-yetlerini temin etmelerine gerek yoktur. Hayvanlar gıda-larını bağımsızca elde ederler, düşmanlarından kaçabilir, avlarına saldırabilir. Bu yönden bakılırsa kendi iktidarla-rını ellerinde tutuyor gibidirler. Eğer bir canlı kendi gü-cünü kendi yönetebiliyorsa kul olmadan yaşayabilirmiş gibi düşünmeye yatkınız. Nitekim isyan, inkâr ve nisyan içinde bulunanlar düşünce ve davranışlarında kendi ken-dilerine yettiklerine inanıyorlar. Köksüz hayvanları Al-lah'a kulluk etmeye sıkıca bağlayan nedir? Neden onlar da ibadetlerinden hiç ayrılamazlar? Çünkü hayvanların hayatlarını idame ettirmek için muhtaç oldukları iki alan değişmez kanunlara bağlıdır. Birincisi hayvanlar sadece acıktıkları zaman yer ve yalnız susadıkları zaman içerler. Bu kadar da değil, yiyeceklerini ancak bünyeleri için gere-ken miktarda tüketir, suyu sabit su ihtiyaçları nisbetin-de içerler. Hayvanları kendi kulluklarından kopmalarını imkânsız kılan ikinci alan onların türlerinin devamı için yaptıkları hareketlerdir. Hayvanlar ancak belli zamanlar-da cinsi münasebette bulunurlar. Ne yiyecekleri, ne ka-dar yiyecekleri, ne zaman çiftleşecekleri değişmez, sabit kanunlara bağlanmıştır. Bu yönüyle hayvanlar Allah'ın kendileri için koyduğu sınırları aşmak gibi bir konuya ya-bancıdırlar ve kullukları bu sebeplerle mutlaktır. Hay-vanların Kitab'ı nedir diye soracak olursanız, zamandır derim. Onlar zamanı okuyarak hayatın anlamını bilirler. Zamanı okumasını bilmek müstağni olunamayacağını bil-menin başlangıcıdır. Hayatın anlamını bildikleri için de ibadetleri eksik değildir. Hayvanların okumayı bildikleri *"zaman"* elbette ki biz insanların dünden bugüne, bugün-den yarına uzandığını kabul ettiğimiz akış değildir. Onlar dünün, bugünün ve yarının değil hayatın kurallarının yer tuttuğu kanunun geçerli olduğu zamanı tanırlar.

Canlıların varlıkları olduğu kadar canlı oluşları, hayatiyet sahibi oluşları *"şahadetleri"*dir. Kullukları da hayatiyetlerini muhtaç oldukları kanunlardır. Cansızların mevcut oluşları onların anlamını verir, canlıların anlamı yerde ve zamandadır. Ya insanlar? Onlar hayatın anlamını nereden bilecek?

Cansız yaratıklar kendilerine dıştan bir müdahale olmadıkça hareket edemez, bitkiler içlerindeki bir güçle hareket edebilirler ama bunu toprağa bağlı olmalarına borçludurlar, hayvanlar hareketlerinde serbesttirler ama hayatlarını idame için gerekli hareketlerin tarzı ve zamanı sabit ve değişmez kanunlara bağlanmıştır. Bu özellikleriyle insandan gayrı yaratıkların isyan, inkâr ve unutma ihtimali yoktur, olmadığı için de Allah'a kullukları tamdır. Bütün bunlara karşılık Ademoğlunun kendi bünyesinde hayatını idame ettirmesi için gerekli davranışlara, hareketlere sınır koyacak herhangi bir özellik yoktur. İnsanlar istedikleri kadar yiyebilir, istedikleri kadar içebilirler: Çiftleşme mevsimleri yoktur. İnsanların yemeleri için aç olmaları gerekmez, susamadan da içebilirler. Yani insanlar yaratılış biçimleri itibariyle kurala, sabit, değişmez kanunlara bağlanmış değildirler. İnsanoğluna yaşama şartları yönünde tam bir serbestlik verilmiştir.

İnsanların kendi heva ve heveslerine göre bir hayat kurma serbestisi vardır, ama onların yeryüzünde kolayca idame-i hayat etmelerine yarayacak organları hayvanlara göre pek elverişsizdir. Derileri zayıftır, hızlı koşamazlar, pençeleri, parçalayıcı dişleri yoktur. Ademoğluna yaşamasını temin etmesi için kocaman bir beyin ve beynin faydalı kullanımını sağlayacak eller verilmiştir. Elleri ve beyni

hesaba katılmazsa insan zavallı, çaresiz bir hayvandır.

Meselenin can alıcı noktası beynimizi ne için ve nasıl kullanacağımızda yatıyor. Bu konuda da insan bir serbesti içindedir. Eğer bir insan veya insanlar kümesi kendini autonome sayar da, hareketlerini kendi koyduğu kurallar, toplum içinde doğmuş kanunla düzenlerse bu insan veya insanlar inkâr, isyan ve nisyan içindedirler. Bu durumda Allah'ın kulu olmaktan çıkmazlar, zira yaradılışları itibariyle geniş çerçevede yine Allah tarafından konulmuş kanuna uyarak yaşamak zorundadırlar. Ama fiziki özellikleri itibariyle insan olan bu yaratıklar tıpkı hayvanlar, bitkiler ve inorganik maddeler gibi Allah'a kulluk etmekte, ama hayvanlardan farklı olarak hayatın anlamını bilmemektedirler. Çünkü yaradılışlarında zamanı okumayı bilen bir teçhizat yoktur. Toprağı da okuyamazlar çünkü kökleri yoktur. Cansız yaratıklar gibi kendilerini okuma gücüne de sahip kılınmamışlardır.

İnsanın hayattaki anlamı bilebilmesi, hayatın anlamını kavrayabilmesi için beynini kâinatın eksenine bağlanabilmek için kullanması kaçınılmazdır. Yerin, göğün, ormanların, denizlerin, hayvanların, insanların deverânını insana bildiren bilgiyi edinmek, bu bilgiye göre hayatını tanzim etmekle insan hayatın anlamına vakıf olabilir. Sözünü ettiğimiz gibi Allah'ın insana bildirdiğinden, yani vahy'den başkası değildir. Vahy insana nasıl insan olabileceğinin, kulluğunun şuurunu verir. İnsan beynini ve ellerini kullanarak yani bir *"kültür"* yaratarak diğer canlılar gibi yaşayabilir, ama insan gibi yaşamak ancak Kur'ân-ı Kerîm'in insan için çizdiği sınırlar içinde mümkün olabilir. İnsan her şey yapabilir ama ne yapıp yapmayacağı helâl ve haram sınırları içinde anlaşılabilir. Eğer Kur'ân ve Sünnet bize verilmemiş olsaydı ne yapıp ne yapmayacağımızı bilemeyecek dolayısıyla yaşadığımız hayata bir anlam veremeyecektik.

İnsan aklıyla yaşar. Aklımız bizi Kur'ân ve Sünnet'e bağlı hayatın yegâne verimli, sıhhatli, doğru hayat olduğuna götürüyorsa hayatın anlamını bulabiliriz. Ama

aklımız neyin iyi neyin kötü olduğunu tespit eden kanunların kaynağı haline gelmişse hayatta bir anlam bulamayız. Cansız madde Allah'ın hükmüyle vardır; bitki Allah'ın hükmünü topraktan öğrenir; hayvan vakti bilmekle Allah'ın hükmünü bilmiş olur; insan ise Allah'ın hükmünü Kur'ân ve Sünnet'ten öğrenir. Allah'ın hükmünü bilmeyen hayatın anlamını bilemez. Bu imkâna ise sadece müslümanlar sahiptir.

MÜSLÜMANIN KULLUĞU

Dedik ki cansız varlıklar Allah'a olan kulluklarından çıkamayacak özelliklerle yaratılmışlardır, canlılar ise kulluktan sapabilecek özellikleri olmakla beraber bir tabii bağa Allah'a kul olmaya bağlanmışlardır. Bütün bunların dışında ademoğlu, bünyesinde kendini kaçınılmaz olarak kul kılacak donatıma sahip değildir. İnsanlar kulluklarını akıllarıyla bulurlar. Eğer bulamazlarsa, kullukları insana yaraşan bir kulluk değil, hayvanlarınki, bitkilerinki gibi kulluk olur ki böylesi kulluğun akıllı insanlar katında da, Allah katında da geçerli bir yönü yoktur.

İnsanın aklı onu Kur'ân-ı Kerîm'in emir ve nehiylerine uymaya götürdüğü için işe yarar. Batı medeniyetini kuran akıl tam tersine insanı hem bilhassa Kur'ân'dan ve hem de ilâhi kaynaklı bütün bulgu ve bilgilerden uzaklaştıran, insana Allah karşısında bir serbesti sağlamaya çabalayan akıldır. İnsanın kulluğu müslim olmakla başlar, hatta insan olmak bir bakıma müslüman olmakla eş anlama bile gelebilir. Modern insanlar olarak bizler böyle sözlerden fazla anlam çıkartamıyoruz. Müslüman olduk, şimdi Allah'a kulluğumuzu nasıl yerine getireceğiz diye soruyoruz. Karışık ve karanlık bir çağda yaşıyor olmamız bize böyle sorular sorduruyor. Bu sorulara cevap bulmak da çağın karanlığını dağıtmanın bir yolu.

Müslümanın kulluğu cansız maddenin kulluğu gibi

başlar. Aklımız bizi Kelimetullah'ın kurtuluş olduğu gerçeğini kavrama noktasına getirmiştir. Şimdi hareketimiz tamamen Kur'ân ve Sünnet çerçevesinde kalacaktır. Sanki biz *"cemâd"* imişiz gibi Kur'ân ve Sünnet'in bize hangi faaliyetleri uygun gördüğünü anlar ve uygun görülenin dışında ihtiyaç sahibi olma hevesine kapılmayız. Eğer bunu başarabilirsek kulluğumuz bir üst seviyeye yükselir. O zaman *"nebât"* gibi kökümüz Kur'ân-ı Kerîm'de olmak üzere hareket edebiliriz. Yani doğar, büyür, çoğalır ve müslümanca ölürüz. Bitkilerin kulluğu seviyesinde müslümanlaşmayı başarmış olmak onlar gibi dallı, yapraklı olmak demeye gelir ki buna *"cemaat"* olma adını da verebiliriz. Bu noktadan sonra zamanı okuyabilecek seviyede kulluk merhalesine ulaşma imkânımız doğar. Eğer hayvanlar gibi kul olabilirsek yani acıkmadan yemeyen, susamadan içmeyen, yalnızca helâl sınırları içinde kalarak eşleriyle birleşen cemaate ulaşabilirsek müslümana yaraşan kulluğu bütün vecheleriyle yerine getirmiş sayılabiliriz. Açıkçası Allah'ın cansız varlıklara, bitkilere, hayvanlara verdiği yaşama imkânlarını ve yaşama gücünü biz Kur'ân'dan ve Sünnet'ten alabilirsek ancak *"kul"* olabiliriz. Çünkü insandan gayri yaratıklara tabiaten verilmiş özellikler insana ilâhi bilgi vasıtasıyla verilmiştir. Bugün insanlığın sahip olduğu yegâne ilâhi hikmet Kur'ân-ı Kerîm'de ve Muhammed sallallahü aleyhi vesellem'in sünnetindedir. Allah tarafından insanlara verilmiş diğer bilgilerin tümü ya tahrif edilmiş veya kaybolmuştur. Dolayısıyla müslümanlık dışındaki bütün dinler sadece birer *"kültür"*dür.

İnsanlar elbette kültürleri vasıtasıyla hayatlarını idame ettirebilirler. Hatta ilâhi kaynağından bütünüyle kopmuş, ilâhi kaynağa isyan ederek oluşan kültürler de yeryüzü hayatında bir kuvvetin temsilcisi manzarasını taşıyabilir. Ama insan yaradılış amacını kaybederek, hayatın anlamını unutarak yaşadığı sürece bu hayat tatmin vasıtalarını hangi noktaya ulaştırmış olursa olsun gerçekte bir insan hayatı değildir. Ne hayatıdır acaba? Küfre, cehalete, cinnete batmış bu hayata ne hayatı demeli?

Eğer hayvan hayatı dersek, kendisi için neyin iyi neyin kötü olduğunu insiyaki olarak bilen bu yaratıklara bir haksızlık yapmış olmaz mıyız?

İnsanın kulluğunun üç aşamada olgunlaşacağını söylediğimiz zaman bunu sathi bir kalıp olarak anlamamalı. İnsan olmak biraz da verilen işaretlerden doğru anlamları çıkarmaktır. Bu yüzden İslâm hakkında söylenen sözlerden her zaman kendi müslümanlığımızla sahip olduğumuz tecrübeler yardımıyla bir şeyler anlarız. Kendi müslümanlığımız bütün müslümanların iştirak ettiği kelime-i tevhid ile başlar, fakat her müslüman *"Rabbim Allah"* der demez kendisiyle yaradan arasında bir sır doğar. Bu sır her söze bir anlam alanı açacağı için her müslümanın sözle aktarılamaz zenginlikleri vardır. (Bk: el-Enfâl, VIII/24) Her insan teki biriciktir. Bu, hem yaratılıştan böyledir, hem de farklı yetişme şartları insanları biricik kılar. İnsan tabiatının kulluğa doğru katettiği mesafeden sözederken insanların kulluk vasıtasıyla *"yol"*a girmelerini bahse konu ediyoruz. Her insanın tek başına yürüdüğü bir yol vardır, bu yol iki kişi ile yürünebilen bir yola vardığı zaman gerçeklik kazanır ve hakikat tecelli eder, ama yolun *"doğru"* olabilmesi ancak o yolun bütün insanları alabilecek, bütün yaratıkları kapsayacak kadar büyük olmasıyla mümkündür. Allah'ın şeriatine varan yollar gerçek olduğu kadar doğru olma gücüne sahiptir. Kulluk hiç bir yaratığın dışına çıkamayacağı bir yol olduğu içindir ki insan için tek kurtuluş yoludur.

Şimdi sorulacak: İnsanoğlu Allah'a kulluğu reddetmek, Allah'a isyan etmek, Allah'ı unutmak durumuna girdiği zaman dahi *"kul"* değil mi? İnsanın hiçbir hal ve şartta kaçamayacağı bu özelliği niçin sahip olunmaya değer bir özellik olarak temayüz ettiriyoruz? Evet, kâfirler, müşrikler, münkirler de Allah'ın kuludur ve küfrederken, ortak koşarken, inkar ederken de kulluklarını yerine getirmektedirler. Bu türden kullukla müslümanın kulluğu arasında ciddi bir fark var. Müslüman olmayan her insan kulluğu terakkiden mahrumdur. Gayri müslimlerin kul olarak yeryüzünde bulunuşlarında mekanik bir işleyiş geçerlidir. Bu yüzden makinaların başına gelenler -iyi çalışmama, bozulma, eskime, revizyona uğrama- insanların da başına gelebilmektedir. Ama müslümanların teslimiyetle başlayan kullukları aynı çember içinde dönüp durmaz. Bir kez müslim olan kulluğunu terketmediği sürece bir menzilden bir başka menzile seyahat eder; her menzilde kulluğu yeni bir mahiyet kazanır. Müslim daha sonra mümin olur, daha sonra muhsin.

Müslim olarak kulluğa (bile isteye) bağlandığımızda, biz de bütün insanlar gibi taşımaya, caymaya, heveslerimizi gerçeklerle karıştırmaya meyyal bir durumdayızdır. Bu yüzden ilk aşamada bütün hareketlerimiz nass'ların en sarih anlaşılır biçimine, sünnetin en yaygın ölçülerine tam tamına uygun olmak zorundadır. Bu uygunluğu sağlayamazsak iman içimizde köklenmez. Mümin olarak kulluğumuz bizzat bizim müslim oluş biçimini temsil ettiğimiz dönemdir. Bu dönemde mümin bir önceki safhadan daha etkindir, çünkü kendi ve heveslerini İslâm gibi görme eğiliminden büyük ölçüde kurtulmuş, böylelikle de aklı İslâm dışı çözümlerin geçerli olabileceği ihtimalinden büyük ölçüde uzaklaşmıştır. Muhsin olarak kulluğunda ise müslüman Allah'ın kendisine ihsan ettiği yeni donatımla hareket eder. Müslim çamur olduğunu anlarsa şeriat onu biçime sokar; başka insanlar müslümanı mücessem ve müşekkel görürler; mü'min hamur olduğunu anlarsa şeriat onu pişirir ve başka insanlar imanın kendilerine ne kadar gerekli olduğunu anlarlar, karınları acı-

kıyormuş gibi imanı isterler; eğer muhsin su olduğunu anlarsa şeriat onun tarlaları sulamasını sağlar, böylece başka insanlar kıraçlıktan kurtulur, daha münbit hale gelirler. Bütün bu saydığımız terakkiler gayri müslimlerin kulluğundan neş'et edemez.

PARÇA BÜTÜNÜ YÖNETEMEZ

Eskiler insana *"âlem-i sagîr"* yani küçük kâinat, Yunanca adıyla *"micro cosmos"* derlerdi. Bugünün insanları böyle bir tarifi yeterince anlamlı bulmuyorlar, çünkü onların kâinat düşüncesi derli toplu bir görünüş arzetmiyor. Çağdaş insanların uzay düşüncesi bitmemiş bir resim gibidir. Üstelik eski insanların denize yakıştırdıkları bir çok özellik çağdaş insanlara göre uzaya yaraşır görülüyor, tehlikeler ve umutlarla yüklü bir mekân... Nitekim uzaya açılmak için kullandıkları aletlere *"gemi"* diyorlar.

İnsanın âlem-i sagîr sayılmasının insanın kul olması bakımından büyük bir önemi var. Yahut şöyle diyelim: İnsan Allah'ın kulu olarak anlaşılırsa niçin mikrokozmos diye adlandırıldığı kolayca belli olur. İlk adımda şunu görürüz: İnsanda Allah'ın yarattığı bütün diğer varlıkların özellikleri farkedilir. İnsanın bünyesi hem cansızlara mahsus kulluk biçimleriyle, hem bitkilerin yaşama şartlarıyla, hem de hayvanların hayat gücüyle donatılmıştır. Bu demektir ki insan dış kuvvetler karşısında cansız maddeler gibi aciz, bitkiler gibi ancak belli bir mekândan güç alabilen, hayvanlar gibi neyi ne zaman yapacağını kavrayarak canlı kalabilen bir yaratıktır. İnsan hayatı dediğimiz süreç hem mekanik, hem de organik vakaların bir muhassalası olarak devam eder. Ama iş burada bitmez, bitmiş olsaydı insana küçük âlem demezlerdi, meka-

nik ve organik yaşama biçimleri içinde insan yalnızca âlem-i kebirin bir parçası makrokozmos'un bir kesiti olabilirdi ancak. Ama insanın mekanik ve organik hayatının ötesinde bir de şahsi hayatı vardır. İnsana küçük âlem olma özelliği veren işte onun şahsı itibariyle yani kasıtlı seçmeleri, iradi kararları itibariyle kâinattaki yerini kabul edişidir.

Tıpkı bütün kâinatın Allah'ın emirlerine isteyerek uyduğu gibi insan da kendisi için indirilmiş şeriate bile isteye uyarsa âlem-i sagîr'dir, küçük âlem'dir, mikrokozmos'tur: Müslim olmak, teslim olmak kâinat gibi olmaktır. *"Sonra göğe -ki o bir buhar halinde idi- doğruldu da ona ve arza 'İkiniz de istiyerek veya istemiyerek gelin' buyurdu. Onlar da 'isteye isteye geldik' dediler."* (Fussilet,11) İnsan kul olmayı reddederse, yani Allah'tan başkasına kulluğu tercih ederse tabiatın sadece bir parçası olarak kalır. Bu haliyle de Allah'ın emirlerine uymak mecburiyetiyle yüzyüzedir. Lâkin ona artık küçük âlem demezler, zira o artık bir şahıs olma gücünü, bünyesinde yaratılmış olan her varlığın kulluk gücünü barındırdığı gerçeğini inkâr etmiş veya unutulmuştur.

Modern insanların anlamakta zorluk çektikleri husus insanın nasıl olup da tabiatın bir parçası olduğu halde tabiat içinde bir bütün olabileceği hususudur. Modern insanlar kendilerini bilen *"özne"* kendi dışlarında, karşılarında olan her şeyi de bilinen *"nesne"* saymakla kendilerinin bir âlem olduğu fikrini reddetmiş oluyorlar. Bilmiyorlar ki kendilerinin *"bilen"* tarafı da *"bilinen"* özellikte yaratılmıştır. Benim beynim (eğer onunla düşünüyorsam) inorganik maddelerin, bitkilerin, hayvanların tâbi olduğu kanunlara tâbidir. Eğer bilmek için kullandığım araç bilinmeye muhtaçsa bildiğimi nereden bilebilirim? Öyleyse ne yapacağım? Ben de bütün kâinat gibi kâinatın devranına bilerek ve isteyerek katılacağım. O zaman ben de bir kâinat olduğumu anlayabilirim. Çünkü ben de dağlar gibi, ormanlar gibi, denizler, bütün hayvanlar gibi benim için çizilmiş olan yolda olduğumu, bana tanınmış sınırlar içinde bulunduğumu *"bilerek"* yaşar, *"bilerek"* ölürüm. A-

ma kâfirler parçanın bütünü yönetebileceğini iddia edebiliyorlar. Tabiatın bir parçası olan Ademoğlu'nun tabiata yön verebileceğini zannediyorlar. Bu zan içinde insana mahsus mekân ve zaman tahrip ediliyor.

İNSANIN ŞEREFİ

İnsanın diğer yaratıklar arasında şerefli bir yeri var. Bu onun üstün yaratılış oluşundan mı? Hiç de değil. İnsanın diğer yaratıklara göre üstün yanları (beyin ve eller) eğer bu üstünlükler veriliş gayeleri dışında kullanılacak olursa insanın aleyhine birer kuvvet haline gelirler. Nitekim hem bilgi bakımından hem de nelerin yapılıp yapılmayacağını tespit etme bakımından bir başkaldırma medeniyeti olarak başgösteren Batı medeniyeti toplum üzerinde etkilerini yaygınlaştıran bir güç olarak belirdiği zamandan bu yana insanlığın ruh sağlığı için bir tehdit olmakla kalmamış, aynı zamanda insan emeğinin horlanmasına, ellerin insanı alçaltıcı alanlarda işe koşulmasına yol açan bir yapı oluşturmuştur.

İnsanın şerefi kendisi için çizilmiş sınırları aşabileceği halde bunu yaratılmış olan herşeyin selâmeti uğruna yapmayışıdır. Kâinatın ahengini bozma gücü yaratıklar arasında yalnızca insandadır. Ademoğlu bu gücü şuurlu bir tutumla kullanmayarak kâinatın ahengine katılır. Kâfirler, münkirler şöyle düşünür: İnsan madem nizam harici olabiliyor, kâinatta kurulmuş düzene menfi yönde tesirlerde bulunabiliyor, yani yasakları çiğneyebiliyor; öyleyse kendi mantık mekanizması içinde bir insani düzen kurulabilir, kendi özlem ve istekleri doğrultusunda bir nizam ihdas edebilir. İşte bu yaklaşım insanı şerefinden

mahrum edecektir. İnsanın şerefi gururda, tekebbürde, iktidar hevesinde değil takvada yatar. Takva ise sakınmadır. Ama nasıl sakınma? Gücü yetmediği için, beceremediği için, üstesinden gelemediği için sakınma değil; güçlü olduğu halde, başarabildiği halde, elinden geldiği halde Allah'ın kendi hayırlarına olsun diye insanlar için koyduğu yasaklara uzanmaktan sakınmadır. Hadımları zina yapmıyorlar diye, dilsiz insanları küfretmiyorlar diye şerefli sayamayız. İnsanın şerefi kâfir olmamayı seçebilecek şuuru göstermedeki dirayetidir.

Bununla birlikte, insanın yeryüzündeki konumunu haddinden fazla idealize etmemek daha doğrudur. Çünkü günahlar da insan için. Esasen müslim ve mü'min olmanın değeri insanın hiç ayağının sürçmemesi, hataya düşmemesi değil, ayağının sürçtüğünü anlayabilmesi, hataya düştüğünü görebilmesinde saklıdır. Yani insanın kulluğu aklını kullanabildiği bir alanda gerçekleşebilen canlı, hayatiyete sahip bir durumdur. Bu canlılık, bu hayatiyet içinde insan kendisine verilen emanete yaraşan bir tavrı ortaya koyar.

İnsana Allah tarafından verilen emanet, Ademoğlunun dünya yüzünde kanun koyucu, düzen tesis edici, diğer yaratıkları emri altına alıcı bir rol üstlenmesi olarak anlaşılamaz. Böyle olsa idi bugün sultası altında bulunduğumuz Batı medeniyetini bilebildiğimiz kadarıyla tarihin en salih medeniyeti, kültürü saymamız icab edecekti. Zira Batı medeniyeti yeryüzündeki nizamdan bizzat insanoğlunun sorumlu bulunduğu kaziyesi ile kurulmuştur. Allah'ın bize verdiği emanet tıpkı insanoğlunun kendi ayağı sürçtüğü zaman aklını başına almasında olduğu gibi, toplum, toplumlar Allah'ın insanlar için ihsan ettiği sınırları aştığında o azgınlığa uğrayanları muhkem ayetlerin ve Sünnet-i Seniyye'nin hadleri içine çağırmaktır. Bu emanet dağlara değil, bize, insanlara, insanlar arasında da müslümanlara verilmiştir.

İnsanlar emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker ile emanete ihanet etmemiş olurlar. Ama hepimizin, her

müslümanın zihnini kurcalayan olay şu değil mi: Eğer biz haddi aştığını kabul ettiğimiz insanları muhkem âyetlerin ve sünnet-i seniyye'nin hadleri içine çağıracak isek, önce bu sınırların olabildiğince sağlıklı işlediği bir hayat sahasına sahip olmamız gerekir. Biz müslümanlar her müslümanca tavrımızla böyle bir hayat sahasını elde eder ve genişletiriz. Önce kâfirler ve küfr karşısında eziklik duymayarak sağlarız bunu. Sonra kendi aramızdaki helâl işler bizim hayat sahamız olur. Ne kadar meşru isek alanımız o kadar geniştir. Yaratılmışların en şereflisi olan insan kendini şerefli kılan özelliklerin mahiyetini kavrayamadıkça kendine yüklenmiş emanetin de değerini bilemeyecek, onu asli yerine tevdi etmede başarısızlığa uğrayacaktır.

DÜŞTÜK, BARİ DÜŞÜNELİM

Yaşadığımız çağ, insanların müslim olarak kulluklarını kavramaları için çok elverişli bir çağdır. Çünkü Allah'ın emirlerini öğrenme hususunda çağımız insanının elindeki imkânlar çok elverişlidir. Öte yandan âlemin mahiyeti, insanın gücü konusunda da eldeki bilgiler hakikate ulaşmak için büyük imkânlar sunmaktadır. Herşey karşılıklı olduğuna göre yaşadığımız çağda insanın ayağının sürçmesi ve kâfirlik içine dalması da aynı derecede kolaydır. İman ve küfr gibi hususlarda niçin çağlar arasında bir fark olsun? İnsanın tabiatı her çağda aynı değil mi? Günahlar her çağda günah, sevaplar her çağda sevap değil mi? Orası öyle, ama her çağın bir diğer çağdan farklı bir manzarası var, işte bu manzara insanların şu veya bu istikamette akletmelerini kolaylaştırıyor. Bizim çağımız teknolojinin yer kürede her insan faaliyetini belirlediği, insan yaşamasına teknolojinin tamamen damgasını vurduğu bir çağdır. Yani insan türü kendi elinden çıkma aletler, kendi başına bulduğu usullerle yerin, göğün, bitkilerin ve hayvanların özgün (originale) yapısına müdahale etmektedir.

İşte bu noktada insan aklının ne işe yaradığı meselesi karşımıza çıkıyor: Eğer aklımız kâinatın yaratılış tarzına müdahale etmemiz için bize verilmişse durum başka,

ama eğer aklımız insan olarak kulluğumuzun gerçekleştirileceğini anlamamız için bize verilmişse durum yine başka olacaktır. İnsan türü aklıyla tabiata müdahale etti. Sonuç: sular ve topraklar kirlendi, atmosfer kirlendi. Bir çok hayvan nesli tükendi, bir çok bitki türü yok oldu. Bütün bu tahribatın karşılığı olarak bazı insanların eline zahmetsizce hayatlarını idame ettirme imkânı geçti, ama daha çok insan açlık, sefalet, delilik ve nefretle yüzyüze geldi. Esasen insanlık tabiatın özgün yapısına müdahale etmekle tabiat karşısında bir üstünlük elde edebilmiş de değil. En eski çağlarda olduğu gibi iklim şartlarından doğan olaylar karşısında çaresiz kalıyor, üstelik uğraşmak zorunda olduğu felâketler arasında bir de teknolojik örgünün aksaması sonucu çıkan veya çıkabilecek olan güçlükler eklendi. Eğer insan aklı hilkâte meydan okumak için idiyse işte sonuç ortada. Bu sonuç bütün insanların müslim olarak kulluklarını kavramaları için elverişli bir manzarayı gözler önüne sermektedir. Artık aklımızı Allah'ın bizim için çizdiği sınırları tanımak ve bu sınırlar içinde şerefli bir hayatı sürdürmek için değil de insan olarak kendi imkânlarımızı bilmek ve bu imkânlar içinde kendi koyduğumuz kurallar içinde krallar gibi yaşamak üzere kullansak ne olur acaba diye sormamıza gerek yok. Çünkü insanlık son üçyüz yıldır ilahi kaynağını hiçe saydığı bilgilenme yoluyla kendine bir rota çizmiş ve bu güzergâh üzere ilerlemektedir. Eğer şimdiye kadar başımıza gelenler bize birşey öğretmediyse, bundan sonra bildiklerimiz hiç işe yaramayacaktır.

Daha şimdiden insanlığın başına gelenlerden bir nebze ders alanlar çağımızın ulaştığı gelişme seviyesinin tehlikelerini bertaraf edebilecek tedbirleri düşünmeye başladılar. Acaba diyorlar makinalara köle olmadan onlardan istifade edebilir miyiz? Temiz enerji kullanabilir miyiz? İnsanların bir yanını tedavi ederken başka bir yanını hasta etmeyen bir tıp bilgisi bulabilir miyiz? Çocuklara maddi çerçevede rahat yaşamalarını temin eden eğitimi verirken onlara manevi değerlerin önemini anlatabilir miyiz? Bütün bu sorular dünyanın geldiği noktada in-

sanlığın eline geçirdiği rahatlık ve kolaylık feda edilmeden modern yaşama biçiminin zararlarını izale etmek isteyenler tarafından soruluyor. Yani aklımızı hâlâ ilâhi bilgilerin bizi düzenlemesi gerektiği inancını hesaba katmadan kullanmak istiyoruz. Omlet yemek istiyoruz, lâkin yumurtaların kırılmasına da gönlümüz razı değil. Olacak iş mi? Eskiden *"durmayalım düşeriz"* derlerdi. Şimdi düştüğümüz, her tarafımızın çürükler içinde oluşundan belli. Ama düşünmeye hâlâ niyetimiz yok gibi.

TAŞLARI YEMEK YASAK

Ormanın derinliklerinde yürümekte olan avcı ağaçlardan biri üzerinde bir levha görmüş. Levhanın üzerinde şu sözler yazılıymış: Taş Yemek Yasaktır. Bu alışılmadık uyarı karşısında avcı meraka kapılmış. Levhanın asılı olduğu ağacın önündeki ayak izlerini takip etmeye başlamış ve izlediği yol onu bir mağaraya götürmüş. Mağaranın ağzında bir derviş oturmaktaymış ve avcı yeterince yaklaştığında konuşmaya başlamış:

"Zihnine takılan soruyu biliyorum. Şimdiye kadar taşları yemeyi yasaklayan bir uyarı levhası hiç görmedin, çünkü insanların taş yemeye zaten ihtiyaçları yok. İnsanları zaten yapmaya eğilimleri olmayan bir konuda uyarmak niye? İnsanlar arasında taş yeme adeti yoktur, onlara yapmayacakları şeyi yapma demenin ne anlamı var?

Ancak şuna dikkat et: İnsanlar arasında adet haline gelmiş öyle davranışlar, öyle alışkanlıklar vardır ki, bunlar insan için tıpkı taş yemek gibidir. Eğer zararı bakımından düşünürsen taş yemekten çok daha büyük tahribat yapan işlerdir bunlar. Bunlar taş yemek kadar budalaca, insanın öz niteliklerine yabancı tutum ve davranışlardır. Eğer insanlar acınacak haldeyse, insanlar arasında zulüm, haksızlık, merhametsizlik, yozlaşma ve ihanet hüküm sürüyorsa bunun sebebi insanların sanki taş yermişçesine yedikleri bunca nesneden, taş yemeye mümasil

tavırlarından doğmaktadır.

Senin levhayı gördüğün yerde bir pınar olmuş olsaydı ve ben oraya su zehirlidir yazmış olsaydım sen bunu manalı bir söz sayacak, yerinde bir uyarı kabul edecektin. Büyük bir ihtimalle de benim ayak izlerimi takip edip buraya gelmeyecektin. Çünkü yasaklanan şey senin aklına uygun gelecekti. Gerçekte suyun zehirli olduğunu yazan insanın emrine uymuş olacaktın. Kendi aklına uyduğunu sanarak benim keyfime uygun davranmış olacaktın. Ama orada taş yemeyi yasaklayan bir levha gördün ve acaba bunun hikmeti nedir diye kendine bir yol açtın. Ben de sana insanların gerçekte yaptıkları birçok işte taş yemeye benzer davranışlar gösterdiğini ve aslına bakılırsa taş yediklerini söyledim. Eğer söylediklerimi anladıysan aramızda hakikatın bir parçası tecelli etti.

İşte Allah'ın insanlar için gönderdiği emir ve nehiyler böyledir. İnsan ancak bu emir ve nehiylerle hakikatin nasıl tecelli edebileceğini öğrenebilir. Eğer Allah'ın emrettiği ve yasakladığı şeylerle ilk karşılaşan insan bunu tabii karşılarsa, aklına uygun bulursa bu emir ve nehiylerden hiçbir şey öğrenemez. Ama bazı izleri takip edip bu emir ve nehiylerin nelere tekabül ettiğini öğrenebilirse hakikate varabilir.

İnsanın taş yemeye ihtiyacı yok diyorsun. Öyleyse şunu düşün: İnsanın ihtiyacı olandan fazlasını elinde tutması kendisi için taş gibidir. Bu yalnız mallar, servet, güç gibi nesnelerde geçerli değil. Merhamet, şefkat, tevazu gibi şeyler için de böyle. Bilgi için de böyle. Eğer herhangi bir şey insanların istifadesine açıksa ancak istifade edildiği kadar o "şey" olur, o şeyden istifade edilmezse artık o taştır ve gerçekten onu istifadeye konu etmeksizin kullananlar taş yemiş olurlar. Sana yaramıyorsa bırak başkasına yarasın. Sana yaramadığı halde sende olan hem senin hem başkasının aleyhinedir. Taşları yeme, taşları yemek yasak."

"Ey îman edenler! Gerek kendilerinizi, gerek çoluk çocuğunuzu öyle bir ateşten koruyun ki onun yakıtı insanlar ve taşlardır..."

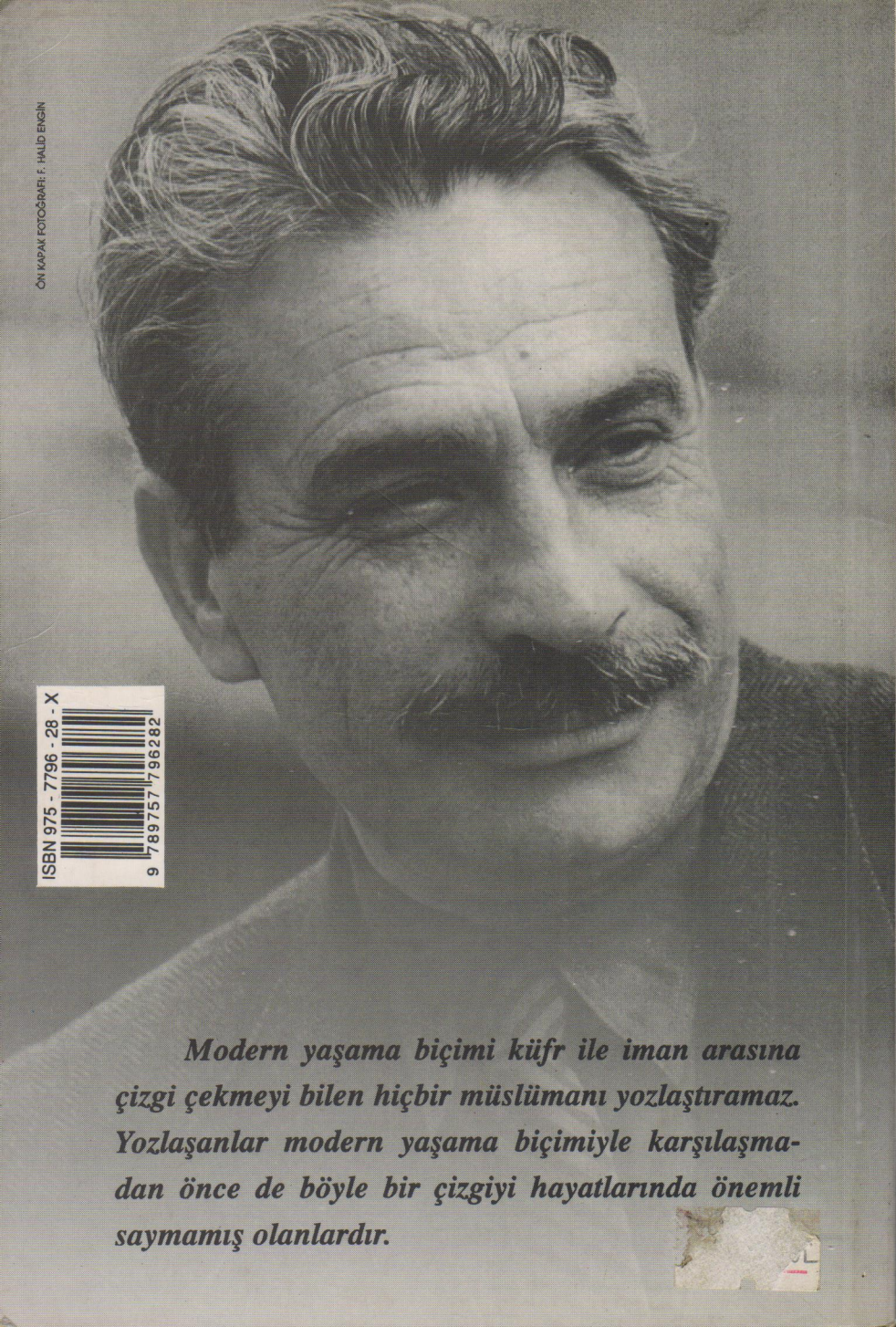
et-Tahrim; 6

"Sonra kalbleriniz yine katılaştı. Şimdi o, taş gibi, hattâ daha da katı. Çünkü taşın öylesi vardır ki ondan ırmaklar kaynar, öylesi vardır ki yarılıp ondan su fışkırır, öylesi vardır ki Allah korkusuyla yukardan aşağı düşer. Allah yaptıklarınızı bilmez değildir."

el-Bakara; 74

"Sakının o ateşten ki onun yakıtı insanla o taştır. O kâfir için hazırlanmıştır."

el-Bakara; 24

ÖN KAPAK FOTOĞRAFI: F. HALİD ENGİN

ISBN 975 - 7796 - 28 - X
9 789757 796282

Modern yaşama biçimi küfr ile iman arasına çizgi çekmeyi bilen hiçbir müslümanı yozlaştıramaz. Yozlaşanlar modern yaşama biçimiyle karşılaşmadan önce de böyle bir çizgiyi hayatlarında önemli saymamış olanlardır.